

Uģis Nastevičs

Latviešu dievturība un japāņu šintō.

Rituāli, to sakrālā telpa un teksti salīdzinošā aspektā

Latvian Dievturība and Japanese Shintō:

A Comparative Study of Rituals, Their Sacred Space and Texts

ラトビア神道と日本神道

—諸祭式、その神聖空間と詞章の比較研究—

UDK 2

Na681

ISBN 978-9934-9067-2-5

© Uģis Nastevičs. *Latviešu dievturība un japāņu šintō. Rituāli, to sakrālā telpa un teksti salīdzinošā aspektā.* Rīga: Puzuri, 2022. 113 lpp.

© Uģis Nastevičs. *Latvian Dievturība and Japanese Shintō: A Comparative Study of Rituals, Their Sacred Space and Texts.* Rīga: Puzuri, 2022. 113 p.

© ウギス・ナステビッチ『ラトビア神道と日本神道：諸祭式、その神聖空間と詞章の比較研究』リーガ：Puzuri、二〇二二年。百十三頁

Latvijas Kultūras akadēmija

Uģis Nastevičs

LATVIEŠU DIEVTURĪBA UN JAPĀŅU ŠINTŌ.
RITUĀLI, TO SAKRĀLĀ TELPA UN TEKSTI
SALĪDZINOŠĀ ASPEKTĀ

Promocijas darba kopsavilkums

Zinātņu doktora grāda (*Ph.D.*) iegūšanai
mūzikā, vizuālajās mākslās un arhitektūrā
kultūras teorijas apakšnozarē

Rīga, 2021

SATURS

Ievads.....	4
1. Vēsturiskā dinamika, pamatnostādnes un simbolārijs	15
2. Sakrālā telpa.....	18
3. Rituāli un to teksti.....	21
Nobeigums un secinājumi.....	26
Pateicības	101
Pielikums	102
Aprobācija	110

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Kultūras akadēmijā (LKA). Darbs sastāv no ievada, 3 nodaļām, secinājumiem, literatūras saraksta un pielikuma. Darba forma: disertācija mūzikas, vizuālo mākslu un arhitektūras zinātnes kultūras teorijas apakšnozarē. Darba zinātniskā vadītāja: *Ph.D.* Rūta Muktupāvela. Darba recenzenti: *Dr. philol.* Elita Saliņa un *Dr. art.* Zane Šiliņa (Latvijas Kultūras akadēmija), *Dr. philol.* Angelika Juško-Štekele (Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija), *Dr. philol.* Gatis Ozoliņš (Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts, Daugavpils Universitāte) un *Dr. art.* Ieva Pigozne (Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts).

Promocijas darba aizstāvēšana notiek Latvijas Kultūras akadēmijas Promocijas padomes atklātā sēdē, 2021. gada 10. decembrī plkst. 12.00 Rīgā, Ludzas ielā 24. Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Latvijas Kultūras akadēmijas bibliotēkā, Ludzas ielā 24, Rīgā.

LKA Promocijas padomes priekšsēdētāja Inga Pērkone-Redoviča
Padomes sekretāre Luīze Dakša

ANOTĀCIJA

Neraugoties uz globalizācijas procesiem, patērnieciskumam un universālo reliģiju izplatību, kas nivelē kultūru robežas un savatnību, joprojām pastāv kopienas, kam ir aktuāla identitātes saglabāšana. Garīgās dimensijas, kas starpkultūru saskarsmē atklājas kā saistošākais tautas oriģinalitātes uzturēšanas faktors, izvirzīšanās priekšplānā un dažādu nozaru autoru uzrādītās līdzības dievturības un šintō starpā raisa galveno pētniecisko jautājumu: Kādi saistošie faktori un kāpēc ir autohtono reliģiju — dievturības un šintō — svētuma izpausmju līdzību pamatā?

Promocijas darba “Latviešu dievturība un japāņu šintō. Rituāli, to sakrālā telpa un teksti salīdzinošā aspektā” mērķis ir salīdzinoši izziņāt divu autohtono reliģiju — latviešu dievturības un japāņu šintō — rituālus, to sakrālo telpu un tekstus. Pētījuma uzdevumi: strukturēt abu reliģiju terminoloģiju un tipoloģiju; identificēt kopsakarības to vēsturiskajā attīstībā un simbolārijā; identificēt kopsakarības rituālu sakrālajā telpā, tās attīstībā un sastāvdaļās; un salīdzināt rituālu tekstu uzbūves principus un lietojumu. Atšķirībā no līdzšinējiem, galvenokārt etiskiem pētījumiem, šajā gadījumā fenomens vispirms interpretēts no emiskās — dievturības un šintō adeptu — perspektīvas un tikai turpmāk salīdzināts etiski. Etnogrāfiskā pētījuma dizainā lietotas kvalitatīvās datu ieguves un apstrādes metodes: līdzdalīgs novērojums, daļēji strukturēta dziļā intervija, fokusgrupas diskusija rituālu vadītājiem-ekspertiem un kontentanalīze empīriskas apstrādei, reliģijas fenomenoloģiju izraugoties par pamatteoriju. No rituālu klāsta salīdzinoši analizētas četras svētdarbības: godi — *krustabas / vārdošana, vedības un bedības* — kā dzīves pārejas rituāli, kuru gaitā dzimtā notiek skaitliskas izmaiņas, un *daudzīnājumi* kā vispārējas rituālu uzbūves, īpaši *Dievaines / Veļu svētki* un *Jaunā mielasta svētki* kā senču kulta izpausmes, paraugs. Turklāt pētāmie rituāli lielākoties noformējušies kopš nacionālisma ideju uzplaukuma, Pirmās latviešu nacionālās atmodas un Meidži restaurācijas kā Japāņu nacionālās atmodas — pēdējo 150 gadu posmā.

Atslēgas vārdi: *dievturi, etniska reliģija, inkulturācija, Japāna, Latvija, latviskā dzīvesziņa, mūža godi, nacionāla reliģija, reliģijas fenomenoloģija, reliģiskā vajāšana, šintoisms.*

IEVADS

Pētījuma aktualitāte. Eiropā nepieredzēta autohtono reliģiju jeb dievestību svētvieta celtniecība — 30 gados tapušas vairāk nekā 50 jaunceltnes, tostarp Latvijā 2017. g. uz Daugavas salas Klintainē atklāta dievturu *Lokstenes svētnīca* un gadu vēlāk pie Jelgavas sākta *Svētes svētnīcas* celtniecība. Latviešu autohtonā reliģija — dievturība tās adeptu ieskatā ir ‘nacionāla latviskā dzīvesziņas dievestība’ un tās pamats nostiprināts Satversmē: “Latvijas identitāti Eiropas kultūrtelpā kopš senlaikiem veido latviešu un lībiešu tradīcijas, latviskā dzīvesziņa, latviešu valoda, vispārcilvēciskās un kristīgās vērtības.” Latviešu dievestība, kāda tā atklājas latvju dainās un citās tautas tradīcijās, ir dabas reliģija, kuru kopdami, latvieši ir izveidojuši dievturību, iekļautu latviskā dzīvesziņā — latviešu tautas zināšanu kopumā par Dievu, Dieva laisto pasauli un tās likumiem.

2018. g. aptaujā “latviešu reliģiju” 60% uztver autohtoni kā dievturību un ticību latviešu dievbām, 29% vārdkopu novērtē kā neatbilstošu, 8% traktē kā sinkrētismu, bet 3% interpretē kā kristietību; 2016. g. pētījumā par reliģisko identitāti 22% apliecina piederību kristietībai, 20% latviešu dievestībai (tostarp 81% — dievturiem, 9% — latviskajai dzīvesziņai, bet 6% — latvietībai), 4% — pagānismam, 3% — citai reliģijai, 1% ierakstījuši *Ticu Dievam*, bet 50% reliģiskās piederības *nav*, kas sasaucas arī ar citu reliģiozitātes aptauju rezultātiem. Dievturi, kuru skaits turpina augt, pēc draudžu locekļu skaita ieņem pirmo vietu Latvijā reģistrēto astoņu nekristiešu reliģisko savienību vidū. Agita Misāne norāda, ka dievturībai radniecīgas pirmskristīgās atjaunotnes kustības pastāv daudzviet pasaulē, bet reti kura no tām var lepoties ar tādu intelektuālo iespaidu, kādu dievturība — kustība, kuras aktīvo locekļu skaits nekad nav pārsniedzis tūkstoti un kas liek *Dievturu sadraudzi* raksturot kā marginālu reliģisku organizāciju — bauda Latvijas sabiedrībā; vienlaikus dievturu idejas atbalsta krietni lielāks skaits latviešu — ne dievturu organizācijas biedri vien. Par latvisko ģimenes godu u. c. rituālu aktualitāti liecina to rīkošanas dinamika — 2016. g. vidēji ik nedēļu noturētas vismaz 2 krustabas, 5 vedības, 1 bedības, 2 attīrīšanas rituāli, 2 svētrūpes, 2 daudzinaņumi, 1 iesvēte, kā arī 1 jauniešu iesvēte divās nedēļās.

Pasaules daudzveidīgajā autohtono reliģiju pulkā analogijas tieši latviešu dievturības un japāņu šintō starpā konstatējuši dažādu nozaru latviešu un japāņu

autori.¹ Līdz ar tūrisma izaugsmi starp Latviju un Japānu, pēdējos gados audzis gan publikāciju skaits periodikā, ceļojumu programmās, dienasgrāmatās, gan raidījumu skaits televīzijā un vēstniecību sarīkojumu īpatsvars, kas abas tautas savstarpēji iepazīstina ar tradicionālo kultūru, tostarp gadskārtām un godiem, abpusēji sekmējot starpkultūru kompetenci. Par latviešu un japāņu dievestību mijiedarbību liecina instalācija *Vārti* 2014. g. Papīra objektu festivālā, Rīgā, kur Kura Tengjō apvienojis *torii* ar Jāņu vainagu, savukārt Turaidas dievturu Jāņu iedvesmotās Namie Jui 2020. g. no saulrieta līdz saullēktam ar japāņu domu-biedriem latviskā garā svinētie un tiešraidē skatāmie Vasaras saulstāvji Ōaši kempingā pie Okajamas u. c. Tematiski saistoši pētījumi Latvijā ir promocijas darbi — Gata Ozoliņa *Latviešu tautasdziesmu totemiskā simbolika (radību, krustību un kāzu rituāli)* un Agitas Misānes *Reliģija un latviešu nacionālisms ideju vēsturē Latvijā* —, vairāki bakalaura un maģistra darbi un akadēmiskas publikācijas, kas iezīmē kontekstu un tēmu loka aktualitāti.

Līdzšinējo pētījumu iestrādes atklājušas vairākus dievturības un šintō salīdzinošos aspektus, proti, tās abas: 1) ir biocentrisks panenkatenoteisms² (*panenkathenotheism*), kur dižkoks, dižakmens un birze ir pirmatnējā svētnīca;

---

¹ Literatūrzinātnieks Aleksis Rubulis: “Japāņi uztur savu nacionālo reliģiju ar folkloras palīdzību, līdzīgi latviešu dievturim,” arhitekts Artis Zvirgzdiņš: “latviešu dzīvesziņai un pasaulei vistuvākais esot sintoisms — Japānas senākā reliģija, kam arī raksturīga dabas parādību un spēku pielūgšana,” psihiatrs Guntis Kalnietis: “sinto Japānā — dabas un senču reliģija, kurā, kā izrādās, ir negaidīti daudz saskanīga ar latvisko pasaules uzskatu,” mākslinieks Aigars Bikše: “mēs, balti, pēdējie Eiropas pagāņi ar mūsu seno dievturu reliģiju, ticēšanu svētozoliem un dabai, esam salīdzinoši tuvi Japānas sintuisma uztverei,” LIAA Tūrisma departamenta pārstāvis Japānā Noto Šigejoši: “Latvija ir reta zeme, kur līdzās daudzām ticībām — katoļu, luterāņu, pareizticīgo, armēņu baznīcai un jūdaismam — pastāv dievturība, kam daudz kopīga ar japāņu šintō,” rakstniece Ogava Ito: “Dievturība, ko piekopj daudzi latvieši, ir daudzdievība, kurā, tāpat kā japāņu neskaitāmie *kami*, dievības mājā ikkatrā lietā — kokos, akmeņos, zemē, ugunī un citviet. (...) Iespējams, tieši tālab latviešiem un japāņiem [pasaules] izjūtā ir tik daudz kopīga. Tā ir zeme, ar ko japāņiem ir ļoti viegli satuvināties,” un Kōgakkan Universitātes students Komata Šunta: “Dievturība līdzinās šintō — dziesmas, dzīves godi, svētnīcas forma un roku aplačīšanas etiķete, apmeklējot svētnīcu, tām ir kopīga. Īpaši jauka šķīta doma, ka gan dzīvnieki, gan cilvēki, gan priekšmeti, gan daba — it viss ir vienlīdzīgas būtnes. Ciņņpilna attieksme pret visu uz Zemes bez diskriminācijas — domāju, ka būtu labi, ja šī dievturības doma izplatītos pasaulē.”

² Panenteismā (*panentheism*) izplatījumā it visur imanentais Dievs un pasaule ir mijatkarīgi — Dievs kā pasaules dvēsele un pasaule kā Dieva ķermenis; ar to bieži apvienots teoenpanisms (*theoanpanism*) ‘Dievs it visā’ — ideja, ka Dievs iekšēji mīt un caurstrāvo visumu. [Kat]henoteismā (*[kat]henotheism*) [secīgi godināto] dievību būtība ir unitāra, kur katra no tām ir viena dievišķā priekšstata daudzskaitlīga izplūsmē, pārstāvojot tā spēku/iedarbību (*agency*) specifiskos kontekstos.

2) 19. gs. nacionālisma iedvesmotas, balstoties folklorā, tostarp mītos un tautas dzejā, saules un senču kultā, sistematizētas no 19. gs. 2. puses līdz 20. gs. 1. pusei; 3) reliģiskās savienības dibinājušas tikai 20. gs.; Latvijā — 1929. g., Japānā — 1946. g.; 4) attīstījušās saskarsmē ar alohtonām reliģijām, uzturot valodizolacionismu; 5) tikumu sistēmu balsta relatīvi optimistiskā kolektīv-utilitārisma un *gods-kauns* dihotomijā; 6) pārstāv etniski iedzimto adeptu un iedzimtās labdabības konceptu; 7) uztur indivīdu piederību kopienai un tautas identitātei patriotiskā, nacionālā garā; 8) rekontekstualizētas tradīcijas traktē kā neviendabīgo tautu saliedējošo pamatu; 9) tēvzemi traktē kā 神国 *Dievzemi*, tautu — kā sakrālo kopienu; turklāt 神道 *dievestība* ≠ 宗教 '*reliģija*'.

Pētījuma problēma: Neraugoties uz globalizācijas procesiem, patērnieciskumu un universālo reliģiju izplatību, kas nivelē kultūru robežas un savatnību, joprojām pastāv kopienas, kam ir aktuāla identitātes saglabāšana. Garīgās dimensijas, kas starpkultūru saskarsmē atklājas kā saistošākais tautas oriģinalitātes uzturēšanas faktors, izvirzīšanās priekšplānā un dažādu nozaru autoru uzrādītās līdzības dievturības un šintō starpā raisa galveno pētniecisko jautājumu — Kādi saistošie faktori un kāpēc ir autohtono reliģiju — dievturības un šintō svētuma izpausmju līdzību pamatā? Pētījuma mērķis ir salīdzinoši izziņāt divu autohtono reliģiju — latviešu dievturības un japāņu šintō — rituālus, to sakrālo telpu un tekstus. Pētījuma uzdevumi:

1. strukturēt abu reliģiju terminoloģiju un tipoloģiju,
2. identificēt kopsakarības to vēsturiskajā attīstībā un simbolārijā,
3. identificēt kopsakarības rituālu sakrālajā telpā, tās attīstībā un sastāvdaļās,
4. un salīdzināt rituālu tekstu uzbūves principus un lietojumu.

Metodoloģija. Atšķirībā no līdzšinējiem akadēmiskajiem pētījumiem, kas tapuši galvenokārt no *etiskās* perspektīvas, šajā promocijas darbā, katru fenomenu vispirms interpretējot no *emiskās* — dievturu un šintō adeptu — perspektīvas un tikai turpmāk salīdzinot *etiski*, etnogrāfiskā pētījuma dizainā lietotas kvalitatīvās datu ieguves un apstrādes metodes: 1. kvalitatīvs līdzdalīgs novērojums mūsdienu dievturu un šintō rituāliem (iesaistoties dievturu un šintō aktivitātēs kopš 2015. g., kad sākts pētījums maģistrantūrā); 2. kvalitatīva daļēji strukturēta dziļā intervija un fokusgrupas diskusija rituālu vadītājiem-ekspertiem (tā kā pētījumā uzsvērtā *emiskās* perspektīvas nozīme, līdztekus akadēmiskiem avotiem intervēti praktiķi ar subjektīvu, t. sk. neakadēmisku

viedokli); 3. kvalitatīva kontentanalīze — empīriskas, t. i. arhīvos, bibliotēkās un privātkolekcijās pieejamu vēsturisku dokumentu, rakstu un rituālu tekstu, video, foto un audio materiālu — apstrādei.

Teorētiskā bāze. Ikvienas kultūras un ikvienas civilizācijas kodolā ir tās reliģija, kas, Emīla Dirkema vārdiem, “laidusi pasaulē visu, kas ir nepieciešams sabiedrībā.” Tādējādi, ja vēlas izprast cilvēka dzīvi kā kopumā, tā specifiskā kultūrā un vēsturē, ir vitāli svarīgi gūt izpratni par reliģiju un tās lomu. Svētums ir reliģiskās pieredzes universālā esence, ko bez morālās un racionālās daļas sauc par nūmenu, ko nevar definēt vai konceptualizēt, bet simboliski un analogiski apraksti lasītājā izraisa svētuma pieredzi. Kā *a priori* apziņas struktūru to var atmodināt vai atpazīt caur iekšēji piemītošo numinozā izjūtu. Rūdolfs Otto reliģiskajā pieredzē formulējis universālu fenomenoloģisku struktūru, kurā var izšķirt autonomus reliģiskus fenomenus pēc to numinozā aspekta un kārtot un analizēt specifiskas reliģiskas manifestācijas. Lai to paveiktu, interpretācijā jānorobežojas no vienpusējiem intelektuālisma un racionālisma aizspriedumiem un reliģisku fenomenu reducēšanas līdz atsevišķai valodnieciskas analīzes, antropoloģiska, socioloģiska, psiholoģiska vai historiciska skaidrojuma shēmai. Promocijas darbā reliģijas fenomenoloģija izmantota kā pamatteorija. Mirčas Eliades sakrālā un profānā dihotomija un Norberta Vēļus sakrālās telpas teorija lietota sakrālās telpas salīdzinošā analizē. Janīnas Kursītes skaitļu semiotika, Elzas Siliņas kulta deju horeogrāfija un Arnolda van Genepa pārejas rituālu teorija — dievturu un šintō rituālu, savukārt Luda Bērziņa un Janīnas Kursītes mutvārdu formulu teorija un Kaneko Jošimicu un Inamura Masato liturģijas kompozīcija — rituālu tekstu analizē.

Empīriskā bāze. Dievturus pārstāvošās *Latvijas Dievturu sadraudzes* (1929–) Latvijā un *Latvju dievturu sadraudzes* (1971–) Ziemeļamerikā atzītais un kompilētais folkloras korpuss, rituāli, to teksti, apraksti un dokumentējumi periodikā, npublicēti materiāli privātkolekcijās, arhīvos un bibliotēkās; un dati mūsdienu situācijas izpētei, kas iegūti līdzdalīgā novērojumā un intervijās lauka darbā Latvijā un ASV no 2015. līdz 2021. g. vidum. Šintō priesteri galvenokārt absolvē Kokugakuin Universitāti Tokijā vai Kōgakkan Universitāti Isē — vienīgās augstskolas pasaulē, kas piedāvā šintō izglītību — un kalpo kādās no Japānas 神社本庁 *Svētnīcu sadraudzes* (1946–) paspārnē esošajām 78833 svētnīcām, bet šintō rituālu un to tekstu — *norito* 祝詞 — rokasgrāmatām u. c.

akreditētai speciālajai literatūrai ir ierobežota pieejamība — tā lasāma abu augstskolu slēgtā tipa bibliotēku krātuvēs, *Svētņīcu sadraudzē* un iegādājamas tai pietuvinātajā 神社新報社 *Svētņīcu Vēstneša* grāmatnīcā, Tokijā — avotu ieguvei izraudzītas šīs četras vietas, kur, lauka darba ietvaros vairākkārt uzturoties Japānā, gūta citviet nepieejamā literatūra, veikts darbs arhīvā, kā arī līdzdalīgs novērojums, rituālu dokumentējumi un priesteru intervijas. Gan avotu un speciālās literatūras ierobežotās pieejamības, gan liturģiskās valodas savdabības dēļ, *norito* pētniecība galvenokārt noritējusi japāņu lokā, kurpretim publiskajās datubāzēs atrodamās ārzemju autoru publikācijas, kas piedāvā *norito* tulkojumus vai pastarpināti velta uzmanību *norito* jautājumiem, figurē kā reti izņēmumi. Lauka darbā veikto rituālu un interviju audioieraksti atrodas autora īpašumā, tiem ir norādīta vieta un laiks, daļai informantu doti pseidonīmi vai abreviatūras. No plašā rituālu klāsta promocijas darbā analizētas 4 svētdarbības:³ godi — krustabas / vārddošana, vedības un bedības kā dzīves pārejas rituāli, kuru gaitā dzimtā notiek skaitliskas izmaiņas — un daudzinajumi kā vispārējas rituāla uzbūves, īpaši dievaines / veļu svētki kā senču kulta, paraugs. Analizēti dievturības un šintō mūsdienu rituālos saistošie avoti, kas galvenokārt noformējušies kopš nacionālisma ideju uzplaukuma, veidojoties valstiskajai apziņai; kopš Jaunlatviešu kustības Pirmās latviešu nacionālās atmodas (1856) un 明治維新 Meidži restaurācijas (1868) jeb Japāņu nacionālās atmodas sākuma.

Pētījuma novitāte, vērtība un ieguldījums. Akadēmiskajā vidē Latvijā ir salīdzināti latviešu un japāņu kultūras aspekti, taču abu valodcentrēto autohtono reliģiju — dievturības un šintō — salīdzinoša izpēte līdz šim nav izpelnījusi ievēribu. Tā kā japāņu valodas apguve Latvijā, līdzīgi latviešu valodas apguvei Japānā, pieejama ierobežoti, plašam pētnieku lokam iegūt fenomena izpētei nepieciešamo abu valodu padziļinātās zināšanas ir sarežģīti. Promocijas darba autora rīcībā ir tulka un tulkotāja pieredze profesionālajā darbībā kopš 2007. g., japāņu valodas prasmes augstākā līmeņa *JLPT N1* sertifikāts (2015), kā arī vairākkārtēja uzturēšanās pieredze daudzviet Japānā. Nacionālās autohtonās reliģijas uztur identitāti diasporās, bet emigrācija no jauna aktualizē sakņu un

---

³ Ernests Brašņiņš: “Latviskās Latvijas dēļ ir: 1) svētki, kas vieno latviešu tautu; 2) godi — *krustabas, kāzas, bēres, dievaines* (..) Tas viss jāpadara latviskāks.” 齋藤美奈子 Saitō Minako: japāņu valodas četrzīmju saliktenī *kan-kon-sō-sai* 冠婚葬祭 ģimenes godu virknē uzskaitūtas: 冠 *iesvētības* (pirmatnēji — 15 g. v. *ievēdības* pilngadīgo kārtā), 婚 *vedības*, 葬 *bedības* un 祭 *veļu svētki*.

saikņu stiprināšanu. Dievturības un šintō izpēte sniedz salīdzinošu pārskatu par abām reliģijām, to attīstību un aktuālajām praksēm mūsdienās, atklājot gan savstarpēji papildinošas sakarības, gan ilgtspējīgai attīstībai būtiskas, starpkultūru kompetenci veicinošas atziņas, kas noder kultūras diplomātijā sekmīgai Latvijas attiecību veidošanai ar Japānu, jo īpaši saasināta hibrīdkara apstākļos globalizācijas laikmetā, kad labvēlīgi noskaņotu sabiedroto loka stiprināšana ir ikvienas valsts dienaskārtības prioritāšu augšgalā. Pilnveidojot un turpinot maģistra darba iestrādes, promocijas darba līmenī Latvijā līdz šim grūti pieejamo šintō svēto rakstu un terminu tulkojumi no oriģinālvalodas latviešu valodā ir akadēmisks ieguldījums turpmāku japanoloģijas pētījumu veicināšanā.

Promocijas darba struktūra. Anotācija latviešu, japāņu un angļu valodā, apzīmējumu saraksts, ievads ar aprobāciju, konceptuālo un teorētisko bāzi, pētījuma dizainu un metodoloģiju, 3 nodaļas ar 19 apakšnodaļām,⁴ nobeigums un secinājumi, pateicības, bibliogrāfija un pielikums. Promocijas darba apjoms ir 130 lpp. (ieskaitot pielikumu — 335 lpp.) — struktūra veidota tā, lai nepārsniegtu *Nolikumā par promociju Latvijas Kultūras akadēmijā* noteikto apjomu, tālab daļa no pētījuma materiāla ievietota pielikumā, uz ko pamattekstā sniegta norādes ar aplūkojamo lappušu numuriem iekavās. Bibliogrāfija sastāv no 1434 vienībām, pielikumā ir arī 19 tabulas un 401 attēls. Lasītāju ērtībai pielikuma beigās ievietota Latvijas un Japānas vēstures laikmetu periodizācijas tabula.

Ortogrāfijas atruna. Āzijas tautu personvārdi atveidoti atbilstoši Austrumu tradīcijai, rakstot vispirms uzvārdu, pēc tam priekšvārdu. Kirilica atveidota atbilstoši *ISO 9:1995* standartam. Ķīniešu cilmes vārdi transkribēti atbilstoši Jeļenas Staburovas ieteikumiem un piņjiņa atveides principiem. Sanskrita vārdi atveidoti atbilstoši *Starptautiskajam sanskrita transliterācijas alfabētam (IAST)*.

---

⁴ 1. Vēsturiskās dinamikas, pamatnostādņu un simbolārija nodaļā aprakstīta baltu un japāņu autohtono reliģiju vēsture saskarsmē ar alohtonām reliģijām; dievturībai un šintō raksturīgo konceptu salīdzinājums; skaitļi, laikskaite un debespušes, kā arī dievturības un šintō reliģiskie simboli. 2. Sakrālās telpas nodaļā analizētas teorētiskās atziņas par sakrālo telpu un sliekšnis kā sakrālās telpas robežšķirtne; baltu sakrālās telpas mantojums un *Rāmavas* kā baltu sakrālās telpas konstruēšana; eiropiešu autohtono reliģiju mūsdienu svētvietas; dievturu svētnīcas; šintō sakrālās telpas attīstība un raksturīgākās iezīmes; šintō svētnīcas; kā arī personīgās telpas sakralizēšana un aizsardzība. 3. Rituālu un to tekstu nodaļā pētītas teorētiskās atziņas par rituāliem un to tekstu sakrālo valodu; dievturu un šintō rituālu kustības un žesti, skaņu rīki un muzikālie elementi, *daudzīnājumi, dievaines / veļu svētki un jaunā mielasta svētki*; un godi — *krustabas / vārdošana, vedības un bedības*.

Japāņu autohtonās reliģijas nosaukums 神道 latviešu periodikā līdz 2000. g. ar pirmo skaņu *s* lietots 69, bet *š* — 119 rakstos; savukārt ar izskaņu *-isms* vārds minēts 98, bet bez izskaņas — 91 rakstā, kas nav statistiski nozīmīga atšķirība. Lai skaidri nošķirtu nozīmi no citiem japāņu valodā pastāvošiem vārdiem, ko izrunā *šinto* (piemēram, 信徒 ‘ticīgais’, 新都 ‘jaunā galvaspilsēta’, 神都 ‘kami galvaspilsēta — Ise’), kā arī pamatojoties uz zemāk minēto, promocijas darbā izraudzīta japāņu valodas oriģinālajam skanējumam atbilstīga atveide — *šintō*.

Japāņu cilmes vārdi latviešu rakstībā transkribēti saskaņā ar 2014. g. izstrādātajām un 2017. g. nostiprinātajām vadlīnijām, kas atšķiras no padomju okupācijas laikā ieviestajiem latviešu pareizrakstības principiem. Valodnieks Jānis Kušķis norāda, ka 1946/06/05 *LPSR Ministru padomes lēmums Nr. 480*, kopš kura stāšanās spēkā Latvijā joprojām “virs burta *o* garuma zīmi nelieto (..), bet praktiskā rakstībā līdzskanis *r* nav jāmikstina,” “radīja aplamības, jo, mikstinot vai nemikstinot burtu *r*, ir iespējams mainīt [vārda] nozīmi (..) Ar vienu burtu *o* padomju latviešu rakstībā apzīmē trīs skaņas: īso *o*, gaŗo *ō* un divskani *uo*. Šis ir viens no latviešu rakstības lielākajiem kropļojumiem un tādēļ rodas daudzi pārpratumi. Burts *ō* mūsu rakstos ir nepieciešams tāpat kā citi gaŗie patskaņi.” Japāņu valodā patskaņu garumam un līdzskaņu mikstinājumam ir vienlīdz izšķiroša nozīme, piemēram, *horo* 幌 ‘pārsegs’, *hoŗo* 捕虜 ‘gūsteknis’, *horō* 歩廊 ‘gaitenis’, *hōro* 訪露 ‘Krievijas apmeklējums’, *hōrō* 放浪 ‘klaiņošana’, *hōŗo* 芳慮 ‘Jūsu domas, nodoms (pagodinošā izteiksmē)’ un *hōŗō* 豊漁 ‘bagātīgs loms, nozveja’ — pēc padomju latviešu rakstības principiem tie visi būtu jāatveido kā *horo*, radot virkni iespējamu pārpratumu. Tālab, ciktāl tas attiecas uz japāņu cilmes vārdu atbilstošu atveidi, šeit ievēroti vēl brīvvalsts laikā, 1939/07/13 LR Ministru kabineta sēdē apstiprinātie *Izglītības ministrijas Pareizrakstības komisijas atzinumi par latviešu pareizrakstību*, kas nosaka, ka “patskani *o* ar gaŗuma zīmi (*ō*) atļauts lietot latgaliešu uzvārdu rakstīšanai izloknes formā un speciālos gadījumos (piem., zinātniskos rakstos, konversācijas vārdnīcās, rulkojumos no klasiskās literatūras u. tml.), kad tas nepieciešams maz pazīstamu sveŗu vārdu pareizas izrunas norādīšanai,” turklāt latvieŗu alfabēta burtu vidū tur iekļauts arī *r*.

PROMOCIJAS DARBA KONCEPTUĀLĀ BĀZE

Edvarda Hola ar japāņu piemēru ilustrētais augsta konteksta kultūras koncepts valodcentrētās dabas, ilgstoši kolonizētā tautā izkoptas kodētas valodas un valodizolacionisma dēļ attiecināms arī uz latviešiem. Ričarda Lūisa kultūras tipu modeli, pretstatā krievu kā multiaktīvai kultūrai, latviešu un japāņu novietojums vienā asī starp lineāri aktīvajām un reaktīvajām kultūrām ļauj izprast gan divkopienu sabiedrību Latvijā, gan novēroto tuvības sajūtas rašanos latviešu un japāņu starpā. Ābramiski oligopolizēto ‘relīģijas’ (*re- + ligō, ligāre* ‘saiknes atjaunošana’) jēdzienu šintō un dievturības adepti vairās attiecināt uz sevi, priekšroku dodot dzīvesziņas dievestības, tradicionālās kultūras garīgās izpausmes u. c. apzīmējumiem, tā diskursīvi klieđdot potenciālas bažas par politikas un relīģijas šķērsumu. Rituāls kā sociālā pamatmāksla un satikšanās ar svētumu, ir priekšrakstos noteikts kulta darbību kopums. Folklorisms ir apzināts folkloras kā etniskās, reģionālās vai nacionālās kultūras simbola lietojums — dinamiskā struktūrā līdzās jaunveidojumiem relikti elementi, iegūstot jaunu jēgu, aktualizējas. Tradīcija kā netverams, kultūru saglabājošs pamats ir pārilaicīgs un dinamisks process, kam būtiska pārradīšana caur secīgiem cilvēkiem, paaudzēm un atsevišķiem izpildījumiem. Kā Kārena Smaiersa, Horii Micutoši un Kuroda Tošio, tā Gatis Ozoliņš un Agita Misāne šintō un dievturību raksturo kā līdz ar nacionālisma uzplaukumu pēdējo 150 gadu laikā jaunradītas tradīcijas ar autentisku pamatu (folkloru, kuras materiālu radoši pārinterpretē), kas agrāk nav pastāvējušas kā patstāvīgas relīģijas.

Inkultūrācija (*inculturation*) ir kristietības iesakņošanas stratēģija, kas vietējiem relīģiskajiem priekšstatiem uzslāņo kristietiskas interpretācijas. Viens no tās paveidiem ir vardarbība pret nekristiešu tēliem jeb apgānīšana, kas Troela Kristensena definīcijā ir “kristiešu atbilde” un “postīšana” un izpaužas kā dažāda veida [ne]atgriezeniska iedarbība uz priekšmeta materiālo viengabalainību, t. sk. arī kā noliedzosa kultūras pārdefinīšana. Pretojoties relīģiskai vajāšanai,⁵ attīstās

---

⁵ Relīģiskā vajāšana (*religious persecution*) ietver grūtības, fiziskus pāridarījumus un mocekību savas relīģiskās prakses, profesijas vai piederības dēļ. Relīģiskās brīvības apspiedoša vajāšana kā netaisnīga rīcība var būt dažādā mērā fiziski, psiholoģiski (mentāli vai emocionāli) vai sociāli (un politiski) naidīga — gan miesas bojājumu nodarīšana, spīdzināšana, izolēšana, ieslodzīšana, izstumšana, kaitējot indivīda pamatvajadzībām, gan arī izsmiešana, ierobežošana, uzmākšanās vai diskriminācija, ko upuri uzver kā pret sevi vērstu kaitējumu. (Grim un Finke 2007; Tieszen 2008) Pētījumu par kristiešu vajāšanu ir daudz, kurpretim autohtono relīģiju vajāšanai uzmanība līdz šim veltīta neproporcionāli maz.

kriptoreliģiskas prakses — pūles uzturēt savu reliģiju, spītējot dažāda veida spiedienam to atnest. Nereti tas ir kristietības un citu kultūru tradīciju sadursmes iznākums, kur kristietība pastāv tikai kā āriene, kas tradicionālo būtību var aizēnot, bet ne iznīcināt. Maurus Reinkovskis uzsver, ka no jebkuras valsti valdošās reliģijas skatupunkta kriptoreliģisku grupu eksistence ir apstrīdama un atbaidoša, vienlaikus sākotnēji pieprasīta pilnīga konversija var tikt pazemināta līdz piekļaušanai (*adhesion*), bet nelabvēlīgu apstākļu spiestiem saviešiem jāatkāpjas slēpņos, lai sagaidītu atmodu. Beatrise Kazu un Elīza Kenta norāda, ka publiskās pielūgsmes aizliegums noveda pie pagānu kulta *privatizācijas*, taču, atceļot arī sirdsapziņas brīvību, risinājums bija izvēlēties slepenu praksi, kas no svešinieku ziņkārības aizklātos mājokļos varēja turpināties.

Baltu kultūrtelpa atbilst hidronīmu izplatības areālam. Par baltu līdzdalību vēlākās indoirāņu kultūras tapšanā liecina Sintaštas indivīdos Džona Koha atklātā $\approx 24\%$ Eiropas vidējā neolīta priekštecība, savukārt Vēdiskās kultūras areālu šķērsojušie mongoloīdi vēlāk, ieceļojot Japānā, sekmē pāreju uz zemkopību un Vēdiskās kultūras areālā izveidojies budisms, 6. gs. ienākot Japānā, ietekmē arī šintō turpmāko attīstību. Dievturība kristietības, un šintō arī budisma, ietekmē ir pirmatnējas etniskas reliģijas turpinājums folklorā balstītā nacionālā reliģijā, kas tiecas kopt latviskumu un japāniskumu — kultūrlingvistiski noteiktu, latviešu un japāņu identitātei raksturīgo parādību kopumu jeb to, kas radies, pilnveidojies Latvijas un Japānas zemē, un iesakņojies latviešu un japāņu kultūras mantojumā kā tā neatņemama sastāvdaļa — un piederību šai cilmei un tautai kā sakrālāi kopienai, neatkarīgi, vai indivīds atrodas Tēvzemē vai svešumā. Novērojama paradigmas maiņa no ekskluzīvas (*latviešu*) etnicitātes uz iekļaujošu (*latvisku*) autohtonitāti un no pirmatnējas ‘etniskas reliģijas’ uz tās turpinājumu — ‘nacionālu reliģiju’ skar arī šintō, tai izplatoties ārpus japāņu loka.

PROMOCIJAS DARBA PĒTĪJUMA DIZAINS UN METODOLOĢIJA

Par kvalitatīvā pētījuma dizainu izraugāma etnogrāfija, ja pētāmā grupa ir margināla, nepazīstama, ļoti atšķirīga, ja jāiegūst pieeja ar tajā nozīmīgu indivīdu palīdzību⁶ un ja ar ietvertu novērošanu, intervijām, audiovizuālām u. c. metodēm

⁶ Šintō svētnieki ir 0,017% no Japānas, Latvijas Dievturu sadraudzes dievturu savieši — 0,036% no Latvijas iedzīvotāju skaita; rituālu literatūrai ir ierobežota pieejamība.

jāievāc un jāorganizē daudzveidīgi dati, kas jāanalizē, lai veidotu kultūras grupas aprakstu, izdalītu tai raksturīgas tēmas un sniegtu vispārējo datu interpretāciju. Anita Pīpere norāda, ka etnogrāfs iesaistās pētāmajā vidē, pievēršoties pieredzei *no iekšienes*, un kā instruments kļūst par daļu no viņu kultūras. Datu vākšana un analīze norit paralēli. Iedziļinoties problēmā, pētījumā izveidojas Kliforda Ģirca definētais daudzslāņu, detaļām bagātais un kontekstuālais apraksts, ietverot visas iespējamās notikuma nozīmes, t. sk. jēgas, ko piešķirušī paši grupas dalībnieki. Gatis Ozoliņš vērs uzmanību, ka novērojamā grupa rada teoriju un etnoloģiskus pseidotekstus (grupas oficiālais viedoklis par kādu problēmu, faktu, notikumu), ko vizualizē kā patiesu *habitus*; ja pieņem, ka tās rituāli, viedokļi, atziņas, teksti un simbolika ir teātris, “zaudējam ticību ne tikai novērojamajam, bet arī pētnieciskai tēmai un turpmāk ap to veidojam akadēmiski tonētu skepsi. (..) *habitus* loģika ir reālāka salīdzinājumā ar pētnieka teorētisko analīzi, jo tiek īstenota praksē.”

Keneta Paika kultūrāli specifisko un vienlaikus vienai kultūrai pielietojamo *emisko* un komparatīvo, visas kultūras vienlaikus apskatošo *etisko* pieeju no filoloģijas antropoloģijā ieviesušajam Marvinam Harisam pirmās mērķis ir aprakstīt vietējos spriedumus par uzvedības piemērotību ģenerējošās *programmas* struktūru. Varda Gudenafa ieskatā *emiski* apraksti sekmē *etiskos* konceptuālos resursus, ko sistematizējot salīdzina. Lai uzzinātu svešu vai senāku sabiedrību un kultūru iekšējās struktūras un nozīmes, Žaka Vārdenburga ieskatā ir jāiepazīst koncepti, kategorijas, normas un vērtības, ar ko paši tās dalībnieki apraksta un interpretē savu realitāti un dzīvi — šis interpretācijas kļūst par izpētes subjektu. Daļa pētnieku uzskata, ka salīdzinoši pētīt reliģiju iespējams tikai no iekšējās perspektīvas, kas visvairāk saistās ar reliģijas fenomenoloģiju, citi dod priekšroku refleksīvai pieejai, aplūkojot pētāmo objektu gan no iekšējās (aprakstošās), gan ārējās (skaidrojošās) perspektīvas. Marvinam Harisam salīdzinošās reliģijas mērķis ir rast skaidrojumus, kālab adepti dara to, ko dara, vai domā to, ko domā. Džona Koba komplementāri transformējošā plurālisma pieeja, rosinot iesaistīto tradīciju savstarpēju izmaiņu, balstās izpratnē, ka katram ir kaut kas, ko mācīties no otra; iekšēju uzskatu sistēmas precīzi un pilnīgi izprotamas vienīgi no emiskas — starpreliģiju dialoga saskarsmes ceļā līdztekus abās ieņemtas dubultemiskas — pozīcijas. Taču pamatiedzīvotāju kultūru vairumam bagātināšanas vai transformēšanas vietā primāra ir savas kultūras un tradīcijas saglabāšana, proti, lai nosargātu pārmantotās gudrības neskartā veidā, tās uztur nošķirtību.

Edmunda Husserla izveidotajā fenomenoloģijā ievāc informācijas kopumu par noteiktu fenomenu un tad tajā meklē neiztrūkstoši nemainīgo nozīmes kodolu, atmetot to, kas izrādās mainīgs un tādējādi nebūtisks. Mirča Eliade reliģiskās pieredzes pamatā saredz universālus simbolus kā cilvēku un svētuma starpniekus, caur ko cilvēce pārsniedz ierobežoto laiktelpu un pieredz svētuma pasauli. Rūdolfis Otto par reliģiskās pieredzes universālo esenci uzskata nūmenu jeb svētumu bez morālās un racionālās daļas, ko nevar definēt vai konceptualizēt, taču kā apziņas struktūru var atmodināt caur simboliem un analogijām. Norobežojoties no vienuspusējiem intelektuālisma un racionālisma aizspriedumiem, Otto universālajā fenomenoloģiskajā struktūrā var gan izšķirt autonomus reliģiskus fenomenus, gan kārtot un analizēt specifiskas reliģiskas manifestācijas. Martins Heidegers uzsver subjektīvu pieredzi piesātinātā apraksta lietojumā, lai uztautītu to struktūras, kas izvietojas iepriekšpastāvošas pasaules kontekstā. Eliade u. c. norobežojas no vērtējošiem iepriekšpieņēmumiem, pielieto empātisku pieeju un identificē tipoloģijas, uzstājot, ka reliģija ir sistemātiski pētāma un izdzīvojama pati par sevi. Amedeo un Barbro Džordži metode: iegūst informantu pieredzes aprakstus; tos reducē, pārņemot pieredzes psiholoģisko perspektīvu; salīdzina un analizē jēldatus; rūpīgi apkopo un pārraksta atšķirīgā līmenī (šeit fokusējas uz kopīgo struktūru, abstrahējoties no individuālajiem aprakstiem), izkristalizējot pamatstruktūras. Rezultātam jābūt tik tuvam, ka grupai piederīgie to var atpazīt arī bez viņiem savdabīgajām interpretācijām. Džordžs Krisidis uzsver, ka jāizpēta ne tikai pašas pazīmes, bet arī to savstarpējā saistība paradigmatiskā modelī.

Reliģijas fenomenoloģija ir salīdzinoša, sistemātiska, empīriska, vēsturiska, aprakstoša disciplīna ar raksturīgu antiredukcionismu, *epoché* (distancēšanos), neatlaidīgu empātiju, līdzjūtīgu izpratni un reliģisku nodošanos. Veicot reliģisko parādību daudzveidību izteicošu lielapjoma datu salīdzināšanu, iegūst atskārsmi par priekšstatu pamatstruktūru un to nozīmēm. Tradīcijā izaugušais labāk pārzina rituālus un pašu tradīciju, jo atzīst simbolus, ar kuru palīdzību reliģiju māca tās piekritējiem bez piepūles. Kurpretim *ārimieka* atskārsmes trūkumi var rasties no pārspīlētas analīzes objektivitātes, atklājot pārargus spriedumus vai kļūdainus priekšstatus par viņa uzskatiem konkurējošu reliģiju. Turklāt etniski orientētos sakrālos tekstos dziļi sakņotas reliģijas valodas nezināšana var kļūt par pētījuma kvalitātes vērtību graujošu faktoru. Rūdolfis Otto, Mirčas Eliades u. c. ieskatā fenomenologam jārespektē datus atspoguļotā *oriģinālā* reliģiskā intencionalitāte.

Starpreliģiju pētījumos *emiskā* pieeja reliģiskos konceptus, līdztekus sajūtas un rīcības tiecas aprakstīt maksimāli tuvu adeptu aprakstiem, savukārt *etiskā* pieeja datus sakārto un salīdzina pētnieka izveidotā konceptuālā satvara terminoloģijā.

Tulkošanā Frīdrihs Šleiermahers izšķir divas pieejas — tulkotājs “liek rakstnieku mierā” un rakstniekam tuvina lasītāju vai “liek mierā lasītāju” un rakstnieku tuvina lasītājam, pūloties kompensēt lasītāja oriģinālvalodas izpratnes trūkumu un tiecoties sniegt tādu pašu iespaidu, kādu pats guvis caur oriģinālvalodas zināšanām. Jūdžins Naيدا atsvešināšanas (*foreignization*) vietā atbalsta piejaucēšanu (*domestication*), turklāt viņaprāt sekmīgam tulkojumam bikulturālisms svarīgāks nekā bilingvisms, jo vārdiem jēga piemīt vienīgi kultūrās, kurās tie funkcionē. Reliģijpētniecībā lieto dažādas pieejas, piemēram, Torstens Blomkvists pamatiedzīvotāju lietu konceptu pārvērsis vispārināmā analītiskā konceptā pētāmās kultūras reliģiskās prakses apzīmēšanai. Itamars Even-Zohars norāda, ka spēcīgā literārā polisistēmā sliecas pielietot piejaucēšanu, radot virspusēji tekošus tulkojumus, kurpretim vājās kultūrās dominē atsvešināšanas stratēģija vai rezistents tulkojums. Kristiānei Nordai “tulkošana nozīmē kultūru salīdzināšanu” un neitrāla salīdzināšanas nostāja nepastāv, tādējādi savas kultūras koncepti kļūst citādības uztveres kritēriji un uzmanība pievēršas parādībām, kas atšķiras, kad sagaida līdzības, vai līdzinās savai kultūrai, kad sagaida atšķirības. Arī reliģisku tekstu tulkošanā uzsvērts bikulturālisms un ieteikta piejaucēšana ar līdztekus vērēm, lai paaugstinātu avotteksta informativitāti un saglabātu avotvalodas intencionalitāti, novadot oriģinālā aplēpto jēgu. Atsvešināts tulkojums var būt pārlietu svešs, lai ar to identificētos, nemaz nerunājot par tā saprašanu. Angļu-ķīniešu tulkojumos lietojama atsvešināšana ar piejaucēšanu kā piedevu, kurpretim ķīniešu-angļu (reliģiskos tekstos arī arābu-angļu) tulkojumos piejaucēšana lietojama cik vien iespējams, jo ķīnieši ārzemju kultūru svešos elementus kāro pieņemt vairāk nekā otrādi. Šī ir iedibināta prakse arī japāņiem kā akulturācijas nācījas paraugam — piejaucē tulkojot no, bet atsvešina tulkojot uz japāņu valodu. Tālab izraudzīta arī promocijas darbā. Kultūrspecifisku jēdzienu aizguvumiem līdzās sniegtas vēres, tā paaugstinot avotteksta informativitāti, saglabājot intencionalitāti un *novadot* oriģinālā ietverto jēgu. Turklāt šintō rituālu tekstu stilistiskā prasība pēc arhaiskuma noteic mīto-poētisku, mērķvalodā iesakņojušos senvārdu izvēli.

Etnogrāfiskā pētījuma dizainā reliģijas fenomenoloģija kā teorētiskais

ietvars diktē emiskās, t. sk. Džona Koba pieejā lietotās dubultemiskās, perspektīvas nozīmību. Autora maģistra darba iestrādes, vairākkārtējs lauka darbs Japānā, šintō viesstudijas un rituālu prakses izpēte Kōgakkan Universitātē, datu ieguve no ierobežotas pieejamības priesteru rokasgrāmatām u. c. speciālās literatūras un darba abu šintō universitāšu slēgtā tipa bibliotēku krātuvēs, rituālu līdzdalīgi novērojumi un nepastarpinātas intervijas ar šintō priesteriem viņu dzimtajā valodā nodrošina šintō adeptu emisko perspektīvu. Dievturu emisko perspektīvu nodrošina iesaiste dievturu aktivitātēs Latvijā, datu ieguve rituālu līdzdalīgos novējumos, darbs ar publicētiem un nepublicētiem materiāliem gan arhīvā, gan privātkolekcijās, intervijas ar dievturu svētniekiem, kā arī lauka darbs Latvijā un ASV. Promocijas darbā katrs pētāmais fenomens vispirms interpretēts gan no dievturības, gan šintō adeptu emiskās perspektīvas un tikai turpmāk salīdzināts no etiskās perspektīvas.

1. VĒSTURISKĀ DINAMIKA, PAMATNOSTĀDNES UN SIMBOLĀRIJS

Viens no latviešu un japāņu autohtono reliģisko priekšstatu salīdzinošās analīzes aspektiem balstīts vēsturiskās dinamikas datos. Maikls Strmiska norāda, ka “visā vēstures gaitā baltu tautas cīnījušās par pašsaglabāšanos pret ārējiem draudiem, sākot no vācu krustnešu kolonizācijas 12. un 13. gs. līdz caristu, nacistu un padomju kundzībai 19. un 20. gs. Katrai baltu tautai ir savas atmiņas par iebrukumu, okupāciju un apspiešanu, kā arī gūtās mācības par kultūras tradīciju uzturēšanas nepieciešamību pret iznīcības un asimilācijas draudiem.” Ringolds Balodis uzsver, ka “pēc krustnešu iebrukuma XIII gadsimtā latvieši tika izolēti no citu tautu kultūras ietekmes. Tas ļāva saglabāt senās indoeiropiešu un arī atsevišķiem novadiem raksturīgās latviskās kultūras iezīmes.” Tas ir būtiski salīdzinošā aspektā ar Japānu, kuras ģeogrāfiskie apstākļi ilgstoši nodrošinājuši kultūras savrupu attīstības gaitu. Tā kā Rēndera Kranenborga ieskatā par seno baltu reliģijas turpinājumu Latvijā uzskatāma dievturība, gan šintō, gan dievturības periodizācija jāsāk ar krietni senāku priekšvēsturi pirms abu reliģisko savienību dibināšanas.

Mūsdienu Latvijas un Japānas teritorijā pirmiedzīvotāji ieradusies 11. gt. p. m. ē., laikskaites un reliģiskos priekšstatus pauž jau 4. gt. p. m. ē. atradumi. 11. gs.

p. m. ē. abās zemēs graudkopība izvirzās par galveno. Vēlajā bronzas laikmetā Latvijas teritorijā parādās jauns dzīvesvietu tips — pilskalni kā varas centri —, bet Japānā tronī kāpj mītiskais imperators Džimmu, ko vēlāk pasludina par Japānas Dibināšanas dienu. 4. gs. 2. p. Isē izveido *Džingū* 神宮 — šintō galveno svētnīcu Saules dievietes Amaterasu godināšanai, savukārt baltu zemēs 521. g. dibina *Rāmavu* kā baltu galveno svētnīcu. Attiecībā uz abu zemju dzīves veida līdzībām, liecības sniedz arī ceļotāju apraksti — tā 1077. g. Ādama no Brēmenes Kurzemes raksturojums līdzinās Marko Polo Japānai 13. gs. nogalē. 16. gs. sāktā kristianizācija Japānā cieš sakāvi un vairāk nekā 2 gadsimtus Japāna pašizolējas, kristietību aizliedzot. 19. gs. *kokugaku* 國學 japāņu filologu darbība sekmē šintō sistematizēšanu, kas vainagojas ar 1868. g. Meidži restaurāciju, t. i. Japāņu nacionālo atmodu. Kurpretim latviešu apdzīvotajās zemēs 12. gs. nogalē uzsāktā kristianizācija, arī saasinoties pēc Reformācijas 16. gs., reliģiskā vājšana nespēj iznīcināt⁷ latviešu autohtonās reliģijas mantojumu, ko 19. gs. 2. p. atmodas laikā apkopojot, likti pamati tās turpinājumam mūsdienās ar dievturības vārdu. Savukārt, pēc saskarsmes ar kristianizāciju pēc Reformācijas 16. un 17. gs. mijā, japāņiem panākot pilnīgu kristietības aizliegumu vairāk nekā divu gadsimtu garumā, tur attīstījās no Latvijas atšķirīga vēstures gaita, proti, kaut arī uz laiku palikdama budisma dominantes ēnā, šintō kā japāņu autohtonā reliģija savā valstī galvenokārt nav zaudējusi savas pozīcijas līdz mūsdienām. Japānā 20. gs. kanonizē šintō rituālu etiķeti. Abās zemēs dibina reliģiskās savienības — *Latvijas Dievturu sadraudzi* (1929) un Japānas 神社本庁 *Svētnīcu sadraudzi* (1946) —, pēckara okupācijas vara izvērs represijas pret autohtonajām reliģijām, bet pēc neatkarības atjaunošanas kristietība saglabā nostiprinātās pozīcijas. Savukārt daudzviet pasaulē turpinās autohtono reliģiju svētvietu postīšana.

Salīdzinot raksturīgos konceptus, dievturība un šintō (*kami* (dievību, veļu) ceļš, dievestība) ir nacionālā reliģijā sistematizēts panenkatenteisms (*panenkanthenotheism*). Vēsturiski atšķirīgo apstākļu rezultātā šintō pārsvarā ir ordinēti pārmantota, bet dievturībā — savrupēja priesterība (kā mājas saimnieks,

⁷ Jūdaistiem un kristiešiem kopīgā *Piektā Mozus grāmata* 12:1–3 māca: “Šie ir tie likumi un tās tiesas, ko jums būs turēt un darīt tai zemē, ko tas Kungs tavu tēvu Dievs tev devis iemantot visu mūžu, ko jūs virs tās zemes dzīvojat. Postiet gluži visas tās vietas, kur tie pagāni, ko jūs iemantosiet, saviem dieviem ir kalpojuši, uz augstiem kalniem un uz tiem pakalniem un apakš zaļiem kokiem. Un jums būs viņu altārus apgāzt, un viņu stabus salauzt, un viņu elkadievīgus kuplus mežus ar uguni sadedzināt, un viņu Dievu izgrieztas bildes nocirst, un jums būs viņu vārdus no tās vietas izdeldēt.”

dievturu saimes vīkšējs vai dižvadonis). Kā norāda Masai Jošijo, konfūcismā sakņotā redzējumā šintō līdztekus augumam cilvēks no *kami* iemanto 魂 dvēseli (kam piemīt vēja un uguns daba) un 魄 veli (kam piemīt ūdens un zemes daba), pirmo godina istabā, bet otru — pie kapa. Saskaņā ar dievturības idejām, cilvēku veido augums, dvēsele (no debesīm; mūžīga) un velis, kas pēc nāves atdalās no auguma, pieskaitāms matērijai, atgriežas dabā un ir starpnieks starp Dievu un cilvēku. Līdztekus henoteiskam Dievam, no kā izplūst visas dievības vienlīdzīgā veidā, pastāv Dievs, Māra un Laima kā garīgā, materiālā un temporālā (ar likteni saistītā) triāde, t. i. Debess, Zeme un Saule savstarpējā mijiedarbībā. Ņitta Hitoši pētītā *nereliģiskuma* ideja caur diskursīvu sekularizāciju šintō nošķir no reliģijas iegrozījumiem. Arī Latvijā daļa autoru dievturību neuzskata par reliģiju. Abas reliģiskās sistēmas — dievturība un šintō fokusējas uz labu mūžu šaisaulē, kopjot darba tikumu ar Dievpalīgu. Morāles normās dominē rosinājumi nevis aizliegumi, lēmumu pieņemšanā — *gods-kauns* dihotomija. Dievturība kopjama divos savstarpēji papildinošos veidos: privāti ģimenē un tautiski valstiskā līmenī, šintō — galmā, valstiski → svētnīcās, ģimenē u. c. Abās sistēmās simboliski zīmīgākie skaitļi ir 3 un 4, un to kāpinājumi — 8 un 9. Salīdzinot laikskaites sistēmas, dievturībā 1934. g. ieviestā *Latviskā ēra* sākas 10000. g. p. m. ē., kas saskan ar pirmo iedzīvotāju ieceļošanas laiku Latvijā (10500.–10047. g. p. m. ē.), bet šintō 1872.–1873. g. ieviesto *Kēniņu ēru* sāk ar 660/02/11 p. m. ē. — mītiskā imperatora Džimmu kāpšanu tronī. Laiks ap pusnakti un pusdienu kā dievturu rituāliem nepiemēroti 'tukšie laiki' atbilst japāņu *tomobiki* 友引| laimi un nelaimi nesošo brīžu sadalījumam. Telpas sakrālās organizācijas pamatprincipi arī sakrīt — kā Ārpuslatvijas dievturi rituālos vērš skatu "mūsu svētās Latvijas zemes virzienā", tā šintō praktizē *jōhai* 遥拜 'godināšanu iztālēm', vēršot skatu attāla, nepieejama objekta — svētkalna, kam tuvoties fiziski ir liegts, Ises svētnīcu, imperatora kā galvenā šintō priesteru pils u. c. — virzienā.

Dievturības svētzīme ir līmeniskais krustu krusts, kas baltu kultūrtelpā atrodams jau 11. gs.; Japānā slepenie kristieši vēlāk to lietojuši latīņu krusta vietā, lai maskētu savu reliģisko piederību. Kopš 2010. g. *Latvijas Dievturu sadraudze* līdztekus lieto arī zarotu svastikas variantu no 12. gs. Stāmerienas sagšas, kas to satuvinājis ar lietuviešu *Romuvu* un Tālajiem Austrumiem. Šintō svētzīme ir *torii* 鳥居 — Saules teiksmā minēti, ar šķērskoku pārlikti vārtu stabi bez virām (mūsdienu veidolu ieguvuši 8. gs.); to piemēri atrodami baltu kultūrtelpā no 9. gs.

Jāatzīmē, ka abās reliģiskajās sistēmās pastāv kopīga vairīšanās staigāt pa vārtu vai ceļa vidu, jo tur notiek *kami* un veļu satiksme. Andrejs Broks vedības Saules sētā ar brīnumainiem vārtiem saista ar halo un parhēlijiem — paralēlo saules un mēness parādību simetrija ir iespējama diviņu un ratu vilcēju zirgu simbolikas, Jāņa vārtu saulotā staba kā pūdeles dedzināšanas tradīcijas, taures un bungu tēlu avots; savukārt Saules vārti kā ierosme goda vārtu tradīcijai un latviešu vedībām, kur, līgavu pielīdzinot Saules meitai, teiksmainā debesu vedību aina harmonizē dzīves un dabas norises. No salmiem vīta *šimenava* 注連縄 ‘robežvirve’ šintō iezīmē sakrālā robežas, tās cilmi saista gan ar Saules teiksmu, gan savijušos čūsku pāri. Zalkšu u. c. čūsku simbolisms vienlīdz būtisks kā japāņiem, tā baltiem — šintō čūskas plācenis gadumijā un senatnē Latgalē ziedotais maizes klaips čūskas izskatā, kas, iespējams, ir joprojām izplatītais latviešu svētku kliņģeris. Kopīgs ir uzskats, ka dvēseles pieņem čūskas veidolu un zvīņas saistās ar naudas sekmēšanu. Zalkšu likloči attēloti gan lietuviešu jumtu dzelzs virsotņu rotājumos, gan starp uzlecošās saules (skat. Japānas 旭日旗 karogu) stariem Latvijas ģerbonī. Sauli simbolizē asteru dzimtas parastā pīpene — Latvijas nacionālais zieds, kas astoņlapu variantā lietots latvju rakstos un Rīgas pils apdarē. Par valsts ģerboni lietotajā Japānas imperatora kā Saules dievietes Amaterasu pēcteča ģerbonī attēlota asteru dzimtas krizantēmas sešpadsmitlapu versija. Paralēles sastop arī jostu simbolikā. Secināms, ka izpaušmju ārējā līdzība balstās kopīgā apsietas virves-jostas, čūskas (zvīnotu radījumu) un saules, un to viļņveida un vītņveida kustībās kā cikliskas atjaunotnes simbolismā abu tautu reliģiskajos uzskatos.

2. SAKRĀLĀ TELPA

Mirča Eliade sakrālo telpu pretstata bezformīgajai izplatībai ap to. Tajā ir vidus kā viskosmizētākā, drošākā un dzīvībai labvēlīgākā, un malas — robeža ar haosu kā dzīvībai bīstama vieta. Šīssaules ceļš ved taisni uz priekšu, tāssaules — riņķi un apkārt. Pārkāpjot kādu neredzamu robežu, no tās vairs nav atgriešanās. Ziemeļi ir kā dzīvībai nelabvēlīgākā, dienvidi — labvēlīgākā puse. Gan baltiem, gan japāņiem svērtvietu vairums atrodas tiešā ūdenstilpes tuvumā, upes ielokā vai satecē — daļēji vai pilnīgi ūdens kā robežšķirtnes ieskaitā vietā. Janīna Kursīte, analizējot baltu telpiskās organizācijas aspektus, pauž ideju par to, ka, saskaņā ar folkloras datiem, Dievs mīt svētbirzī vai pašuzceltā konusveida slietenī. Vēlāk,

nostiprinoties guļbūvēm, Dieva nams apziņā pārtop taisnstūrveida ēkas formā. Dižā sēta ar trim vārtiem, kur secīgi pārvietojas Dievs, Māra un Saule, pauz laiktelpas ciklisko raksturu (dzimšana-miršana-atdzimšana). Ja, saskaņā ar latviešu reliģiskajiem priekšstatiem, dievības ceļ un dzīvo savos mājokļos, pa laikam iegriežoties cilvēku sētā, tad mājas gari pastāvīgi mīt cilvēku celtajās ēkās vai to tuvumā. Mijazaki Kōdži ķīniešu pirmdievu pāri 伏羲 Fusji un 女媧 Ņuiva traktē kā šintō sakrālās telpas ģeometrijas avotu: ar vīrišķo saistās gaisma, debesis, aplis, austrumi, labā puse, stāniskums un nepārskaitļi, ar sievišķo — tumsa, zeme, taisnstūris, rietumi, kreisā puse, limeniskums un pārskaitļi.

Jāatzīmē, ka seno baltu sakrālajā telpā Norberts Vēlus izšķir reģionālās atšķirības austrumos, rietumos un centrālajā daļā. Saskaņā ar baltu tradīcijām, bērnam piedzimstot, dārzā iestādītais dzimumam atbilstošais koks kļūst par viņa vienaudzi un sakralizējas, tāpat kā mirstīgo atlieku atdusas vietā izaudzis koks un no tā gatavotas kokles pēcnācējiem nodrošina personisku saikni ar senci. Svētmeži kā senākais svētnīcas veids sākumā ir kapenes, tad senču kulta, līdz beidzot dievu kulta vieta. Koku ciršana saistās ar nāvi, liepas galotnes nolaušana — māsas izraušanu no dzimtas un atsvabināšanu no brāļu aizbildniecības. Atklātā laukā savrupi augošo ozolu un koku puduru saglabāšanā līdzās bioloģisko daudzveidību veicinošai eko-domāšanai izšķiroši var izrādīties dziļi estētiski maģiskās domāšanas motīvi. *Rāmava* ir pārejas posms baltu sakrālās telpas konstruēšanā starp svētbirzēm un svētnīcu celtnēm. Joprojām dzīvā tradīcija vairīties kāpt uz sliekšņa balstās paražā paslieksnē apglabāt nedzīvi piedzimušos ar domu, ka nerealizētās dzīves potenciāls īstenosies, dvēselei pārdzimstot ģimenē vai pārtopot mājas aizbildņa garā. Saliectie apbedījumi zem dievišķai dzemdei pielīdzinātā mājokļa — vietas, kur tikt ieņemtam, iznēsātam un piedzimt — ietekmē kapu zīmju kā mūžamāju attīstību apjuntā veidā. Latvieši atceļā pēc bedībām, kokā vai iezī iegriežot vai iecērtot krustus, novelk robežu, lai mirušais nenāk uz māju biedēt palicējus. Savukārt japāņi robežu novelk, saplēšot aizgājēja dzīves laikā lietoto *čavan* 茶碗 — tējas (rīsu) bļodu.

Eiropiešu autohtono reliģiju mūsdienu svētvietās izšķirami tipi: *birze, kapiše, mūris, hendža, nojume, zāle, nams, naos* un *istaba*. Vairums tapušas pēdējo 30 gadu laikā; daļa īpašnieku neatklāj to atrašanās vietas, lai novērst vietējo kristiešu vandālisma draudus. Bieži klātesoši koki vai birzes; *nojumes* attīstās par *zālēm* vai *namiem*, kas balstās vietējā tradicionālajā arhitektūrā, arheoloģiskajās

liecībās vai abās, savukārt pilsētvidē nereti iekārto vai nomā *istabas*. Divas no svētnīcām cēlušī un joprojām uztur adepti diasporā, ASV rodot patvērumu no padomju okupācijas. Dievturu svētnīcas — *Dzintari* Talsos, Dievsētas *Skandava* ASV, (t. sk. projekti *Dievturu draudzes sēta* Salaspilī un *Tautisks dievnams* Zaķusalā), *Svētes svētnīca* Jelgavā un *Lokstenes svētnīca* uz Daugavas salas Klintaines pagastā — raksturo krustu krusta u. c. dievības simbolizējošo latvju rakstu lietojums, tradicionālās koka arhitektūras principi, t. sk. saļotie stabi un jumta āži, dabas un svētkoku klātbūtne, austrumu-rietumu garenass un tiekšanās iemiesot latviskumu.

Šintō sakrālā telpa attīstās no *kami* mājokļa kalnu virsotnēs un dižkoku galotnēs, savas aizbilstamās kopienas tuvumā, remdējošās svētbirzēs, kur liegts cirst kokus; vēlāk tos piesaista arī spogulis, zobens, krelle u. c. priekšmeti — to priekšā uz pagaidu ziedokļa gulst mielasta veltes, bet ārpus rituāliem vietu nokopj un apjož ar *šimenava* virvi kā robežu starp sakrālo un profāno. *Mikoši* 神興 ‘*kami* nestuves’ (pārnēsājama svētnīciņa), ko svētkos, vairojot svētību, iznēsā pa apkaimi, vietā, budistu tempļu celtniecības rosināti un attīstoties no augstās grīdas labības klēts uzbūves, rodas paliekoši nami arī saviem *kami*. Atkarībā no svētnīcas, tajās godina noteiktus *kami*. Ise austrumos izraudzīta par galveno vietu Saules dievietes 天照 Amaterasu, bet Izumo rietumos — aizsaules aizbildņa 大國主 Ōkuņinuši godināšanai, tādējādi imperatora zemes aizsardzībai tās tālākie jūras apskalotie robežpunkti iegūst garīgi simbolisku nozīmi. Svētnīcas apmeklējums līdzinās ceļojumam no *Tagadnīgās pasaules* uz *Mūžības pasaules* dievāju pavēni, kur caur attīrīšanos pārdzimt no jauna, lai šķīst[īt]ā veidolā atgrieztos *Tagadnīgajā pasaulē*. 大神神社 *Ōmivas svētnīca* iemieso pirmatnējo svētvietu. 神宮 *Džingū* jeb *Ise svētnīcas* slavenas ar 御饌殿 *mielotavu*, kur ik rītu un vakaru sarūpē mielastu Amaterasu, un *senģū* 遷宮 ‘būvmiju’ kā *tokovaka* 常若 ‘mūžam jaunas’ ilgtspējīgas attīstības paraugu. 出雲大社 *Izumo svētnīca* ir zīmīga ar uguns pārnese tradīciju priesteru pēctecībai un ikgadējo Visjapānas *kami* pulcēšanos 10. mēnesī (Veļu laikā). 伏見稻荷大社 *Fušimi Inari svētnīcā* ar tās neskaitāmajām atzarēm godina auglības, ražas un tirgotāju uzņēmējdarbības aizgādni. 靖国神社 *Jasukuņi svētnīcā* ar zemessardzes svētnīcām godina par Tēvzemi kritušo veļus, bet kaimiņvalstu piederīgie to apgāna ar vandālisma aktiem. Šintō svētnīcas darbojas arī ASV, Nīderlandē un citviet pasaulē.

Abu autohtono reliģiju sistēmā nozīmīga vieta atvēlta personīgās telpas sakralizēšanai un aizsardzībai. Abās tradīcijās kādreiz ziedoti būvupuri, ko laika

gaitā nomainījušas aizsargzīmes. Personīgajā telpā tiek ierīkoti svētkakti, kur nacionālās identitātes zīmes u. c. priekšmeti ikonizējoties, rada jauna tipa sakralitāti. Jāatzīmē, ka dievturīgā ikonogrāfija izpaudusies Rīgas pils reprezentācijas telpu noformējumā un 20. gs. 30. gadu padomi latviskas istabas iekārtai turpina atbalsoties diasporā. Dievturu mājokļos sakrālo centru iezīmē puzuri, ķisti, latvju rakstu rotājumi, koka svečturi, dievturīgas svētbildes un zīmīgi novietoti *Latvju Dainu* sējumi. Dievturības adepti Lielvārdes jostu lieto savas aizsargzīmes noskaidrošanai. Šintō sakrālo telpu mājoklī veido *kamidana* 神棚 ‘dievplaukts’, bet izbraukumu rituālos — pagaidu ziedoklis ar atribūtiem. Svētku norises vietu, t. i. sakrālās telpas robežas, iezīmē meijas vai to vārti (dievturībā — bērzi, bedībās — eglītes; šintō — bambusi, bedībās — 榊 *sakaki*). Šķīstīšanai un attīrīšanai lietoti zari — dievturībā kadiķa zars, slotā vai kvēpeklītis (Lieldienās — pūpolu zari, pirtī — bērza slotā), bet šintō — *sakaki* zars un sāls (vai rīsu, sāls un kaņepju skaidu maisījuma) kaisīšana. Senāk latviešu ziedojumos figurējis ozola zars, bet šintō — *sakaki* zars, ko kā neiztrūkstošu ziedojumu veltī arī mūsdienās. Līdznēsāšanai ikdienas gaitās šintō piekritēji piemeklē *omamori* 御守 amuletus katram dzīves gadījumam. Konceptualizējot šintō un dievturības sakrālās pasaules modeli, tas atspoguļojams oktaedra (puzura kristāla) veidā. Struktūrelementi saskan — šīs saules un aizsaules pārim atbilst 中国 *Viduszeme* un 常世 *Mūžības pasaule* kā savstarpēji saistītas un līdzās pastāvošas caurviju dimensijas. Ja debesis, austrumi un dienvidi saistās ar (stiprinošo) gaismu, tad pazeme, rietumi un ziemeļi — ar (vājinošo) tumsu; to nestabilo robežšķirtni iezīmē ziemeļaustrumu-dienvidrietumu ass, kur ziemeļaustrumi ir darbību sākumpunkts, lai tālāk virzītos pa Saules ceļu, t. i. pulksteņrādītājvirzienā.

3. RITUĀLI UN TO TEKSTI

Analizējot abu reliģisko sistēmu rituālās darbības, ir vērtīgi atsaukties uz Arnolda van Genepa pārejas rituālu teoriju, kurā kā dzīves sliekšņu šķērsošanā kopīgi posmi izdalīti nošķiršana, pāreja un iekļaušana; tā cilvēka pārejas virknei saistoties ar debesu spīdekļu kustību, kas viņa eksistences posmus savieno ar augu un dzīvnieku dzīvi un visuma lielajiem ritmiem. Latviešu lūgšana aktīvā darbībā spilgti atspoguļojas folklorā. Rūtas Muktupāvelas tēzes par veļu mielošanas transformāciju un mitoloģiska teksta profanizēšanos, kur sakrālie motīvi un mīti tiek

maskēti, bet rituāli pārmainīti un vienkāršoti, kā arī Volfganga Dārziņa, Ievas Pigoznes un Bernāra Seržana tēzes par mutvārdu tradīcijas un *Latvju Dainu* kā (Paula Einhorna) *peculiares hymnos Deorum* senumu, svešiniekiem nesaprotamo latviešu mezglu rakstu liecības, zināšanas glabājot dziesmu kamolos un spītējot alfabētismam, un priesterības analogijas citviet pastarpināti skaidro hipotētiskās pirmatnējās priesteru kārtas iekšienē uzturētās gudrības stratēģisku izkļiedēšanu tautā, kas reliģiskas kolonizācijas gadsimtos folklorā pārmantota, lai vēlāk, uzplaukstot nacionālismam, tiktu atkal sakopota un resakralizēta mūsdienu turpinājumā.

Šintō svētie raksti, t. sk. senākais — 古事記 *Kodžiki* (712), plašakai publikai kļuvuši pieejami 19. gs. pēc to atšifrēšanas. Dievturu svētie raksti *Latvju Dainas* galvenokārt pierakstīti 19. gs., taču to tekstos rodamas liecības gan no 13.–18. gs., gan saglabājušies priekšstati no dzelzs, bronzas un akmens laikmeta. Ludis Bērziņš Dainās izceļ cēlvārdus deminutīvā, emfātisku izteiksmi, atkārtojumu ķēdes, epiforas, gleznainumu, dabas personifikāciju, paralēlismu, kā arī maģijā sakņotu pagātnes lietojumu, vēlamo izsakt kā jau izpildījušos. Gan dievturu, gan šintō rituālu sakrālās valodas lietojumā apzināti vairās no tabu vārdiem un svešvārdiem, saskaņā ar *kotodama* 言霊 — izsacītu vārdu iedarbības spēku. Šintō rituālu tekstu — *norito* 祝詞 — liturģiskās valodas arhaismu nosaka vēršanās pie *kami* vai veļa; pacilātie, ritmiski elegantie teksti satur atkārtojumus, paralēlismu, metaforas, aliterāciju, asonansi, konsonansi u. c., kas ar svinīgo, pat *régaino* intonāciju un klusināto gaisotni organiski savijas svētuma piepildītā rituālā.

Dievturu rituālos *Zelta krusta mešana* (×) ar roku daļēji saskan ar japāņu *banzai* žestu; bet tās trajektorija ar zobenu saskan ar japāņu *šime* (ノ) zīmi pilnībā, tāpat kā zobena cirtieni (šķeļot gaisu) ir kopīgi ļaunuma atvairīšanas žesti. *Laimas krustišanās* pirkstu salikums līdzinās indiešu *mudrām*. Šintō 拝礼 godināšanā plaukstu atvilkšana, divkārša sasišana un atpakaļsabīdīšana simboliski atbilst trim pārejas rituālu posmiem un reliģijas kā 'saiknes atjaunošanas' etimoloģijai. Arnolda Strazdiņa pētījumi un folkloras materiāli liecina, ka sākotnēji latviešiem sarokošanās, īpaši ne ar savējiem, bijusi nedabiska — tās vietā sveicienam vai godinājumam pieņemts paklanīties, tāpat kā japāņiem. Dievturu un šintō rituālu horeogrāfijā kopīga gan kreisā-labā-kreisā trajektorija un riņķošana pa saulei (vai trīsdaļīgi — pa sauli, pret sauli, pa sauli), kas atspoguļo saules riņķošanu (iespējama saistība arī ar bišu deju), gan kustību trīskāršība, trešo īpaši uzsverot. Ēriha Hornbostela un Kurta Zaksa dalījumā mūzikas

instrumentu četras grupas — pašskaņus, plēvskaņus, stīgskaņus, gaisskaņus — dievturu rituālos pārstāv: trīdeksnis (arī eglīte un čakans), [celma] bungas, kokles un [somas] stabules; šintō: *kagura-suzu* 神楽鈴 ‘kaguras zvārguļi’ (arī *šakudžō* 錫杖 ‘alvasspieķis’), *vadaiko* 和太鼓 ‘japāņu bungas’, *koto* 箏 koto, kā arī *šakuhači* 尺八 stabule un *šō* 箏 šō. Tradicionāli trīdeksni un *kagura-suzu* spēlē tikai sievietes, savukārt čakanu un *šakudžō* — tikai vīrieši.

No dievturu un šintō rituālu klāsta analizētas *krustabas / vārddošana, vedības, bedības* kā pārejas rituāli un *dievaines / veļu svētki* kā senču kulta paraugs *daudzinājumos*. Dievturu daudzinājumos neiztrūkstoša dzīvā uguns (sveces uz galda, ugunskurs vai uguns ziedoklis) ar ziedošanu, koklēšana, Dieva aicināšana ar *Klusiet, jauni, klusiet, veci* (Dieva durvju atvēršana), dižruna, daiņojums un šķiršanās, dziedot *Ar Dieviņu sanācām*. Pirmās brīvvalsts posmā un diasporā bieži dziedātas arī *Dievs, dod mūsu tēvu zemei* un *Augstāk dzied cīrulītis*; pēc neatkarības atjaunošanas — arī *Lēni, lēni Dieviņš brauca*. Rituālos *Lokstenes svētnīcā* zīmīga ir attīrīšanās ar roku aplacīšanu un kadiķa apkvēpināšanu, riņķošana pa-pret-pa sauli, kā arī *Tēvu tēvi laipas met* un *Visi meži guniem pilni* daiņojums. Daudzinājumi saglabājuši sākotnējos struktūrelementus ar nelielām atkāpēm to secībā. Lai gan kopš 21. gs. 10. gadu vidus Latvijā, atkarībā no apstākļiem, novērojamas struktūras variācijas, diasporā joprojām uztur līdzšinējo daudzinājumu uzbūvi un var runāt par noturīgu, ilgtspējīgu tradīciju gandrīz gadsimta garumā. Kā *Laimes vēlējums* (*Daudz baltu dieniņu, Laimiņa, dod!*) un *Galda dziesma* no dievturu vidus, tā japāņu frāzes *itadakimas* ‘いたadakimas’ ‘ieturēsimies’ un *gočisōsama* ご馳走様 ‘[pa]teicam[ies par] sarūpēto’ pirms un pēc maltītes, izplatījušās sabiedrībā no 20. gs. 30. gadiem. Šintō liturģijai⁸ raksturīga gredzenveida kompozīcija, sārņu šķīstīšana, ziedošana, iedrošinājums katram sev uzticēto darbu padarīt; vēlējums, lai mājās miers, vieglums, vesels augums, taisns prāts, satiecība un pēctecība ģimenē, kā arī lūgums *kami* — “pasargā, aplaimo un laimīgus dari!”

Dievainēs, kas nav dzīves pārejas rituāls, taču cikliski atjauno saikni ar senčiem, Veļu laikā dievturi saaicina dzīvos un mirušos radus, pasakās par ražu un

⁸ Piemēram, 地鎮祭 *Zemes ramdīšanas* kā ārpus svētnīcas rituāla norise: šķīstī, aicina *kami* nogauzdojot *keihicu*, velti mielastu, skandē *norito*, šķīstī četras [debes]puses (vispirms ziemeļaustrumu stūri, tad pulksteņrādītājvirzienā pārējos stūrus un centru), ramda zemi, velti *tamaguši* 玉串 (izrotāts *sakaki* koka zars kā galvenais veltījums priekš *kami*), nokopj mielastu un palaiž *kami* nogauzdojot *keihicu*.

lūdz gādību turpmāk. Vismazākā *veca tiesa* ir maize, sāls un ūdens; no *Dievagalda* var sākt baudīt tikai pēc tam, kad izpildīts veļu aicinājums un tie, dzīvajiem telpu atstājot, ir pamieļojušies. Diasporā mielo ar zirņiem, medu, maizi un alu, ar uguni no rokas rokā aizdedz sveces, bet saikni ar Latvijas senčiem tur simboliski iemieso no Gaiziņkalna atvesta akmentiņa došana no rokas rokā. Veļu aicināšana un raidīšana iezīmē rituāla nozīmīgākā posma robežas. Daļa dziesmu pārklājas ar *bedībās* dziedamajām, tām seko jautra mīklu minēšana, rotaļas u. c. Svētē zīmīgs ir no jūras izskaloto sprungulišu kā senču paaudžu simbolisms. Šintō 祖霊祭 *Veļu svētkos* šķīstas, atdara 祖霊舎 *veļu namiņa* 御扉 *duravas* ar *keibicu* 警蹕 balsi (rēgaini nogaudojot “ōō”), veltī *kami* mielastu (vismaz rīsi, sakē, sāls un ūdens), *norito* un *Veļu svētku* dziesmu, *tamaguši* un godināšanu, nokopj mielastu un ar *keibicu* aizdara *duravas*. *Norito* apliecina prieku un pateicību, lūdz gādību turpmāk, lai zeļ saime un svētki neapsikst. 新嘗祭 *Jaunā mielasta svētkos* *kami* un veļiem veltītos jaunās ražas rīsus kopīgi apēd dzīvajie; imperators godina savu ciltsmāti — Saules dievieti un lūdz bagātīgu ražu tautas uzplaukumam; kāpjot tronī pirmos — 大嘗祭 *Dižā mielasta svētkos* novembrī viņš, ozollapu pītos šķīvjos servētu un ozollapu kausiņā pildīta sakē aplacītu mielastu ar Amaterasu divkārt ieturēdams, un tādējādi ar viņu saplūzdams, iemanto savu statusu.

Krustabās līdz ar vārdu bērns iegūst aizbildņus, kas par to rūpējas vecākus zaudējot; senāk: arī tiesības dzīvot — ja kūmas, liekot bērnu ūdenī, lēma, ka tas nav audzināms, to vairs “neizcēla saulītē.” Dievturi *krustabas* notur 9. dienā pēc bērna dzimšanas — ātri pamieļo viesus, lai bērns drīz iet kājām, kūmas izraugās vārdu, ko paziņojot, bērns top uzņemts dzimtā, ciltī un tautā, un caur radu sarūpētajiem ziedojumiem saņem gan dievību svētību un aizsardzību, gan radu laba vēlējumus *pādes dīdīšanā*. Šintō 命名式 *vārddošanu* notur 7. dienā (izsenis nabas saiti kā vecāku un bērna saikni noglabā dievplauktā) — vīkšējs veltī *kami* mielastu un *norito*, pateikdamies *kami* par rāmām radībām un vēlot svētību, gudrību, veselību un ņipru augšanu. Veicot rituālu, no iepriekš sagatavotu vārdu lozēšanas kārbas (命名用神籤 筮) aizlūdzot izvelk un pārraksta vārdu uz *vārddošanas* atklātnes; veltī *tamaguši* un godināšanu, nokopj mielastu. Rietum-japānas Oki salās zīdaini saviešos ievēd 舞 乙 児 *bērna dancināšana* — trīsdalīga riņķošana *miko* 巫女 ‘svētnīcas jumpravas’ rokās, vēlot augt sveikam un veselam, lai “nelabais netuvojas, bet apvij rāmums.”

Dievturu *vedību* būtiskākās daļas ir *līdzināšana* un *mārtošana*. *Vedības*

atklāj, dedzot uguni un pie akmens aicinot Dievu. Pēc runas, apņemšanos izteikuši, līgava un līgavainis sniedz viens otram labo roku, liek uz akmens labās kājas un solās, ko vīkšējs apstiprina: *Dievs, Laima un Māra! Šķiriet šīs rokas, kas paliek saistītas solījuma saitēm! Dievs, vieno viņu dvēseles! Laima, vieno viņu likteņus! Māra, vieno viņu augumus! Uz visu mūžu! Seko gredzenu mīšana* [abu sēdināšana un apsegšana ar villaini], *mārtošana* — līgavai noceļ vainagu un apsien sievas galvas autu, noslēdzot viņas pārdzimšanu vīra dzimtā —, apdāvināšana, mielasts un pūra dalīšana. Šajos svētkos notiek arī riņķošana un ziedošana, kā arī tiek dāvināti cimdi un dzimtas pieaugumu vēloša josta līdzināšanas laikā. Izkārtojums ar līgavu un radiem austrumu pusē balstās viņas pielīdzināšanā Saules meitai *vedībās*. Jauno ritējumu pa saulei iegriež radu riņķošana aplī ap jauno pāri, dziedot *Visi meži guniem pilni*. Šintō 結婚式 *vedībās* līgavas kā vecāku meitas nāvi simbolizējošo balto tērpu nomaina sarkans tērps, simbolizējot asinis un piedzimšanu sievas kārtā. *Vedību* norisē nozīmīga šķīstīšanās, *kami* mielastu un *norito* veltīšana “tūkstošu tūkstošiem paaudžu biķerus mīdami, ilgo solījumu saistījuši un nostiprinājuši,” 盃の儀 *biķeru ritā* jaunais pāris trīs kārtās malko sakē,⁹ izpilda solījuma vārdus, kopīgi velti *tamaguši* un godināšanu, vedējipāris velti *tamaguši* un godināšanu, un, sakē pamīšus malkojot radiem un vēlot laimes, tiek savienotas abas dzimtas, “lai saime augstu zeļ un plaši sakuplo.”

Dievturu *bedībās* vēsturiski šķirsts trīs reizes nests ap kapu. Runās apcer mūža īslaicību, dievišķās dvēseles nemirstību, izaugsmes jēgu dzīves pieriedzē, ar lepnumu daudzina aizgājēja veikumu un atgādina par atkalsatikšanos Veļu laikā; saraudināšanas vietā skumjās pavadītājus mierina un iedrošina pārspēt dzīves nedienas. Nelaiķim dod līdz medus podu Veļu mātei kā sveicienu radiem un tautas varoņiem. Tad seko *pēdu izmīšana*, kas saskaņā ar ticējumiem ir nepieciešama, lai mirušais nevietā neatrod ceļu atpakaļ, bet palicēji, staigājot pa tām pašām vietām, nesērotu. Pēc tam seko mielasts. Diasporā vāķēšanas, izvadišanas un apbedīšanas norise izkopta tālāk; arī tur tapušie dievturīga šķirsta un mūža mājas (urnas ietvars latviskas guļbūves formā) paraugi ir pienesums dievturīga rituālu atribūtu pilnveidē. *Mūža daudzīnājumu* ievada *Dieva aicināšana*, apcere par dzīvi un veli; ja notikusi pārpelnošana, piemin arī Uguns māti un dedzot sveces dzied *Kūru, kūru uguntiņu*. *Pēdu izmīšanā*, nesot urnu, visi sadevušies rokās izstaigā vietu, vairākkārt dziedot: *Minami, minami [tētiņa] pēdas, lai*

⁹ Arī dievturi dod jaunajam pārim no viena kausa alu dzert.

[*bērniņi*] *nestaiģā raudādam*, vārdus mainot atbilstoši lomām. Latvijā šķirstā ievieto medus podu; izvadot, vietā, kur stāvējis šķirsts, svētnieks zemē iedzen garu naglu. Nolaizot šķirstu kapā, saplēš māla podu, lauskas iesviež līdz un teic: *Pie Dieva dvēsele, pie Māras augums, pie Laimas velis šaisaulē un viņšaulē*, un sviezē pa smilšu saujaī. Pēc dobes aizbēršanas: *Veļu upe pārplūdus, No krastiem izgājus, Tev palikti tai pusē, Mēs paliksīm šai pusē*. Seko mielasts un iepēršana ar eglu zariem, lai palicējos iedabūtu dzīvības spēku.

Atšķirībā no dievturības, mirstīgo atlieku 穢れ *nesķīstuma* dēļ 神葬祭 *šintō bedības* notur ārpus svētnīcu zemes. Uzskata, ka velis kopā ar senču daudzajiem *kami* mājō veļu pasaulē; augumu apbedī kapā, bet veļa 霊璽 *zīmogu* glabā mājās, kur to godina kā saimes aizbildni. *Bedībās* piemin cilvēka tikumus, aizlūdz par veļa mieru. *Bedību* norisē figurē trīskāršas darbības un apriņķošana. Dievplauktu aizklāj ar baltu lapu, nelaiķi pārvieto uz *vākētavu* ar galvgali pret ziemeļiem, līdzās novieto aizsargdunci, aizdedz sveci, sakopj ķermeni, iezārko un notur dienišķo veltīšanu līdz *izvadišanai* (tās laikā uz neatgriešanos saplēš nelaiķa *čavan* — tējas (rīsu) bļodu), seko šķīstīšana un ziņojums dzimtās smilts *kami* par savieša pārrašanos veļos. 地鎮祭 *Zemes ramdīšanā* sagatavo kapavietu. *Vākēšanas* laikā veic 遷霊祭 *veļa pārnese* uz 霊璽 *veļa zīmogu* (apaļu spoguļi vai koka stabiņu uz kā uzrakstīts nelaiķa 諡号 ‘izvadišanas vārds’), ko pēc sēru laika pārnese uz saimes *veļu namiņu* mājoklī. Svarīgākais *bedību* posms ir *veļa pārnese*: veļa *zīmogu* pavērs pret šķirstu, izpilda *veļa pārnese vārdus*, telpā nodzēš gaismu un skan *keihicu* balss — pārejas rituāla svētsvinīguma uzsvēršanai tumsā veic kādu no darbībām: ieskandina zvārguļus; spalgi sasit koka klučus; ar šķīlamdzelzi uzšķīļ dzirksteli; uz *koto* izpilda *glissando*; izkaisa rīsus un kaņepju skaidas; veļa *zīmoga* priekšpusi pieliek pie nelaiķa mutes; veļa *zīmogu* uzliek uz nelaiķa krūtīm, ar 笏 mērziļi trīskārt uzklapē pa šķirstu u. c. Tad veļa *zīmogu* ievieto pagaidu *veļu namiņā*, iedzēš gaismu, veltī mielastu, *tamaguši* un godinašanu, un nokopj mielastu. *Bedībās* lūdz velim viegli uzņemt notiekošo, un, kad tas būs par “tūkstošiem paaudžu aizbildņa-*kami*” tapis: “saimi pasargā naktī, pasargā dienā, sargi un laimīgu dari, un bērnu bērni (..) lai jo kupli sakuplo.” Pārnākot mājās no *bedībām*, bērinieki apkaisās ar šķīstīšanas sāli. Jāatzīmē, ka gan latviešiem, gan japāņiem kapa zīmē izsenis pieņemts atveidot īpašumzīmi jeb dzimtas ģerboni; dievturu gadījumā — arī krustu krustu.

NOBEIGUMS UN SECINĀJUMI

Promocijas darba mērķa sasniegšanai izvirzīto uzdevumu izpilde sekmējusies asimetriski. To ietekmējuši iepriekš neparedzami apstākļi. Pirmkārt — 2020. un 2021. gadā Japānā iecerētais lauka darbs ar līdzdalīgiem novērojumiem šintō *vārdošanas, vedību, bedību* un *veļu svētku* rituāliem ar nolūku nepastarpināti gūt papildu datus un darbā līdzsvarot dievturu rituālu analīzes īpatsvaru, *SARS-Cov-2* pandēmijas ieviesto ierobežojumu dēļ bijis jāaizstāj ar pastarpinātu, agrāk dokumentētu rituālu avotu un priesteru speciālās literatūras analīzi. Šis faktors ietekmējis arī lauka darba iespējas Latvijā. Otrkārt —, lai arī ievērojama daļa no diasporā rīkotajiem dievturu rituāliem ir atspoguļoti gan periodikā, gan pirmspandēmijas posmā analizētajā un šī pētījuma vajadzībām personīgi digitalizētajā *Latviešu folkloras krātuves LFK [2233]* kolekcijā, vēl daudz materiālu glabājas *Latvju dievturu sadraudzes Dievsētas* krātuvē, ASV, kur uzturoties veiktā arhīva materiālu analīze pētījumam bijusi ļoti būtiska, bet ne pietiekama, lai apkopotu citur nepieejamās liecības. Tomēr, spītējot šķēršļiem, laikietilpīgais darbs arhīvā ļāvis iegūt papildu datus no *Latvijas Dievturu sadraudzes* bibliotēkas un saviešu privātajiem arhīviem, Japānas *Svētnīcu sadraudzes* atzītās un šintō priesteru speciālās literatūras Kokugakuin Universitātes un Kōgakkan Universitātes bibliotēku krātuvēm un *Svētnīcu Vēstneša* grāmatnīcas, kā arī pandēmijas laikā no *Latvijas Nacionālās digitālās bibliotēkas* un Japānas 国立国会図書館デジタルコレクション *Nacionālās Parlamenta bibliotēkas digitālās kolekcijas* u. c., kas palīdzēja sekmēt pētījuma virzību. Promocijas darba apjoma ierobežojumu dēļ ilustratīvais materiāls galvenokārt apkopots pielikumā. Apkopojot pētījuma rezultātus, secināts, ka pētniecību būtu ieteicams turpināt divos virzienos, proti, salīdzinot dievturu un šintō gadskārtu rituālus un mitoloģiskos priekšstatus, kā arī padziļinot izpratni un iegūstot jaunas zināšanas par autohtono reliģiju piekritēju vajāšanām, kas noteiktos laika posmos notikušas ne tikai Latvijā un Japānā, bet arī citviet pasaulē.

Japāņi un latvieši ir tautas, kurām, Pētera Mekša un Gunāra Freimaņa vārdiem izsakoties, joprojām “ir sava, no aizmūžiem nākoša Dieva atskārsmē, sava ne no viena nepatapināta reliģija,” ko tās turpina kopt un laikmetīgi pilnveidot kā savas identitātes stūrakmeņa — latviskuma un japāniskuma — garīgo kodolu, neraugoties nedz uz universālo reliģiju un patērnieciskuma ekspansiju, nedz tās saasinātajiem vietējo kultūru dažādības un oriģinalitātes asimilācijas draudiem.

Tādējādi autohtonā reliģija ir katras tautas identitātes garīgais kodols, balsts un pastāvēšanas attaisnojums netikt asimilētiem pasaules izirušo tautu saimē. Dievturības un šintō vēsturiskās dinamikas, pamatnostādņu, simbolārija un sakrālās telpas salīdzinošā analīze atklāj zīmīgas sakarības un to attīstību noteicošos faktoros. Mūsdienās aktuālo rituālu un to tekstu izpēte sniedz ieguldījumu starpkultūru kompetences veicināšanā, padziļina izpratni gan par divu autohtono reliģiju adeptu dzīves trīs būtiskāko pārejas rituālu un veļu godināšanas norisi, gan ietverto simbolismu. Atšķirībā no daudziem līdzšinējiem pētījumiem, izvēloties fokusēties pašu dievturu un šintō adeptu iekšējā perspektīvā, promocijas darbā gūtās atziņas un izvērtais pielikums būs potenciāli noderīgs avots ne tikai turpmākiem latvistikas, japanoloģijas, kultūras teorijas, reliģiju vēstures u. c. nozaru akadēmiskiem pētījumiem, bet arī dievturības, šintō u. c. autohtono reliģiju praktiķiem un plašākam abu kultūru interesentu lokam.

Promocijas darba aizstāvēšanai izvirzītas šādas tēzes:

1. Latvieši ir augsta konteksta kultūra — valodcentrētās dabas un ilgstošas kolonizācijas apstākļos izkoptas kodētas valodas un lingvoizolacionisma dēļ.
2. Globalizācijā aktualizējas paradigmas maiņa no ekskluzīvas etnicitātes uz iekļaujošu autohtonitāti un no pirmatnējas etniskas reliģijas uz tās turpinājumu — nacionālu reliģiju.
3. Nacionālas reliģijas izvairās no jēdziena '*reliģija*' attiecināšanas uz sevi, diskursīvi kļiedējot bažas par politikas un reliģijas šķirumu.
4. Latviešiem un japāņiem ir kopīga pieredze saskarsmē ar kristianizētāju inkulturācijas, reliģiskas vajāšanas un vietējo svētumu apgānīšanas sekām. Japāņu gadījumā reliģiskais pārākums saistās ar ilgstošu budisma dominantu.
5. Reliģiska vajāšana sekmē kriptoreliģisku prakšu attīstību, īpaši katras dzimtas iekšienē. Latviešu gadījumā, t. sk. kā pretestība sludināšanas līdzeklim — alfabētiskai rakstpratībai, ilgstoši — līdz pat 20. gs. — saglabājas gan mutvārdu tradīcija, gan mezglu raksti dziesmu kamolos kā savējiem saprotams un vienlaikus pret svešiniekiem drošs rakstības veids.
6. Hipotētiskās pirmatnējās priesteru kārtas iekšienē uzturēto gudrību stratēģiska izkliedēšana tautā tās sekularizē. Kolonizācijas apstākļos latviešu dzimtās izkoptā savrupā priesterībā tās saglabājas Dainās u. c. folklorā, lai vēlāk, līdz ar nacionālo atmodu, tiktu atkal sakopotas un resakralizētas mūsdienu turpinājumā kā dievturība.

7. Balti kā *Eiropas pēdējie pagāni* saglabājuši protoindoeiropiešu reliģisko mantojumu un caur Sintaštu kā atplūdi no Ziemeļeiropas līdzveido arī vēlāko Vēdisko kultūru. Savukārt Vēdiskās kultūras areālu šķērsojušie mongoloīdi sekmē pāreju uz zemkopību un tur radies budisms ietekmē arī turpmāko šintō attīstību Japānā.
8. Pirmiedzīvotāju ierašanās, reliģisko priekšstatu formēšanās, pievēršanās graudkopībai, politisko un reliģisko centru izveide, pēcreformācijas kristianizācija, pirmā nacionālā atmoda, autohtono reliģiju sistematizēšana un pēckara okupācija — visu šo posmu sinhronitāte ir būtisks faktors dievturības un šintō attīstības līdzību pamatā.
9. Šintō pamatā ordinēti pārmantota, bet dievturībā — savrupēja priesterība. Abās rituāli īstenojami kā publiskos daudzīnājumos, tā saimes lokā. Kopīga prakse ir 'godināšana iztālēm'.
10. Dievturība un šintō fokusējas uz labu mūžu šaisaulē, kopjot darba tikumu ar Dievpalīgu. Morāles normās *gods-kauns* dihotomija un rosinājumi nevis aizliegumi.
11. Dievturībai un šintō kopīgs vārtu un sliekšņa kā sakrālas robežšķirtnes, Saules cikliskās kustības un čūskas simbolisms — t. sk. latviešu svētku klinģeris kā *čūskas* maize un japāņu *kagamimochi* 'čūskas plācenis' gadumijā — izvēršas līdzīgā rituālu horeogrāfijā ar riņķošanu, kreisā-labā-kreisā secību un kustību trīskāršību, kur trešo uzsver.
12. Šintō godināšanā ar pārejas rituāla trīsdaļību veic saiknes atjaunošanu.
13. Sākotnēji latviešiem sarokošanās (bez cimdiem), īpaši ne ar savējiem, bijusi nedabiska — tās vietā sveicienam vai godinājumam pieņemts paklanīties, tāpat kā japāņiem.
14. Svētvietu apmeklējums ir kā simboliska atdzimšana. Tās atrodas pie ūdens, upes ielokā vai satecē — daļēji vai pilnīgi ūdens kā (htoniskas) robežšķirtnes ieskaitā vietā.
15. Koki kā cilvēku līdzinieki sakralizējas, dižkoki un svētmeži no kapenēm top par senču un dievību kulta vietu, kur vēlāk attīstās svētnīcu būve. Gan šintō, gan dievturībā ozols nostabilizējies kā (vīrišķais) svētkoks. Koku zari lietoti kā piederumi šķīstīšanā un ziedojumos.
16. Svētku norises vietas — sakrālās telpas robežšķirtni iezīmē meijas vai to vārti (dievturībā — bērzi vai mūžzaļas eglītes, bet šintō — bambusivai mūžzaļi *sakaki*).

17. Tradicionālās koka arhitektūras principi svētnīcās dievības cilvēcisko — pietuvina cilvēkiem.
18. Dievturības un šintō krāsu valodā sievišķā sarkanā un vīrišķā baltā savīšanās, saplūstot sarkanbaltā vienībā — dzīparos, virvēs, jostās u.c. formās —, simbolizē auglību un laimi.
19. Baltu un japāņu sakrālās telpas reģionālās īpatnības saskan: austrumos dominē Saules, rietumos — Aizsaules, centrā — ražas aizgādņu kults. Sakrālās pasaules modelis konceptualizējams oktaedra veidā. Šīs saule un Aizsaule saistītas kā līdzās pastāvošas caurviju dimensijas. Debesis, austrumi un dienvidi saistās ar gaismu, pazeme, rietumi un ziemeļi — ar tumsu, bet virzība norit pa Saules ceļu no ziemeļaustrumiem kā sākumpunkta.
20. Dievturu un šintō rituālu satvars kā noturīga, ilgtspējīga tradīcija gandrīz gadsimta garumā ir: Dieva aicināšana ar *Klusiet, jauni, klusiet, veci* (un *Dieva durvju* atvēršanu) / *kami* aicināšana ar *keihicu* (un *duravu* atdarīšanu); dižruna ar Dainām / *norito*; ziedojums / mielasta veltīšana sākumā un nokopšana beigās; kokļu un trīdekšņa vai čakana / *koto* un *kagura-suzu* vai *šakudžō* u.c. skaņurīku pavadījums; šķiršanās ar *Ar Dieviņu sanācām / kami* palaišana ar *keihicu* (un *duravu* aizdarīšanu).
21. Dievturu un šintō *veļu mielastā* (sarūpē vismaz maizi / rīsus, sāli, ūdeni un miestīņu / sakē) dzīvie un mirušie, kopīgi ieturēdamies, cikliski atjauno un stiprina savu dievišķo saikni ar senču paaudzēm.
22. *Krustabās* un *vārddošanā* bērnu uzņem saviešos — dzimtā, ciltī un tautā; dievturības *pādes didīšanas* analogs šintō ir *bērna dancināšana*, ko vieno riņķošana.
23. *Vedībās* līgava mirst kā vecāku meita, atdzimstot kā vīra sieva. Dievturībā pāreja izpaužas *mārtošanā*, noņemot vainagu un uzsienot galvas autu, bet šintō — balto tērpu nomainot pret sarkanu. Dievturībā dzimtas vieno caur *līdzināšanu* un radu riņķošānu, šintō — caur *biķeru ritu* (arī dievturu vedībās dod jauniem no viena kausa alu dzert).
24. *Bedībās* nelaiķis piepulcējas dzimtas senču pulkam kā dievišķs aizbildnis, ko tver kā *paaugstinājumu*. Šintō pāreja izpaužas *veļa pārnesē* (robežšķirtnes novilkšana — *čavan* saplēšanā), dievturībā — māla poda saplēšanā, bet palicēju skumjas atvieglo *pēdu izmīšana*.
25. Visi pētītie dievturu un šintō rituāli cikliski atjauno un stiprina adeptu saikni ar savas dzimtas, cilts un tautas senču paaudzēm.

Latvian Academy of Culture

Uģis Nastevičs

Latvian Dievturība and Japanese Shintō:
A Comparative Study of Rituals,
Their Sacred Space and Texts

Summary of the doctoral thesis

for the degree of Doctor in Philosophy (*Ph.D.*) in
Theory of Culture, the subsection of
Music, Visual Arts, and Architecture

Rīga, 2021

CONTENTS

Introduction.....	36
1. Historical Dynamics, Tenets, and Symbolary.....	49
2. Sacred Space	53
3. Rituals and Their Texts.....	57
Conclusions	63
Acknowledgements	101
Appendix	102
Approbation	110

The doctoral thesis, developed in the Latvian Academy of Culture (LKA), consists of introduction, three chapters, conclusions, list of references, and appendix. The thesis type is a dissertation in Theory of Culture, a subfield of Music, Visual Arts and Architecture. Scientific advisor: *Ph.D.* Rūta Mukstupāvela; reviewers: *Dr. philol.* Elita Saliņa and *Dr. art.* Zane Šiliņa (Latvian Academy of Culture), *Dr. philol.* Angelika Juško-Štekele (Rēzekne Academy of Technologies), *Dr. philol.* Gatis Ozoliņš (Institute of Literature, Folklore and Art of the University of Latvia, Daugavpils University), and *Dr. art.* Ieva Pigozne (Institute of Latvian History at the University of Latvia).

The defense of the doctoral thesis takes place in an open meeting of the Promotion Council of the Latvian Academy of Culture on December 10, 2021 at 12:00 in Rīga, Ludzas Street 24. The doctoral thesis and its summary are available at the Library of the Latvian Academy of Culture in Rīga, Ludzas Street 24.

LKA Chairman of the Promotion Council Inga Pērkone-Redoviča
Secretary of the Council Luīze Dakša

ABSTRACT

Regardless of globalization, consumerism, and the spread of universal religions, which dilute the borders of nations and their peculiarity, there are still communities committed to the preservation of their identity. The spirituality, manifesting as the most compelling factor of the originality of a nation in intercultural communication, comes to the fore. Similarities among Dievturība and Shintō, shown by authors from several fields, evoke the principal research question: What are the connecting factors underlying the similarities of the expression of the sacred between two autochthonous religions — Dievturība and Shintō?

The aim of the doctoral thesis “Latvian Dievturība and Japanese Shintō: A Comparative Study of Rituals, Their Sacred Space and Texts” is to comparatively study the rituals, their sacred space, and texts of two autochthonous religions — Latvian Dievturība and Japanese Shintō. Objectives of the research are: to structurize terminology and typology of both religions; to identify the correlations in their historical development and symbolary; to identify the correlations in the sacred space of rituals, its development and components; and to compare the principles of composition and use of the ritual texts. In contrast to former studies primarily done from an etic approach, in this case each phenomenon is initially interpreted from an emic perspective, i.e., of adepts of both Dievturība and Shintō, and only subsequently a comparison from an etic perspective is employed. Qualitative methods applied in the ethnological research are: participant observation, semi-structured in-depth interview, focus group discussion with celebrants-experts, and content analysis of the empirical data. The phenomenology of religion is chosen as the theoretical framework. Among the variety of rituals, four have been studied comparatively: rites of passage, i.e., *namesgiving*, *wedding*, and *funeral*, as rituals in the course of whose changes in number of family occur, and a worship ritual as a general example of ritual structure, particularly the *ancestral feast* as an expression of the cult of ancestors. Furthermore, rituals to be studied have been mostly consolidated since the rise of nationalism, i.e., the First Latvian National Awakening and the Meiji Restauration as the Japanese National Awakening, within the last 150 years.

Keywords: *Dievturi*, *ethnic religion*, *inculturation*, *Japan*, *Latvia*, *Latvian life-wisdom*, *national religion*, *phenomenology of religion*, *religious persecution*, *rites of passage*, *Shintoism*.

INTRODUCTION

Unseen breakthrough of more than 50 newbuilt holy places of European autochthonous religions has been witnessed within last 30 years, including the *Lokstene shrine* consecrated in 2017 on an island in the Daugava River near Klintaine, and the *Svēte shrine* near Jelgava, construction of which began the next year. Latvian autochthonous religion — Dievturība, according to its adepts, is the ‘national religion of Latvian life-wisdom’ (*latviskās dzīvesziņas dievēstība*), foundation of which is enshrined in the Constitution: “the identity of Latvia in the European cultural space has been shaped by Latvian and Liv traditions, Latvian folk wisdom, the Latvian language, universal human and Christian values.” Latvian religion, as it unfolds in Latvian folksongs (*Latvju Dainas*) and other folk traditions, is a natural religion nurtured by Latvians and developed into Dievturība, which is embraced in Latvian folk wisdom, i.e., the body of knowledge on Dievs (Latvian Deargod), the world emitted by Dievs, and its laws.

In a survey in 2018 “Latvian religion” was regarded autochthonically as Dievturība and faith in Latvian deities by 60% of respondents, 29% argued the irrelevance of the collocation, 8% stated syncretism being the case, and 3% interpreted it as Christianity. In a study on religious identity in 2016, 22% affirmed their affiliation to Christianity, 20% to Latvian religion (incl. 81% Dievturība, 9% Latvian folk wisdom, and 6% Latvianness), 4% to Paganism, 3% to other religions, 1% wrote *I believe in God*, yet 50% deemed themselves non-affiliated, thus echoing with results of other religiosity surveys as well. Dievturi, continuing to grow in number, take the first place in terms of congregation members among 8 non-Christian religious unions registered in Latvia. Agita Misāne affirms that in many places of the world there do exist pre-Christian revival movements congenial to Dievturība, yet hardly any of them may boast of such intellectual influence as Dievturība — a movement, active members of which have never exceeded a thousand thus implying the *Dievturu sadraudze* to be characterized as a marginal religious organization — enjoys in the society of Latvia; at the same time ideas of Dievturi are supported by far more Latvians — not merely the members of Dievturi organization. Dynamics of Latvian_{like} rites of passage and other rituals prove their topicality — in 2016 on average there were 2 *namesgivings*, 5 *weddings*, 1 *funeral*, 2 *purifications*, 2 *sacred acts*, 2 *worship rituals* weekly, and

1 *initiation of youth* fortnightly. Among the diversity of autochthonous religions of the world, resemblance specifically between Latvian Dievturība and Japanese Shintō has been noticed by several Latvian and Japanese authors¹ of various fields.

With the growth of tourism between Latvia and Japan, in recent years the number of publications in periodicals, travel programs, diaries, television, and embassy events reciprocally introducing the traditional culture, including both annual rites and rites of passage, has promoted intercultural competence. The interaction of Latvian and Japanese religion is testified by the installation *Vārti* (Gate) at the paper object festival in Riga, where Kura Tengyō combined *torii* with the *Jāņi* crown; inspired by *Jāņi* of Dievturi in Turaida, Namie Yui streamed her Latvian-like Summer solstice celebration from sunset to sunrise with fellows in the *Oh! Ashi Forest* camping, Okayama in 2020, etc. Relevant research, including doctoral theses (*Totemic Symbolism of Latvian Folk Songs (Birth, Baptism, and Wedding Rituals)* by Gatis Ozoliņš, and *Religion and Latvian Nationalism in the History of Ideas in Latvia* by Agita Misāne), several bachelor's and master's theses, and academic articles mark the context and topicality of thematic scope in Latvia.

Previous studies have revealed several comparative aspects of Dievturība and Shintō, namely, both: 1) are a biocentric panenkathenotheism,² where a

---

¹ Literary scholar Aleksis Rubulis: “Japanese sustain their national religion with help of folklore similarly to Latvian Dievturi,” architect Artis Zvirgzdiņš: “The closest to the Latvian folk wisdom and world[view] is Shintō — the oldest Japanese religion, which is also characterized by worship of natural phenomena and forces,” psychiatrist Guntis Kalnietis: “Shintō in Japan — the religion of nature and ancestors wherein, as unexpectedly it turns out, there is a lot in common with the Latvian world-view,” artist Aigars Bikše: “We, Balts, the last pagans of Europe with our ancient Dievturi religion, faith in sacred oaks and nature, are rather close to the perception of Japanese Shintō,” representative of LIAA Tourism department in Japan Noto Shigeyoshi: “Latvia is a rare country where besides many faiths, i.e., Catholic, Lutheran, Orthodox, Armenian Church and Judaism, exists Dievturība which has a lot in common with Japanese Shintō,” writer Ogawa Ito: “Dievturība nurtured by many Latvians is a polytheism where, likewise Japanese myriads of *kami*, deities dwell in everything — trees, stones, earth, fire, etc. (..) Perhaps that’s why the sense of Latvians and Japanese has so much in common. It is a country which is very easy to get close to for Japanese,” and student of the Kōgakkai University Komata Shunta: “Dievturība resembles Shintō — songs, rites of passage, shrine’s shape, the etiquette of hand ablution when visiting a shrine, are in common. The idea that animals, people, objects, and nature — everything is equal — seemed especially nice. Respectful attitude to everything on Earth without discrimination — I think it would be good if this idea of Dievturība spread around the world.”

² Panentheism asserts interdependence of the world and God which is immanent in everything within the universe; often coherent with the idea of theopanism, i.e., omnipresent God is within or pervades the universe. [Kar]henotheism asserts that the essence of the [successively worshipped]

large tree, a boulder, and a grove are the primeval shrines; 2) inspired by nationalism, based on folklore, including myths and folk poetry, the solar and ancestral cult, systematized from the late 19th century to early 20th century; 3) religious unions were founded in the 20th century — 1929 in Latvia and 1946 in Japan; 4) developed in contact with allochthonous religions, pertaining linguistic isolationism; 5) virtue systems are based on relatively optimistic collective utilitarianism and *honor-shame* dichotomy; 6) represent the concept of ethnically innate adepts and innate goodness; 7) maintain the belonging of individuals to the community and national identity in a patriotic spirit; 8) treat recontextualized traditions as the unifying basis of heterogeneous nation; 9) treat the Fatherland as 神国 divine land, and the nation as a sacred community; furthermore, 神道 *dievestība* ≠ 宗教 ‘religion’.

Regardless of globalization, consumerism and the spread of universal religions, which dilute the borders of nations and their peculiarity, there are still communities committed to the preservation of their identity. The spirituality, manifesting as the most compelling factor of the originality of a nation in intercultural communication, and similarities among Dievturība and Shintō shown by authors from several disciplines evoke the main research question: What are the connecting factors underlying the similarities of the expression of the sacred between Dievturība and Shintō? The aim of the research is to comparatively study the rituals, their sacred space and texts of two autochthonous religions — Latvian Dievturība and Japanese Shintō. Objectives of the research: 1. to structurize terminology and typology of both religions, 2. to identify the correlations in their historical development and symbolary, 3. to identify the correlations in the sacred space of rituals, its development and components, and 4. to compare the principles of composition and use of the ritual texts.

Methodology. In contrast to former studies primarily done from an etic approach, in this case each phenomenon is initially interpreted from an emic perspective, i.e., of adepts of both Dievturība and Shintō, and only subsequently a comparison from an etic perspective is employed. Methods applied in the ethnological research are: qualitative participant observation of contemporary Dievturi and Shintō rituals (taking part in Dievturi and Shintō activities since

---

numerous deities is unitary, them being pluralistic emanations or manifestations of the same concept of the divine (God) and representing its agency in particular contexts.

2015, when the study of the Master's degree program began), qualitative semi-structured in-depth interview, and focus group discussion with celebrants-experts (as the study emphasizes the importance of an emic perspective, along academic sources practitioners with a subjective, including non-academic, opinion were interviewed), and qualitative content analysis of the empirical data for the processing of historical documents, articles, and ritual texts, video, photo, and audio materials available in archives, libraries, and private collections.

Theoretical basis. At the core of every culture and every civilization lies its religion, which according to Emile Durkheim, “gave birth to all that is essential in society.” Hence, if we wish to understand human life in general and our specific culture and history, it is vital to gain an understanding of religion and its role. The holy as the universal, essential structure of religious experience minus its moral and rational aspects is numen, and since it cannot be defined or conceptualized, symbolic and analogical descriptions evoke the experience of the holy within the reader. As an *a priori* structure of consciousness, it can be reawakened or recognized by means of innate sense of the numinous. Rudolf Otto formulates a universal phenomenological structure of religious experience in which one can distinguish autonomous religious phenomena by their numinous aspect and organize and analyze specific religious manifestations. In interpretation one has to stand apart from one-sidedly intellectualistic and rationalistic bias and the reduction of religious phenomena to the interpretative schema of linguistic analysis, anthropology, sociology, psychology, and historicist approaches. The phenomenology of religion is chosen as the theoretical framework. Dichotomy of sacred and profane by Mircea Eliade, and theory of sacred space by Norbertas Vėlius are used for comparative analysis of sacred space. Semiotics of numbers by Janīna Kursīte, dance choreography by Elza Siliņa, and theory of rites of passage by Arnold van Gennep — for rituals, whereas oral formulaic theory by Ludis Bērziņš and Janīna Kursīte, and composition of liturgy by Kaneko Yoshimitsu and Inamura Masato — for analysis of ritual texts.

Empirical basis. The accredited and compiled corpora of folklore by the *Latvijas Dievturu sadraudze* (1929–) representing Dievturi in Latvia, and the *Latvju dievturu sadraudze* (1971–) — in North America, rituals and their texts, descriptions and documentations in periodicals, unpublished materials in private collections, archives and libraries; and data obtained by participant

observation and interviews in fieldwork in Latvia and the U.S.A. from 2015 to mid-2021 for the study of the present situation. Shintō priests generally graduate Kokugakuin University in Tōkyō or Kōgakkan University in Ise — the only universities in world that offer the education in Shintō — and serve at some of 78833 shrines under the auspices of the 神社本庁 *Jinja Honchō* (1946–), yet the handbooks and other accredited special literature on Shintō rituals and their texts — *norito* 祝詞 — have limited access to the closed-stacks libraries of both universities, the *Jinja Honchō* and a subsidiary bookstore of the 神社新報社 *Jinja Shimpōsha* in Tōkyō. In recurrent fieldwork while staying in Japan, these four places were chosen for acquisition of otherwise inaccessible literature and other sources by access to archives, participant observation, documentation of rituals and interviews of priests. Due to both limited access to the sources and special literature, and the peculiarity of liturgical language, the *norito* research has been generally done among Japanese, while publications on *norito* translations or those indirectly referring to *norito* issues by foreign authors are rare exceptions. The audio recordings of rituals and interviews done in fieldwork are in author's possession, with the location and time shown, while a part of informants is indicated by pseudonyms or abbreviations. Among the wide scope of rituals, four were analyzed in the doctoral thesis: namesgiving (*krustabas* and *meimeishiki* 命名式), wedding (*vedības* and *kekkonshiki* 結婚式), and funeral (*bedības* and *shinsōsai* 葬式) as rites of passage, where changes in clan numbers occur, and a worship ritual (*daudzinājums* and *shinji* 神事) as a general example of ritual structure, particularly the ancestral feast (*dievaines* and *soreisai* 祖霊祭, *niinamesai* 新嘗祭) as an expression of the cult of ancestors. Furthermore, rituals to be studied have been mostly consolidated since the rise of nationalism, i.e., the First Latvian National Awakening (1856) and the Meiji Restoration as the Japanese National Awakening (1868), within the last 150 years.

Research novelty, value and contribution. In Latvian academia aspects of Latvian and Japanese cultures have been compared, yet the comparative study of both language-centered autochthonous religions — Dievturība and Shintō — has not gained much attention so far. As the availability of learning of Japanese in Latvia, likewise learning of Latvian in Japan, is limited, for a wide range of scholars the acquisition of thorough knowledge of both languages needed for studying the phenomena is complicated. The author of the doctoral

thesis has interpreter's and translator's experience in professional activities since 2007, the certificate of the highest level of the Japanese Language Proficiency Test, i.e., *JLPTNI* (2015), and recurring visit experience in many parts of Japan. National autochthonous religions maintain the identity in diaspora, yet the emigration puts the strengthening of roots and bonds back on the agenda. Study of Dievturība and Shintō provides a comparative overview on both religions, their development and contemporary practices, revealing both mutually complementary correlations and intercultural competence promoting knowledge that is significant for sustainable development and useful in cultural diplomacy to form successful relations with Japan, especially amidst a hybrid warfare in the age of globalization, when the strengthening of the range of favorable allies is at the top of each country's agenda. Developing the groundwork of master's thesis into the doctoral thesis level and continuing the translation of the Shintō sacred scriptures and terms from the source language, hardly accessible in Latvia so far, is an academic contribution to the further Japanese studies.

Structure of the doctoral thesis. Abstract in Latvian, Japanese, and English, list of abbreviations, introduction with approbation, conceptual and theoretical framework, research design and methodology, 3 chapters with 19 subchapters,³ conclusion and findings, acknowledgements, bibliography, and appendix. The thesis consists of 130 pages (including appendix — 335 pages) — the structure is designed so as not to exceed the amount specified in the *Regulations on Promotion at the Latvian Academy of Culture*; therefore, part of the research material is placed in the appendix, which is indicated in the main text with the respective page numbers in parentheses. Bibliography has 1434

---

³ 1. chapter on historical dynamics, tenets, and symbolary describes the history of religion of Baltic and Japanese autochthonous religions in contact with allochthonous religions; comparison of characteristic concepts, numbers, calendar and chronology, cardinal directions, and religious symbols of Dievturība and Shintō. 2. chapter on sacred space analyzes theoretical findings on sacred space, and threshold as boundary-mark of sacred space, Baltic sacred space heritage and construction of *Rāmava*, modern holy places of European autochthonous religions, Dievturi shrines, development and characteristics of Shintō sacred space, Shintō shrines, and the sanctification and protection of personal space. 3. chapter on rituals and their texts explores theoretical findings on rituals and the sacred language of their texts, movements and gestures in Dievturi and Shintō rituals, musical instruments and elements, worship rituals, ancestral feasts, and rites of passage — namesgiving, wedding, and funeral.

items; appendix has 19 tables and 401 figures. A periodization table of historic ages in Latvia and Japan is in the end of appendix.

Orthography disclaimer. Asian person's names are shown according to the Eastern order, writing family name first and given name afterwards. Cyrillic is transcribed according to the *ISO 9:1995* standard. Words of Chinese origin are transcribed according to pinyin guidelines by Jeļena Staburova. Sanskrit words are transcribed according to the *International Alphabet of Sanskrit Transliteration (IAST)*. The name of Japanese autochthonous religion 神道 in Latvian periodicals until 2000 has been used with the first sound *s* in 69, *sh* — in 119 articles; suffix *-ism* is mentioned in 98, without a suffix — in 91 articles, which is not a statistically significant difference. In order to distinguish the meaning from other Japanese words that are pronounced *shintō* (for instance, 信徒 'believer', 新都 'new capital city', 神都 '*kami* capital city — Ise'), as well as due to the following, the spelling that corresponds to the original pronunciation in Japanese — *shintō* — has been chosen. Words of Japanese origin are transcribed according to the guidelines developed in 2014 and established in 2017, which differ from the principles of Latvian orthography introduced during the soviet occupation. Linguist Jānis Kušķis indicates that the adoption of the *Resolution of the LSSR Council of Ministers No. 480* from June 5, 1946, since when in Latvia still "macron over *o* is not used (..), and in applied writing consonant *r* should not be palatalized," "caused nonsense, as the palatalization or nonpalatalization of *r* can change [word's] meaning (..) With a single letter *o* in the soviet Latvian orthography three sounds are designated: short *o*, long *ō*, and diphthong *uo*. This is one of the major distortions of Latvian orthography, and hence numerous misunderstandings emerge. Letter *ō* in our writing is indispensable the same way as other long vowels." Vowel length and palatalization of consonants has equally decisive significance in Japanese, for instance, *horo* 幌 'hood', *hōro* 捕虜 'captive', *horō* 歩廊 'passageway', *hōro* 訪露 'visit to Russia', *hōrō* 放浪 'wandering', *hōro* 芳慮 'Your consideration (honorific expression)' and *hōrō* 豊漁 'rich haul, good catch' — according to the soviet Latvian orthography principles all of these should be written as *horo*, causing series of potential misunderstandings. Therefore, as long as the appropriate transcription of words of Japanese origins is concerned, the *Conclusions on Latvian orthography by the Orthography Committee of the Ministry of Education*

approved at the meeting of the Cabinet of Ministers of the Republic of Latvia on July 13, 1939 during the free state period, stating that “vowel *o* with macron (*ō*) is allowed to be used in writing Latgalian family names in the dialect form, and in special cases (for instance, academic articles, encyclopedias, translations from Classic literature and the like) when it is indispensable for indicating correct pronunciation of little known foreign words”, have been adopted here; and among Latvian letters in alphabet *ŗ* is listed there, too.

CONCEPTUAL FRAMEWORK

The concept of high-context culture, with Japanese given as an example by Edward Hall, due to the language-centered nature, cryptolect (arcane cant), and linguistic isolationism refined within a protractedly colonized people, is likewise attributable to Latvians. In the model of cultural types by Richard Lewis, in contrast to Russian as a multi-active culture, the placement of Latvian and Japanese on the same axis between linear-active and reactive cultures substantiates both the bicomunal society in Latvia and the observable affinity that emerges between Latvians and Japanese. Adepts of Shintō and Dievturība evade self-ascribing the Abrahamicly oligopolized term ‘religion’ (*re-* + *ligō*, *ligāre* ‘reconnecting the bond’), preferring the *dzīvesziņas dievestība* (theism of life-wisdom), the spirituality of traditional culture etc. designations instead, and hence discursively dispelling concerns regarding the separation of religion and politics. Ritual as the basic social act and encounter with the holy is a set of cult acts established by precepts. Folklorism is intentional use of folklore as a symbol of ethnic, regional, or national culture where relict elements become topical, obtaining a new meaning in dynamic structure along new formations. Tradition as imperceptible, culture-preserving framework is timeless and dynamic process of recreation by successive persons, generations and individual performances. Karen Smyers, Horii Mitsutoshi and Kuroda Toshio as well as Gatis Ozoliņš and Agita Misāne describe Shintō and Dievturība as invented traditions — with an authentic foundation, i.e., folklore the material of which is creatively reinterpreted — emerged since the upsurge of nationalism within the last 150 years, and nonexistent as independent religions until then.

Inculturation is a strategy of rooting the Christianity into the target culture

by superimposing Christian interpretations on local religious concepts. One of its forms is violence against non-Christian images, i.e., desecration, which in Troels Kristensen's definition is 'Christian response' and 'destruction', expressed as a variety of different [ir]reversible impacts on the material integrity of an object, including negative cultural redefinition. Resistance to religious persecution⁴ develops the crypto-religious practices — struggling to preserve one's own religion in face of various kinds of pressure to abandon it; frequently it is the default outcome of encounters between Christianity and other cultural traditions, where Christianity stands as a matter of mere appearance that may obscure but does not destroy a traditional essence. Maurus Reinkowski stresses that from the viewpoint of any religion which holds a dominant position in a state crypto-religious groups are objectionable and even abominable; although initially demanded conversion may be lowered to adhesion, fellow believers forced by adverse circumstances have to retreat in hiding until the awakening. Béatrice Caseau and Eliza Kent point out that the ban on public worship led to the *privatization* of pagan worship, yet when freedom of conscience was also abolished, the solution was to opt for a secret practice which could continue at home, shielded from the prying eyes of outsiders.

Baltic cultural sphere corresponds to the distribution area of hydronyms. The involvement of Baltic people in the formation of the later Indo-Iranian culture is testified by John Koch due to the $\approx 24\%$ European Middle Neolithic ancestry present in the genetic signature of Sintashta individuals. Furthermore, mongoloids who had traversed the Vedic cultural area, later upon their arrival to Japan, facilitate the transition to agriculture, and Buddhism, formed in Vedic cultural area, arriving to Japan in the 6th century, influences also the further development of Shintō. Dievturība under the influence of Christianity, and Shintō, also influenced by Buddhism, are continuation from a primeval ethnic

---

⁴ Religious persecution includes nearly any hardship, physical abuse, and martyrdom endured due to one's religious practices, profession, or affiliation. It occurs within a broad spectrum of physically, psychologically (mental or emotional), or socially (and politically) hostile unjust actions such as beating, torture, isolation, imprisonment, ostracism that often strike closely at an individual's basic needs, as well as ridicule, restriction, harassment, or discrimination, resulting in varying levels of harm as it is considered from the victim's perspective. (Grim and Finke 2007; Tieszen 2008) There is a lot of research on the persecution of Christians, yet so far there has been disproportionately little attention paid to the persecution of autochthonous religions.

religion into a folklore-based national religion, which both strive to foster Latvianness and Japaneseness — a culturally and linguistically defined set of phenomena characteristic to Latvian and Japanese identity, that have emerged and perfected on Latvian and Japanese land, and rooted into Latvian and Japanese cultural heritage as its inalienable components —, and the affinity to this origin and people as the sacred community regardless of whether a person is in Fatherland or in a foreign country. A paradigm shift from exclusive (*latviešu*) ethnicity to inclusive (*latviskā*) autochthony, and from a primeval ‘ethnic religion’ to its continuation — a ‘national religion’ relates also to Shintō due to its proliferation outside the scope of (ethnic) Japanese.

RESEARCH DESIGN AND METHODOLOGY

Ethnography should be chosen as the design of a qualitative research, if the research group is marginal, unfamiliar, very different, if access has to be obtained with the help of significant individuals,⁵ and if a variety of data has to be collected by participant observation, interviews, audiovisual, etc. methods, organized and analyzed to describe the cultural group, identify its characteristic topics, and provide a general interpretation of the data. Anita Pipere points out that the ethnographer engages in the research environment, focusing on experiences from within, and as a tool becomes part of their culture. Data collection and analysis are done parallelly. The study probing into the problem creates a multi-layered, detailed and contextual *thick description* defined by Clifford Geertz, including all possible meanings of the event, including those attributed by the members of the group themselves. Gatis Ozoliņš draws attention to the fact that the observed group creates theory and ethnological pseudo-texts (the group’s official opinion on a problem, fact, event), which is visualized as true *habitus*; assuming that its rituals, opinions, insights, texts, and symbolism are theatrical, “we lose faith not only in the observable but also in the research topic, and henceforth we build up academically-toned skepticism around it. (..) the logic of *habitus* is more realistic than the theoretical analysis of the researcher because the former is put into practice.”

---

⁵ Shintō priests constitute 0.017% of Japan’s, and Dievturi fellows of the *Latvijas Dievturu sadraudze* — 0.036% of Latvia’s population; access to the ritual literature is limited.

For Marvin Harris, who introduced Kenneth Pike's *emic* (culturally specific, applied to one culture at a time) and *etic* (comparative, treats all cultures at one time) approaches from philology to anthropology, the former aims to describe the structure of the program which generates native judgments of behavioral appropriateness. According to Ward Goodenough, emic descriptions contribute to the etic conceptual resources that are systematically compared. In order to learn the internal structures and meanings of foreign or past societies and cultures, Jacques Waardenburg believes that one should familiarize with the concepts, categories, norms and values with which its participants describe and interpret their reality and life, as these interpretations become a subject of research. While some researchers believe that comparative study of religion is possible only from the internal perspective, which is most related to the phenomenology of religion, others prefer a reflexive approach, looking at the object from both internal (descriptive) and external (explanatory) perspective. For Marvin Harris, the goal of comparative religion is to discern explanations for why adepts do or think what they do. John Cobb's transformative approach to complementary pluralism, encouraging a change in the traditions involved, is based on understanding that everyone has something to learn from each other; systems of internal beliefs can be accurately and fully understood only from an emic — or, through interreligious dialogue, parallelly adopting in both religions a double-emic — perspective. However, instead of getting enriched or transformed, for indigenous cultures the primary focus is survival of their culture and tradition to keep the inherited wisdom intact and unaffected, and hence they maintain the separateness.

A particular method in phenomenology founded by Edmund Husserl is to assemble a body of information about a particular phenomenon and then to search for its essential invariant core of meaning, discarding that which can be variable, and thus not essential. Mircea Eliade sees the essence of the religious experience in universal symbols as the mediators between human beings and the sacred, through which humanity can transcend the finite world and time, and experience the world of the sacred. As the universal essence of the religious experience, Rudolf Otto identifies *numinous*, i.e., the holy minus its moral and rational aspects, which cannot be defined or conceptualized, but it can be re-awakened through symbolic and analogical descriptions. Rejecting one-sidedly

intellectualistic and rationalistic bias; in a universal phenomenological structure one can both distinguish autonomous religious phenomena, and organize and analyze specific religious manifestations. Martin Heidegger stresses using the thick description of subjective experiences to locate their structures situated in a pre-existing world context. Eliade et. al. bracket out prior assumptions, employ a fully empathetic approach, identify typologies, and insist that religion comprises a category to be systematically studied and lived in its own right. Amedeo and Barbro Giorgis' method: first obtain descriptions of experiences; enter into a phenomenological reduction while adopting a psychological perspective of the experience; compare and analyze the raw data; and carefully redescribe and summarize it at another level (focusing on the common structure, abstract from each individual description), boiled down to the basic structures. The result must be near enough that 'natives' can recognize it even without their particular interpretations. George Chryssides points out that not just the features should be studied, but also relating them to each other by means of a paradigmatic model.

The phenomenology of religion is a comparative, systematic, empirical, historical, descriptive discipline with characteristic anti-reductionism, *epoché*, insistence on empathy, sympathetic understanding, and religious commitment. Comparing large-scale data expressing the diversity of religious phenomena provides an insight into the basic structure of ideas and their meanings. The insider raised in tradition has better knowledge of rites and tradition as [s]he recognizes the symbols by means of which the religion is taught to its followers effortlessly. In contrast, deficiencies of outsider's insight may result from an exaggerated objectivity of the analysis, revealing premature judgments or misconceptions of a religion that is rival of his own. In addition, ignorance of the language of religion, which is deeply rooted in ethnic-oriented sacred texts, can become a factor deprecation of the quality of research. For Rudolf Otto, Mircea Eliade et al. the phenomenologist must respect the original religious intentionality reflected in the data. In interreligious research, an emic approach tends to describe religious concepts, along with feelings and actions, as close as possible to descriptions by adepts, while an etic approach arranges and compares data in the terminology of the conceptual framework developed by the researcher.

In translation, Friedrich Schleiermacher distinguishes between two approaches: the translator "leaves the writer alone" and moves the reader toward

the writer, or he “leaves the reader alone” and moves the writer toward the reader, trying to compensate for the reader’s lack of understanding of the original language and communicate the same impression that he himself has gained through the knowledge of the original language. Eugene Nida supports domestication instead of foreignization, and believes that for truly successful translation biculturalism is even more important than bilingualism since words only have meanings in terms of cultures in which they function. Various approaches are used in religious research, for example, Torsten Blomkvist has applied an indigenous concept as a substitute for the analytical one to designate the religious practice of the culture under study. Itamar Even-Zohar points out that in a strong literary polysystem domesticating strategy is used to produce translations characterized by superficial fluency, whereas in a weak culture foreignization strategy or resistant translation prevails. For Christiane Nord, “translation means comparing cultures” and there is no neutral standpoint for comparison, so one’s own cultural concepts become touchstones for the perception of otherness, and the attention tends to focus on phenomena that are either different where similarity had been expected, or similar to one’s own culture where difference had been expected. In the translation of religious texts biculturalism is also emphasized, suggesting domestication with footnotes in order to increase the level of source text informativity and maintain the source language intentionality, conveying the hidden original meaning. An alienated translation may be too unfamiliar to identify with, let alone understand. In English-Chinese translations, foreignization with domestication as a supplement, while in Chinese-English (also Arabic-English in religious texts) domestication should be used as much as possible, because the Chinese desire to accept alien elements of foreign cultures more than the other way around. This is also an established practice for the Japanese as an example of an acculturation nation — domesticate when translating from, but foreignize when translating into Japanese. Therefore, this approach was also selected in the doctoral thesis. For the borrowings of culture-specific concepts, footnotes are provided, thus increasing the source text informativity, preserving the intentionality and transferring the meaning contained in the original. Furthermore, the stylistic demand for archaism in Shintō ritual texts determines the choice of mythopoetic ancient words rooted in the target language.

In the design of ethnographic research, the phenomenology of religion as a theoretical framework dictates the importance of emic perspective, including the John Cobb's double-emic approach. Author's master's thesis groundwork, recurring fieldwork in Japan, Shintō guest studies and ritual practice research at Kōgakkan University, data extraction from limited access priests' manuals, etc. special literature, work in the closed library repositories of both Shintō universities, participant observations of rituals, and unmediated interviews with Shintō priests in their native language provide an emic perspective of Shintō adepts. The emic perspective of Dievturi is ensured by involvement in the activities of Dievturi in Latvia, data acquisition in participant observations of rituals, work with published and unpublished materials in both archives and private collections, interviews with Dievturi celebrants, and fieldwork in Latvia and the U.S.A. In the doctoral thesis, each examined phenomenon is first interpreted from the perspective of both Dievturība and Shintō adepts, followed by the comparison from an etic perspective.

1. HISTORICAL DYNAMICS, TENETS, AND SYMBOLARY

One aspect of the comparative analysis of Latvian and Japanese autochthonous religions is based on historical dynamics data. Michael Strmiska points out that “throughout history, the Baltic peoples have struggled for self-preservation against external threats, from colonizing German Crusaders in the 12th and 13th centuries to Tsarist, Nazi, and Soviet domination in the 19th and 20th. Each Baltic people has its own memories of invasion, occupation and oppression, and lessons learned about the necessity of maintaining cultural traditions against the twin threat of extinction and assimilation.” Ringolds Balodis emphasizes that “after the invasion of the Crusaders in the 13th century, Latvians were isolated from the cultural influence of other nations. This allowed to preserve the ancient features of Indo-Europeans, and also Latvian cultural characteristic of certain regions.” This is important in comparison with Japan, whose geographical conditions have long ensured the development of a stand-alone culture. Since, according to Reender Kranenborg, Dievturība is considered to be a continuation of the ancient Baltic religion in Latvia, the periodization of both Shintō and Dievturība must begin with a much earlier

prehistory before the establishment of both religious unions.

Indigenous people arrived in the territory of modern Latvia and Japan in the 11th millennium BCE, the notions of chronology and religion are expressed as early as the 4th millennium BCE findings. In the 11th century BCE in both countries, cereal farming becomes the mainstream. In the Late Bronze Age, a new type of residence appears in the territory of Latvia — hillforts as centers of power — whereas in Japan the mythical Emperor Jimmu ascends the throne, which is later declared the National Foundation Day. In the late 4th century, in Ise, the main Shintō shrine — *Jingū* is established to honor the Sun Goddess Amaterasu, while in the Baltic lands in 521 *Rāmava* is established as the main Baltic shrine. Regarding the similarities in the lifestyle of the two countries, the testimonies of travelers also provide evidence — in 1077 Adam of Bremen characterizes Kurzeme similarly to Marco Polo's Japan in the late 13th century. Christianization of Japan began in the 16th century, yet it was defeated, and followed by more than 2 centuries of self-isolation with a ban on Christianity. The 19th century work of *kokugaku* Japanese philologists contributes to the systematization of Shintō, which culminated in 1868 Meiji Restoration, i.e., Japanese National Awakening. On the other hand, in the lands inhabited by Latvians the Christianization that began in the late 12th century even after escalating after the Reformation in the 16th century, by religious persecution failed to destroy⁶ the heritage of Latvian autochthonous religion, which was reassembled during the National Awakening in the late 19th century, laying the foundations for its modern continuation known as Dievturība. Whereas, after coming into contact with Christianization after the Reformation, at the turn of the 16th and 17th century the Japanese achieved a total ban on Christianity for more than two centuries, and henceforth a course of history different from Latvia developed, i.e., although temporarily remaining in the shadow of Buddhist dominance, Shintō as Japanese autochthonous religion in one's own country

---

⁶ The Deuteronomy, shared by Judaists and Christians, 12:1–3 teaches: “These are the statutes and judgments, which ye shall observe to do in the land, which the Lord God of thy fathers giveth thee to possess it, all the days that ye live upon the earth. Ye shall utterly destroy all the places, wherein the nations which ye shall possess served their gods, upon the high mountains, and upon the hills, and under every green tree: And ye shall overthrow their altars, and break their pillars, and burn their groves with fire; and ye shall hew down the graven images of their gods, and destroy the names of them out of that place.”

has not lost much of its position to this day. In the 20th century the Shintō ritual etiquette is canonized in Japan. In both countries, religious unions are established — the *Latvijas Dievturu sadraudze* (1929), and the *Finja Honchō* of Japan (1946) —, the post-war occupation power expands repression against autochthonous religions, yet after the restoration of independence, Christianity retains its fortified position, and in many parts of the world, the destruction of holy places of autochthonous religions continues.

Comparing the characteristic concepts, Dievturība and Shintō (theism, path of *kami* (deities, ancestral tutelary spirits)) are panenkathenotheism systematized in a national religion. As a result of historically different circumstances, in Shintō there is mostly an inherited priesthood through ordination, whereas in Dievturība — a stand-alone priesthood (by a household master, a celebrant of a Dievturi kindred, or the leader of community). According to Masai Yoshiyo, in a Confucian-based perspective, in addition to the 身 stature (*augums* ‘body’), man from *kami* inherits the 魂 *kon* (*dvēsele* ‘soul’ which has the nature of wind and fire) and the 魄 *baku* (*velis* ‘spirit’ which has the nature of water and earth), the former being worshiped in the room and the latter at the tomb. According to the ideas of Dievturība, man is made up of *augums*, *dvēsele* (from heaven, being eternal), and a *velis* which, after death, separates from *augums*, belongs to (tangible) matter, returns to nature, and is the mediator between Dievs (Dear-god) and man. Along with the henotheistic Dievs, from whom all the deities equally emanate, there are Dievs, Māra and Laima, interacting as the spiritual, material and temporal (fate-related) triad, i.e., Heaven, Earth and Sun. The idea of *non-religion*, studied by Nitta Hitoshi, through discursive secularization, detaches Shintō from the restrictions of religions. In Latvia, too, some authors do not consider Dievturība a religion. Both religious systems, Dievturība and Shintō, focus on a good life in this world, cultivating the virtues of work with a Godspeed. In moral norms encouragements prevail rather than prohibitions, in decision-making — an honor-shame dichotomy. Dievturība is practiced in two complementary ways: privately in the family and at the national level, whereas Shintō — in the [imperial] court, nationwide → in shrines, in the family, etc. In both systems, the symbolically most significant numbers are *three* and *four*, and their exponentiation values — *eight* and *nine*. Comparing the chronology systems, in Dievturība the Latvian era (*Latviskā ēra*), adopted in

1934, begins in 10000 BCE which coincides with the first inhabitants' influx to Latvia (10500–10047 BCE), whereas in Shintō the Imperial era, adopted in 1872–1873, begins in February 11, 660 BCE — the ascension of the mythical emperor Jimmu to the throne. The time around midnight and noon as the 'empty times' unsuitable for the Dievturi rituals correspond to the Japanese *tomobiki* distribution of moments of good and bad luck. The basic principles of the sacred organization of space also coincide — just as Dievturi in rituals abroad look “towards our holy land of Latvia”, so there is Shintō *yōbai* ‘worship from afar’ practiced, focusing on the direction of a distant, directly inaccessible object — a sacred hill as a forbidden zone, the Ise shrines, the palace of the supreme Shintō priest, i.e., emperor, etc.

The holy sign of Dievturība is the horizontal cross crosslet, which can be found in the Baltic cultural space as early as the 11th century; In Japan, secret Christians later had used it instead of the Latin cross to disguise their religious affiliation. Since 2010 the *Latvijas Dievturu sadraudze* also uses a branched swastika version from the 12th century shawl of Stāmeriena, which has brought it closer to Lithuanian Romuva and the Far East. The holy sign of Shintō is the *torii* 鳥居 — the gate pillars without leaves from the solar myth-tale, covered with a crossbar (modern form acquired in the 8th century); their examples can be found in the Baltic cultural sphere from the 9th century. It should be noted that in both religious systems there is a common avoidance of walking on the center axis of a gate or a road, as it is reserved for the traffic of *kami* and *veļi*. Andrejs Broks relates the wedding in the Sun Goddess Saule's homestead with a miraculous gate with a halo and parhelia — the symmetry of parallel solar and lunar phenomena is a possible source of symbolism of twins and carriage drawing horses, the solar pillar of the Gate of Jānis as a Summer solstice tradition of burning beacon fire, and the images of trumpet and drum of Jānis; in turn, the Gate of the Sun may constitute the origin for the tradition of the Gate of Honor and Latvian wedding, where, by equating the bride to the daughter of the Sun, the fabulous scene of heavenly wedding harmonizes the processes of life and nature. The straw-twisted *shimenava* ‘border rope’ in Shintō marks the sacred boundaries, linking its origin to both the Sun myth-tale and the pair of snakes. The snake symbolism is equally important for both Japanese and Balts — a Shintō *kagamimochi* rice cake in the form of a coiled snake in the New Year, and

the snake-shaped loaf of bread offered in ancient Latgale, which is probably the *kliņģeris* (giant pretzel), still common in Latvian celebrations. There is a common belief that souls take the form of a snake, and that scales bring the luck with money. Serpent meanderings are depicted both in Lithuanian decorations of the iron roof tops, and between the rays of the rising sun (see the Japanese 旭日旗 flag) in the coat of arms of Latvia. The sun is symbolized by the *Chrysanthemum leucanthemum* of the aster family, the national flower of Latvia, its 8-petal version is used in Latvian ornaments (*latvju raksti*) and in the decoration of the Riga Castle. The seal of the Japanese emperor, descendant of the Sun Goddess Amaterasu, depicts a 16-petal version of *Chrysanthemum* of the aster family used as the national coat of arms of Japan. Parallels also occur in belt symbolism. It can be concluded that the apparent similarity of the manifestations is based on the symbolism of the bound rope-belt, the snake (scaled creature) and the Sun, and their wave and spiral-like movement altogether imply the idea of cyclical renewal in the common religious beliefs of both peoples.

2. SACRED SPACE

Mircea Eliade contrasts the sacred space and the indeterminate space surrounding it. It has the center as the most *cosmicized*, the safest and most life-friendly, and the edges as the border with chaos as a life-threatening space. The path of this world leads straight ahead, while that of otherworld circles around. When an invisible border is crossed, there is no coming back. For life the north is the most unfavorable, whereas the south is the most favorable side. For both Balts and Japanese, most of the holy places are located in the immediate vicinity of a waterbody, in a river convex or confluence, partially or completely surrounded by water as a boundary. Janīna Kursīte, analyzing the aspects of Baltic spatial organization, expresses the idea that, according to folklore data, Dievs lives in a sacred grove or a self-built conical hut. Later, as the log buildings became established, in consciousness the abode of Dievs transformed into a rectangular building. The great homestead with three gates, where the sequential procession of Dievs, Māra and Saule takes place, expresses the cyclical nature of spacetime (birth-death-rebirth). If, according to Latvian religious notions, the deities build and live in their homes, visiting the homesteads occasionally, then household

spirits constantly live in or near the buildings built by people. Miyazaki Kōji treats the Chinese primordial deity couple, Fúxī and Nüwā, as the source of the Shintō sacred space geometry: light, heaven, circle, east, right, verticality and odd numbers are associated with the male, whereas darkness, earth, rectangle, west, left, horizontality and even numbers — with the female.

In the ancient Baltic sacred space Norbertas Vėlius distinguishes regional differences in the east, west and central part. According to Baltic traditions, when a child is born, the sex-appropriate tree planted in the garden becomes his or her peer and sanctifies, just as a tree grown in the resting place of a human remains and the *kokle* made from it provides the offspring with a personal connection to the ancestor. The holy forest, as the oldest type of shrines, is first a tomb, then a place of ancestral worship, and finally a place of worship of the deities. The felling of trees is associated with death, the breaking of the top of a linden tree — the snatching of a sister from the clan and her release from the custody of her brothers. In the preservation of oaks and tree clusters growing in the open field, more determinant than a mere biodiversity-boosting eco thinking may, in fact, be the motives of deeply aesthetic magical thinking. The *Rāmava* constitutes a transition stage in the construction of the Baltic sacred space between sacred groves and shrine buildings. The still living tradition of avoiding stepping on the threshold is based on the custom of burying the stillborn under the threshold, with the idea that the potential of unfulfilled life would be realized when the soul is reborn in the family or transformed into a household guardian spirit. The flexed burials beneath the dwelling, equated with the divine uterus — the place where to be conceived, carried, and born —, influenced the development of grave markers as eternal houses in a roofed form. Latvians after the funeral, by carving or cutting crosses in a tree or rock, draw a borderline so that the deceased does not come to the house to scare the bereaved. The Japanese, on the other hand, draw the line by smashing the *chavan* — a bowl of tea (rice) used by the deceased.

Several types can be discerned among the holy places of modern European autochthonous religions: *grove*, *kapiše*, *pirca*, *henge*, *shelter*, *hall*, *house*, *naos* and *room*. Most have been built in the past 30 years; some owners do not disclose their location to prevent the threat of vandalism by local Christians. Often trees or groves are present; *shelters* develop into *halls* or *houses* based on local

traditional architecture, archaeological evidence, or both, while in urban areas *rooms* are often furnished or rented. Two of the shrines were built and are still maintained by adepts in the diaspora, taking refuge in the U.S.A. from Soviet occupation. Dievturi shrines — the *Dzintari* in Talsi, the *Skandava* of Dievsēta in the U.S.A., (including the projects of the *Dievturi kindred homestead* in Salaspils and the *Folkish shrine* in Zaķusala), the *Svēte shrine* in Jelgava and the *Lokstene shrine* on an island on the Daugava River in Klintaine parish — are characterized by key features: the use of cross crosslet etc. Latvian ornaments symbolizing the deities, the principles of traditional wooden architecture, including the solar pillars and forked roof finials, the presence of nature and sacred trees, the east-west orientation, and the pursuit to embody Latvianness.

The Shintō sacred space develops from the *kami* abode on the top of hill or giant tree, near its protected community, in soothing sacred groves where it is forbidden to cut trees; later they are also attracted by a mirror, sword, bead, etc. objects — in front of them on the temporary altar the feast is offered, whereas during off time the ritual place is cleaned and surrounded by a *shimenawa* rope as a border between the sacred and the profane. Instead of *mikoshi* ‘kami palanquin’ (portable shrine), carried around the neighborhood during the festivities to multiply the blessing and inspired by the construction of Buddhist temples, evolved from the raised-floor granary architecture, turned into permanent abodes also for their *kami*. Depending on the shrine, they worship certain *kami*. Ise in the east has been chosen as the main place for the Sun Goddess Amaterasu, whereas in Izumo in the west, the otherworld guardian Ōkuninushi is worshiped, thus the distant sea-washed border points earn spiritual symbolic significance for the protection of the emperor’s land. A visit to the shrine is like a journey from the *Present World* to the divine sanctuary of the *Eternal World*, where one is born again through purification in order to return to the *Present World* in a pure form. The *Ōmiwa shrine* embodies the primeval sanctuary. The *Jingū*, or the Ise shrines, is famous for its *mikeden* (Hall of Daily Offerings), where the meal for Amaterasu is prepared every morning and evening, and *sengū* (alternately rebuilding of shrines) embodying *tokowaka* (idea of forever young) example of sustainable development. The *Izumo shrine* is notable for its tradition of *hitsugi* fire transmission to priests and the annual gathering of *kami* in October. The *Fushimi Inari shrine*, with its innumerable

branches, worship the patron of fertility, harvest, and the business of merchants. The *Yasukuni shrine* with national guardian shrines worship the spirits of the fallen for Fatherland, but the nationals of the neighboring countries desecrate it in acts of vandalism. Shintō shrines also operate in the U.S.A., the Netherlands, and elsewhere in the world.

In the system of both autochthonous religions, importance is given to the sanctification and protection of personal space. In both traditions, building-offerings were once donated, which have been gradually replaced by protective signs. Holy corner is set in the personal space, where national identity signs, etc. objects become iconic, creating a new type of sacredness. The Dievturi iconography manifests also in the design of the representation halls of the Riga Castle, and the advice of the 1930s for the Latvian-like room furnishings continues to resonate in the diaspora. In Dievturi dwellings, the sacred center is marked by *puzuri*, *ķists*, decorations of Latvian ornaments, wooden candlesticks, Dievturi icons and significant placement of the volumes of *Dainas*, i.e., the sacred scriptures of Dievturība. Dievturi use the Lielvārde belt to find out their protective sign. The Shintō sacred space in the dwelling is made up of a *kamidana* (shelf of *kami*), whereas in itinerant rituals (outside the shrine) it is a temporary altar with attributes. The venue of the celebration, i.e., the boundaries of the sacred space, are marked by the boughs or their gates (in Dievturība — birch, and spruce at the funeral; in Shintō — bamboo, and *sakaki* at the funeral). A juniper branch, broom or incense (a pussy willow branch in Spring equinox, and a birch besom in the sauna) in Dievturība, while in Shintō — a *sakaki* branch and salt (or a mixture of rice, salt and hemp shavings) are used for purification. In the past, an oak branch featured as a Latvian offering, whereas a *sakaki* branch is still used today as an indispensable Shintō offering. For carrying along on a daily basis, Shintō adepts select an appropriate *omamori* amulets for every occasion. The conceptualized model of the sacred world of Shintō and Dievturība, can be shown in the form of an octahedron (a crystal of *puzuri*). The structural elements coincide: the pair of *šī saule* (this world) and *aizsaule* (otherworld) corresponds to *nakatsukuni* (Middle Land) and *tokoyo* (Eternal World) as interconnected and coexisting transversal dimensions. If the heaven, the east and the south are related to (strengthening) light, then the underworld, the west and the north — by (weakening) darkness; their unstable boundary is marked by a northeast-

southwest axis, where the northeast is the starting point for further movement along the Sun path, i.e., clockwise.

3. RITUALS AND THEIR TEXTS

In the ritual analysis of both religious systems, it is worth referring to rites of passage theory, in which Arnold van Gennep distinguishes separation, transition, and incorporation as common stages in crossing the thresholds of life; the series of human transitions are linked to the movements of celestial bodies, relating the stages of human existence to those of plant and animal life, and joining them to the great rhythms of the universe. Latvian prayer in a hands-on action is vividly reflected in folklore. Rūta Muktupāvela's theses on the transformation of ancestral feast and the profanization of mythological text, where sacred motifs and myths get masked, and rituals get altered and simplified, as well as theses by Volfgangs Dārziņš, Ieva Pīgozne and Bernard Sergent on oral traditions and the antiquity of *Dainas*, called as *peculiares hymnos Deorum* by Paul Einhorn, the Latvian knot records incomprehensible to strangers, the storage of knowledge in songs clews despite the alphabetism, and the analogies of the priesthood elsewhere — altogether indirectly explain the strategic dispersal of wisdom, initially kept by hypothetical primordial Latvian priesthood, and inherited in folklore throughout the ages of religious colonialization, in order to get reassembled and resanctified in the modern continuation later, along with the rise of nationalism.

Shintō sacred scriptures, including the oldest, *Kojiki* (712), became available to the general public in the 19th century, after decryption. The sacred scriptures of Dievturība, *Dainas*, were mainly written down in the 19th century, but their texts contain evidence from both the 13–18th centuries, and preserve notions from the Iron, Bronze and Stone Ages. In *Dainas*, Ludis Bērziņš highlights the noble words in diminutive, empathetic expression, chains of repetition, epiphora, picturesqueness, personification of nature, parallelism, and the use of the past tense rooted in magic, expressing the desired intentions as already fulfilled ones. In the use of the sacred language of both Dievturi and Shintō rituals, they deliberately avoid taboo words and foreign words, according to the effect of *kotodama*, the spirit of uttered words. The archaic language of Shintō ritual texts, *norito*, is determined by addressing *kami* or *velis*; elated,

rhythmically elegant texts contain repetitions, parallelism, metaphors, alliteration, resonance, consonance, etc. which, with a solemn, even ghostly intonation, and subdued atmosphere organically intertwine into a ritual filled with holiness.

The throwing of the golden cross (×) by hand in Dievturi rituals partly coincides with the Japanese *banzai* gesture; but its trajectory done with a sword corresponds exactly to the Japanese *shime* (𠄎) sign, just like the sword cuts (splitting the air) are common gestures to ward off evil. The finger combination for the Laima's cross is similar to Indian mudras. In Shintō worship, *hairei*, the withdrawal of the palms, the double-clap, and the realignment of the palms symbolically correspond to the three stages of the rites of passage and the etymology of religion as 'reconnecting the bond'. Arnolds Strazdiņš's research and folklore materials show that initially shaking hands for Latvians, especially with strangers, was unnatural. Instead, it was customary to bow for greeting or showing respect, just like the Japanese. The choreography of Dievturi and Shintō rituals has in common the left-right-left trajectory and the clockwise circumambulation (or in three parts: sunwise, widdershins, sunwise) reflecting the sun path (possibly related to the waggle dance of bees), and the movement threefoldness, emphasizing the third. In the Hornbostel-Sachs classification, 4 musical instruments groups — idiophones, membranophones, chordophones, aerophones — are represented in Dievturi rituals by *trīdeksnis* (also *eglīte* and *čakans*), [stump] drum, *kokle* and [bag] pipe, while *kagura-suzu* (also *shakujō*), *wadaiko*, *koto* as well as *shakuhachi* and *shō* are played in Shintō rituals. Traditionally, *trīdeksnis* and *kagura-suzu* are played only by women, while *čakans* and *shakujō* are played only by men.

From the range of Dievturi and Shintō rituals, *namesgiving*, *wedding*, *funeral* as rites of passage and *ancestral feast* as an expression of the cult of ancestors in worship rituals were analyzed. In Dievturi *daudzīnājums* (exaltation), an open flame (candles on the table, bonfire or fire altar) with an offering, a *kokle* play, the evocation of Dievs with *Klusiet, jauni, klusiet, veci* (*Calm down the young, calm down the old*) and opening the door of Dievs, oration, chanting of *Dainas*, and a farewell singing *Ar Dieviņu sanācām* (*With dear Dievs we gathered*) are ever present. In the first free state period and in the diaspora, also *Dievs, dod mūsu tēvu zemei* (*Dievs, give to our Fatherland*) and *Augstāk dzied cīrulītis* (*Even higher dear lark sings*) are often sung; and after the restoration of independence

— *Lēni, lēni Dieviņš brauca* (*Slowly, slowly dear Dievs drove*) as well. In the rituals at the *Lokstene shrine*, purification by hand-sprinkling and juniper incense, sunwise-widdershins-sunwise circumambulation, the chanting of *Tēvu tēvi laipas met* (*Forefathers pave the way*) and *Visi meži guniem pilni* (*All the forests full of fire*) are significant. The exaltations have retained the original structural elements with slight deviations in their order. Although since the mid-2010s, depending on the circumstances, structural variations can be observed in Latvia, adepts in the diaspora still maintain the former structure, inferring a lasting, sustainable tradition for almost a century. Like the *Laimes vēlējums* (*Well-wishing, a.k.a., Daudz baltu dieniņu, Laimiņa, dodī*) and *Galda dziesma* (*Table song*) from within *Dievturi*, the Japanese phrases *itadakimas'* before, and *gochisōsama* after the meal, spread in society since the 1930s. The Shinto liturgy⁷ features epanalepsis, purification of impurity, offering, encouragement to do the work entrusted to each one; a wish for peace, ease, wellness, a righteous mind, harmony and family succession at home, as well as a request for *kami* — “protect, bless and make us happy!”

In *dievainēs* (ancestral feast), which is not a rite of passage, the bond with ancestors is cyclically restored. During the *Veļu laiks* *Dievturi* invite living and dead relatives, thank for the harvest, and ask for care in the future. The least offering is bread, salt, and water; the meal from table of Dievs can be enjoyed only after the evocation of *veļi* and they, leaving the room of the living, have treated themselves. In the diaspora, feasts are made with grey peas, honey, bread and beer, candles are lit by hand, and the connection with the ancestors in Latvia is symbolically embodied by a stone brought from the *Gaiziņš* hill, passed from hand to hand. Evocation and sending of *veļi* mark the boundaries of the most important part of the ritual. Some songs overlap with the ones sung at a funeral, they are followed by funny riddles, games, etc. In *Svēte*, the symbolism of twigs washed from the sea as ancestral generations is significant. In Shintō *soreisai* the purification, opening the door of *mitamaya* with *keihitsu* voice (ghostly yowl

---

⁷ For instance, the process of *Jichinsai* (land calming) as an itinerant ritual outside the shrine: purify, perform the *kōshin-no gi* (evoke *kami* for descent with a *keihitsu* yowl), offer the feast, recite the *norito*, purify four directions (the northeast corner first, then other corners in a clockwise sequence, and the center), calm the land, offer the *tamagusbi* (a decorated *sakaki* branch as the principal offering for *kami*), clear the feast, and perform the *shōshin-no gi* (release *kami* for ascent with a *keihitsu* yowl).

“ōō”), offering the feast (at least rice, sake, salt and water), *norito* and the song of *soreisai*, *tamagushi*, and worship, clearing the table, and closing the door with *keibitsu* take turns. *Norito* expresses joy and gratitude, asks for further care so that the clan thrives and the holiday does not cease. In *niinamesai*, rice of the new harvest dedicated to *kami* and *veļi* are eaten together; the emperor honors his progenitress, the Sun Goddess, and asks for a rich harvest for the prosperity of the people; ascending the throne first, in *daijōsai* in November, he, having a meal, i.e., sake in an oak leaf cup sprinkled over a meal served on oak leaf-woven plates, with Amaterasu twice, and thus merging with her, acquires his status.

In *krustabas*, along with the name, the child acquires guardians who take care of him in case of losing parents; in the past: also, the right to live — if names-givers, when they put the child in the water, decided that he could not be brought up, he was no longer “brought out in the sun.” Dievturi hold *krustabas* on the 9th day after the child’s birth — quickly treat the guests so that the child walks soon, the namesgivers choose a name to announce, the child is admitted to the clan, the tribe and the people, and receives both blessings and protection from deities, as well as gifts and good wishes from relatives at the *pādes dīdīšana* (jig for the child-to-be-named). Shintō *meimeishiki* is held on the 7th day (traditionally the umbilical cord is stored as a parent-child bond in the *kamidana*) — the celebrant offers a feast and *norito* for *kami*, thanking to the calm childbirth and wishing blessings, wisdom, health and brisk growth. During the ritual, the name is drawn out of the pre-prepared namesgiving lot box, the name is written on the namesgiving card; *tamagushi* and worship are offered, and the feast is cleared. On the Oki Islands in west Japan, infants are admitted to fellows by the child dancing, *maiko*, a threefold circumambulation in the hands of *miko*, shrine maiden, wishing to grow safe and sound, so that “the wicked does not approach, ^[so that the child is] entwined in serenity.”

The most important parts of Dievturi *vedības* (wedding) are *līdzināšana* (allying) and *mārtošana* (capping). *Vedības* begins by lighting fire and evoking Dievs to the stone. After the oration, expressed the commitment, the bride and groom offer each other one’s right hand, put on the right foot of the stone and promise, which the celebrant confirms: *Dievs, Laima and Māra! Separate these hands that remain tied to the bonds of promise! Dievs, unite their souls! Laima, unite their fates! Māra, unite their statures! For ever and ever!* This is followed by the ring exchange [seating and coating the couple with a shawl], *mārtošana* — the

bride gets her maiden's crown removed and the wife's mutch covered, concluding her rebirth in her husband's clan —, gift-giving, feasting, and sharing the dowry. Circumambulation and offerings, as well as bestowing gloves and a belt, that is expected to extend the clan, also take place during *līdzināšana*. The layout with the bride and relatives on the east side is based on equating her with the Saule's daughter in the mythical wedding. The new rhythm is spun sunwise by the relatives circumambulating around the young couple, singing *Visi meži guniem pilni*. In Shintō *kekkonshiki*, the bride changes the white dress, symbolizing the death of her parents' daughter, with a red dress, symbolizing blood and the birth of a wife. Significant is purification, offering of feasts and *norito* "thousands and thousands of generations have exchanged cups, binding and strengthening the long-lasting promise," in *sakazuki-no gi* (rite of cups) the couple sips sake thrice,⁸ recites the promise, offers the *tamagushi* and worship, groomsman and bridesmaid offer *tamagushi* and worship, and as relatives alternately sip sake and wish happiness, the two clans are united "so that the family may flourish high and grow ever thick."

Historically, in Dievturi *bedības* (funeral) a coffin was carried around the grave thrice. In orations the shortness of life, the immortality of the divine soul, the meaning of growth in the experience of life are reflected, proudly praising the work of the deceased, and reminding of a reunion in the *Veļu laiks*; instead of moving to tears, sad mourners are comforted and encouraged to overcome the woes of life. A pot of honey is given to the deceased as a greeting to the Mother of *Veļi*, late relatives and folk heroes. Then *pēdu izmīšana* (retracing [his] steps) follows, which is believed to be necessary so that the deceased does not find his way back out of place, and the bereaved, walking in the same places, do not grieve. This is followed by a feast. In the diaspora, the process of wake, viewing and burial is developed further; the showpieces of the Dievturi coffin and the last home (an urn case in the form of a Latvian log building) made there also contribute to the improvement of the attributes of Dievturi rituals. *Mūža daudzinājums* (exaltation of life) begins with the evocation of Dievs, contemplation of life and *velis*; if incineration has taken place, the Mother of Fire is also addressed, and lighting candles singing *Kūru, kūru uguntiņu* (*Kindled, kindled my dear fire*). In *pēdu izmīšana*, while carrying the urn, everyone walks around the place holding hand in hand, chanting: *Minami, minami [tētiņa] pēdas, lai [bērnīti] nestaiģā*

⁸ Also at Dievturi wedding newlyweds partake the beer from one mug.

raudādam (We trace, we trace [dear father's] steps so that [the children] don't walk crying there), changing the words according to the roles. In Latvia, a pot of honey is placed in the coffin; after the departure, in the place where the coffin stood, the celebrant drives a long nail into the ground. When the coffin is lowered into the grave, the clay pot is shattered, and shards are thrown in, saying: *The soul to Dievs, the stature to Māra, the velis to Laima in this world and otherworld*, and handfuls of sand are thrown in. After filling the pit: *The river of Vēli overflows, Runs over the banks, You'll be left on that side, We'll stay on this side*. Then a feast and a birching with evergreen spruce branches to get the force of life into the bereaved, follow.

Unlike Dievturība, *shinsōsai* (Shintō funeral) is kept out of the shrine grounds due to *kegare* (impurity) of mortal remains. It is believed that *mitama* (*velis*, ancestral spirit) together with the many ancestral *kami*, dwells in otherworld; the stature is buried in the grave, but *reiji*, the seal of *mitama*, is kept at home, where it is worshiped as the guardian of the family. At funeral, virtues of the deceased are commemorated, and the peace of *mitama* is prayed for. There are threefold actions and circumambulations in the course of funeral. The *kamidana* is covered with a white sheet, the deceased is moved to the wake room with his head to the north, a protective dagger is placed beside, a candle is lit, the body is cleaned, placed in a coffin, and a daily offering is held until the viewing (then for no-return a *chawan*, tea (rice) bowl, is shattered), purification and report to the birthplace tutelary *kami* on a relative's returning to *mitamas*. In *Jichinsai* (land calming), a grave is prepared. During the wake, in *senreisai* (spirit transfer), *mitama* is transferred to the *reiji* (round mirror or wooden pole with *okurina* 'departure's name' of the deceased written on it), which is installed into the household *mitamaya* after the mourning period. The most important stage of funeral is *senreisai*: *reiji* is turned against the coffin, the spirit transfer words are recited, the light is turned off in the room, and the *keibitsu* wowl is heard — to emphasize the sanctity of the rite of passage one of the following acts takes place: beat wooden blocks sharply; spark with a fire striker; perform a *glissando* on *koto*; sprinkle rice and hemp shavings; place the front side of *reiji* at the mouth of the deceased; place *reiji* on the chest of the deceased, thump on the coffin with a ritual paton thrice, etc. Then *reiji* is placed in the temporary *karitamaya*, the light is turned on, a meal, *tamagusbi* and worship are offered, and the meal is cleared. At funeral, *mitama* is requested to take it easy, and when it has become a “guardian-

kami of thousands of generations,” “guard the family night and day, protect and make us happy, and so that children of children (..) grow ever thick.” When returning home from funeral, mourners sprinkle themselves with cleansing salt. Notably, both Latvians and Japanese have long been used to adorn the family coat of arms on the grave marker; in the case of Dievturi, also the cross crosslet.

CONCLUSIONS

The fulfillment of the objectives set to achieve the aim of the doctoral thesis has succeeded asymmetrically, affected by unpredictable circumstances. First, the intended fieldwork with participatory observations of Shintō *namesgiving*, *wedding*, *funeral*, and *ancestral feast* rituals in Japan in 2020 and 2021, on purpose to directly obtain additional data and balance the analysis of Dievturi rituals, due to restrictions imposed by the *SARS-Cov-2* pandemic, had to be replaced with an indirect analysis of previously documented ritual sources and priests’ special literature. This factor has also affected field work opportunities in Latvia. Secondly, although a significant part of the rituals in the diaspora are reflected in periodicals and the *LFK [2233]* collection at the *Archives of Latvian Folklore* analyzed and personally digitized for the purposes of this study in the pre-pandemic period, many materials are still stored in the archives of the *Latvju dievturu sadraudze* in the *Dievsēta*, the U.S.A. — the stay for the analysis of archive materials there was particularly important for the study, yet not sufficient to gather evidence unavailable elsewhere. Nonetheless, despite obstacles, time-consuming work in the archives has provided additional data from the library of the *Latvijas Dievturu sadraudze* and its fellows’ private archives, the Shintō priests’ special literature accredited by the *Jinja Honchō* at the library book storages of the Kokugakuin University and the Kōgakkan University, as well as, during the pandemic, from the *Latvian National Digital Library* and the *National Diet Library Digital Collections* of Japan, which helped to advance the study. Due to the size limitations of the doctoral thesis, the illustrative material is largely aggregated in the appendix. Summarizing the results of the study suggests that it would be advisable to continue the research in two directions, i.e., comparing the annual rituals and mythological notions of Dievturība and Shintō, as well as deepening understanding and acquiring new knowledge about the

religious persecution of adepts of autochthonous religions, not only in Latvia and Japan, but also elsewhere in the world.

The Japanese and Latvians are peoples who, in the words of Pēteris Mekšs and Gunārs Freimanis, still “possess, since time immemorial, their own awareness of the divine, their own religion not borrowed from anyone else,” which they continue to cultivate and improve up to date as the spiritual nucleus of the cornerstone of their identity — Latvianness and Japaneseness —, despite the expansion of universal religions and consumerism, and its aggravated threat of assimilation of the diversity and originality of local cultures. A comparative analysis of the historical dynamics, tenets, symbolary, and sacred space of Dievturība and Shintō reveals significant correlations and the factors determining their development. The study of contemporary rituals and their texts contributes to the promotion of intercultural competence, deepens the understanding of both the three most important rites of passage and ancestral worship of the adepts’ lives of two autochthonous religions, and the symbolism implied. Unlike the majority of previous studies, focusing on the insider’s perspective of Dievturība and Shintō adepts, the findings in the doctoral thesis and the extensive appendix render a potentially useful source not only for further research in such academic fields as Latvian Studies, Japanese Studies, Theory of Culture, History of Religion, but also for practitioners of Dievturība, Shintō, etc. autochthonous religions, and a wider range of people interested in both Latvian and Japanese culture.

Theses proposed for the defense of the doctoral thesis:

1. Latvians belong to a high context culture, due to the language-centered nature, cryptolect and linguistic isolationism, refined in a colonized people.
2. In globalization, the paradigm shift from exclusive ethnicity to inclusive autochthony, and from a primeval ethnic religion to its continuation — a national religion — has become relevant.
3. National religions avoid ascribing the term ‘religion’ to themselves, thus discursively dispelling concerns regarding the separation of politics and religion.
4. Latvians and Japanese have a common experience in dealing with the consequences of the inculturation by Christianizers, religious persecution and desecration of local sanctities. In the case of the Japanese, religious superiority is connected with a long-lasting dominance of Buddhism.

5. Religious persecution contributes to the development of cryptoreligious practices, especially within each family. In the case of Latvians, as a resistance to the means of preaching, i.e., alphabetical literacy, for a long time — until the 20th century — remained both the oral tradition and the knot records (*mezglu raksti*) in songs clews (*dziesmu kamoli*) as a writing system understandable to one's own people, and at the same time safe against strangers.
6. The strategic dispersal of the wisdom, initially kept within the hypothetical primordial priesthood, across the nation secularized it. Under colonization, by a stand-alone priesthood refined within Latvian clans, it is preserved in *Dainas*, etc. folklore, so that later, with the national awakening, it would be reassembled and resanctified in the contemporary continuation as Dievturība.
7. The Balts as the last Pagans of Europe have preserved the religious heritage of the Proto-Indo-Europeans and, as a reflux from Northern Europe through Sintashta, have co-created the later Vedic culture. In turn, in Japan, the Mongoloids who had crossed the Vedic cultural area facilitated the transition to agriculture, and the Buddhism that had emerged there also influenced the further development of Shintō.
8. The arrival of indigenous peoples, the formation of religious notions, the transition to cereal farming, the establishment of political and religious centers, post-Reformation Christianization, the first national awakening, the systematization of autochthonous religions and post-war occupation — the synchronicity of these stages is a significant factor in the developmental similarities between Dievturība and Shintō.
9. In Shintō an inherited priesthood through ordination, while in Dievturība a stand-alone priesthood prevails. Rituals can be held both in public worship rituals and within the family, and a common practice is 'worship from afar'.
10. Dievturība and Shintō focus on a good life in this world, cultivating the virtues of work with a Godspeed. In moral norms an *honor-shame* dichotomy and encouragements prevail rather than prohibitions.
11. Common to Dievturība and Shintō is the symbolism of the gate and the threshold as sacred boundaries, the cyclical movement of the Sun, and the serpent — including the Latvian festive *kliņģeris* as the snake-shaped loaf of bread, and the Japanese *kagamimochi* as the snake rice cake — altogether unfold into a similar ritual choreography with a circumambulation, a left-

- right-left sequence, and a threefold movement, where the third is stressed.
12. During Shintō worship (*hairei*), with the rite of passage-like threefoldness, the reconnection of the [divine] bond is established.
  13. A handshake (without gloves), especially with strangers, has been initially unnatural for Latvians, instead it was customary to bow for greeting or showing respect, just like the Japanese.
  14. Visiting a holy place resembles a symbolic rebirth. They are located by the water, in a river convex or confluence, partially or completely surrounded by water as a (chthonic) boundary.
  15. Trees as human counterparts are sanctified, giant trees and sacred forests from the tombs turn into a place of worship of ancestors and deities, where later the building of shrines develops. In both Shintō and Dievturība, oak has become established as a (masculine) sacred tree. Tree branches are used as accessories in purification and offerings.
  16. The boundary of the area, where the celebration takes place, as the sacred space is marked by the boughs or their gates (birch or evergreen spruce in Dievturība, and bamboo or evergreen *sakaki* in Shintō).
  17. The principles of traditional wooden architecture in the shrines humanize the deities — brings them closer to people.
  18. In the language of colors of Dievturība and Shintō, the intertwining of feminine red and masculine white, merging into a red-white unity in worsteds, ropes, belts, and other forms, symbolizes fertility and happiness.
  19. The regional peculiarities of the Baltic and Japanese sacred space coincide: the cult of the solar deity dominates in the east, the otherworld — in the west, while the harvest guardians — in the center. The model of the sacred world can be conceptualized in the form of an octahedron. This world and otherworld are connected as coexisting transversal dimensions. The heaven, the east and the south are related to light, the otherworld, the west and the north — to darkness, and the movement runs clockwise along the Sun path from the northeast as the starting point.
  20. The framework of Dievturība and Shintō rituals as an enduring tradition for almost a century is: evocation of Dievs by *Klusiet, jauni, klusiet, veci* (and opening the door of Dievs) / evocation of *kami* by a *keihitsu* yowl (and opening the door); oration with *Dainas / norito*; offering / meal offering at

- the beginning and clearing at the end; accompaniment by playing *kokle* and *trīdeksnis* or *čakans* / *koto* and *kagura-suzu* or *shakujō*, etc.; farewell by *Ar Dieviņu sanācām* / release of *kami* by a *keihitsu* yowl (and closing the door).
21. In the *ancestral feast* of Dievturība and Shintō (providing at least bread / rice, salt, water and mead / sake), the living and the dead take a meal together, and hence their divine bond with the ancestral generations is cyclically renewed and strengthened.
  22. In *namesgiving* a child is admitted by fellows into the clan, the tribe, and the nation; to the *pādes dīdīšana* (jig for the child-to-be-named) of Dievturība, an equivalent in Shintō is the *maiko* (child dancing), and both feature the circumambulation.
  23. In *wedding*, the bride dies as the daughter of the parents, being reborn as the wife of the husband. In Dievturība the transition is manifested in *mārtošana* (capping), by replacing the maiden's crown with the wife's mutch, whereas in Shintō — by changing the white dress to red. In Dievturība, clans are united through the *līdzināšana* (allying) and circumambulation of relatives, whereas in Shintō — through the *sakazuki-no gi*, i.e., the rite of cups (also at Dievturi wedding newlyweds partake the beer from one mug).
  24. In *funeral*, the deceased joins the clans's ancestors as a divine guardian, and hence the rite of passage is perceived as a *promotion*. In Shintō the transition is manifested by the *senreisai* (spirit transfer); for drawing the boundary, a *chawan* is shattered, in Dievturība — a clay pot is shattered, and the grief of the bereaved is alleviated by the *pēdu izmīšana*, i.e., retracing the steps.
  25. All the studied rituals of Dievturība and Shintō cyclically restore and strengthen the adepts' bond with the generations of the ancestors of their clan, their tribe, and their nation.

ラトビア文化アカデミー

ウギス・ナステビッチ

ラトビア神道と日本神道
— 諸祭式、その神聖空間と詞章の比較研究 —

博士論文要旨

博士学位(*Ph.D.*)請求論文
音楽学・芸術学・建築学
文化理論専攻

於リーガ 二〇二一年

目次

序章	72
第一章 歴史的経緯、原理と象徴言語.....	83
第二章 神聖空間	87
第三章 祭式とその詞章.....	90
結論	96
謝辞	101
附録	102
研究業績.....	110

ラトビア文化アカデミー（LKA）で執筆された本論文は序章、三章、結論、参考文献一覧と附録からなる。論文種類：音楽学・芸術学・建築学の文化理論専攻の博士論文。指導教員：ルータ・ムクトゥパーヴェラ博士。査読者：エリタ・サリニャ博士とザネ・シリニャ博士（ラトビア文化アカデミー）、アンゲリカ・ユシコ＝シュテケレ博士（レーゼクネ技術アカデミー）、ガティス・ウアズアリンシュ博士（ラトビア大学文学民俗学芸術学研究所、ダウガヴピルス大学）、イエワ・ピーグアズネ博士（ラトビア大学ラトビア歴史研究所）。

博士学位論文公聴会はリーガ市ルヅアス通り廿四番地のラトビア文化アカデミー博士審査委員会の公開会議で二〇二一年十二月十日十二時に開催される。博士論文とその要旨はリーガ市ルヅアス通り廿四番地のラトビア文化アカデミー図書館で閲覧できる。

LKA 博士審査委員会委員長 インガ・ペールクアネ＝レドローヴィチャ
委員会書記 ルイーゼ・ダクシャ

© 2021 ウギス・ナステビッチ

© 2021 ラトビア文化アカデミー

概要

世界各地の文化の個性を均質化していくグローバル化、消費主義及び普遍宗教の蔓延にも関わらず、アイデンティティの保持を心がける共同体が今なお存続している。異文化間交流で民族の独自性を保持する主要因として顕現する霊性が表面化することと、ラトビア神道と日本神道にこそ類似点が多く分野の人から指摘されていることは、「ラトビア神道と日本神道という二つの土着宗教における神聖さの顕現の類似性の根底にある関連要因は何か」という疑問点を提起する。

本博士論文『ラトビア神道と日本神道：諸祭式、その神聖空間と詞章の比較研究』の目的は、ラトビア神道と日本神道という二つの土着宗教の諸祭式、その神聖空間と詞章の比較研究をすることである。研究課題は、両方の専門用語集と類型を構造化すること、その歴史的経緯と象徴言語の共通点を識別すること、祭式の神聖空間とその経緯と部位の共通点を識別すること、祭式の詞章の構造と用法を比較すること、以上の四項である。従来の研究がほとんどエティック的な視点によるものであるのに対し、本研究はまず第一にラトビア神道と日本神道の其々に属する者のエミク的な視点で各現象を解釈し、その後エティック的な視点から両方を比較していく。民族学研究のため、参与観察、半構造化深層インタビュー、斎主を専門家としたフォーカスグループディスカッション及び経験的データの内容分析という質的調査法を採用し、宗教現象学を理論的枠組みとしている。多様な祭式の中で比較研究対象としているのは、家族の人数が増減する通過儀礼となる命名式、結婚式と葬式、そして祭式の一般例としての神事、特に祖先崇拜の現れとしての祖霊祭と新嘗祭という冠婚葬祭の四つである。なお、研究対象の祭式は殆ど、民族運動や国民主義が高揚するにつれ、第一ラトビア民族覚醒と明治維新以降、即ちこの百五十年で制度化されている。

キーワード：ディエヴトゥリーバ、ラトビア、ラトビアらしき人生知、国民的宗教、宗教現象学、宗教的迫害、神道、通過儀礼、日本、文化内受肉、民族宗教。

序章

最近三十年で欧州の土着宗教の聖地が五十ヶ所以上新築されるという前代未聞の躍進が見られ、二〇一七年にラトビアのクリンタイネ郡のダウガワ川に浮かぶ島で献殿式を迎えたルアクステネ神社も翌年ヤルガワ市近郊で着工されたスヴェーテ神社もその内に含まれる。ラトビア民族の土着宗教、ラトビア神道(*Dievturība*)は神徒達曰く「ラトビアらしき人生知の国民的宗教」であり、その基盤が「欧州文化圏でラトビア民族とリーヴ民族の伝統、ラトビアらしき人生知、普遍の人類とキリスト教の価値観がラトビアのアイデンティティを形成する」と憲法に掲げられている。ラトビア民謡等の民俗に展開されるラトビア民族宗教は、ラトビア人に培われラトビア神道へと発展された自然発生的宗教にして、神観念、世界とその摂理に関する民族知の集合体に含有されている。

二〇一八年の調査で「ラトビア人の宗教」を回答者の六十％が土着的にラトビア神道とラトビア人の神々だと捉え、廿九％が熟語の不適切さを訴え、八％が習合、そして三％がキリスト教だと解釈している。二〇一六年の宗教的アイデンティティ調査で廿二％がキリスト教、廿％がラトビア民族宗教（内八十一％がラトビア神道、九％がラトビアらしき人生知、六％がラトビアらしき）、四％がペイガニズム、三％が他の宗教への帰属を認め、一％が「神を信じる」と答え、五十％が無宗教だと認めたという結果は、宗教性に関する他の諸調査とも相関している。増加し続けるラトビア神道家は、ラトビア国内で登録されている八つの非キリスト教系包括宗教法人の中、最多の正員数を包括する。アギタ・ミサーネによると、ラトビア神道と同性質のキリスト教化以前復興運動が世界各地に存在するとはいえ、活発な正員が決して千人を超えたことのないラトビア神道本庁が一見瑣末な宗教団体と見做されうるといふ、ラトビア神道ほど国内社会における知的影響力を誇れる物は他に無かろうし、尚且つラトビア神道の思想がその組織の正員よりも遥かに多いラトビア人に支持されている。ラトビアらしき通過儀礼等の祭式の推移、例えば二〇一六年は平均週に命名式が二回、結婚式五回、葬式一回、御祓二回、神事二回、讃え二回と隔週に成人式一回の齋行はその話題性を証明する。

世界各地の多様な土着宗教の中、特にラトビア神道と日本神道の間の類似性が多様な分野の著者¹に注目されている。良日間旅行の躍進に連れ近年、年中神事や冠婚葬祭を含む伝統文化を紹介しあう刊行物、旅程案、日誌等の投稿、テレビ番組や大使館の行事も増加して相互に異文化間能力を涵養していく。ラトビア神道と日本神道の交流の証として、二〇一四年のリーガのペーパーオブジェクトフェスティバルで倉典暁が鳥居とヤーニの柏葉冠を折衷して出展した「門」、トゥライダのラトビア神道夏至祭に感銘を受けた浪江由唯が岡山県大芦高原キャンプ場で有志達と翌二〇二〇年の日暮れから日の出まで祝い生配信したラトビアらしき「夏至祭」等が挙げられる。ラトビアにおいて関連の研究には、ガティス・ウアズアリンシュの「ラトビア民謡のトーテム的象徴（出産、命名と結婚の祭式）」とアギタ・ミサーネの「ラトビア思想史における宗教とラトビア国民主義」という博士論文、脈絡と話題性を示す複数の学士論文、修士論文と学術出版物がある。

従来の研究はラトビア神道と日本神道の複数の比較的局面を明示している。即ち両方は①生態系中心的な万有内在交替神教²、

---

¹文学者アレクシス・ルプリス曰く「日本人はラトビア神道家と同じく民俗の助けでその国民的宗教を維持する」建築家アルティス・ズヴィルグズディンシュ曰く「ラトビアらしき人生知と世界観に最も近いのは日本最古の宗教にして自然の現象と力の崇拝で特徴づけられる神道である」精神科医グンティス・カルニエティス曰く「日本神道は自然と先祖の宗教にして、意外とラトビア人の世界観と多くの共通点を持つ」芸術家アイガルス・ビクシェ曰く「我々バルト人は、神聖な柏や自然を信仰する欧州最後の異教徒で、むしろ日本神道の感覚に近いのだ」ラトビア投資開発公社日本代表の能登重好曰く「自然崇拝、多神教など、日本の神道と共通点も多いラトビア神道に加え、カソリック、ルーテル派、ロシア正教、ユダヤ教、アルメニア教会といった数多くの信仰が共存する珍しい国」作家小川糸曰く「ラトビア人の多くが信じるラトビア神道は多神教で、日本における八百万の神のように、木や石や土や火など、あらゆるものに神さまが宿る。ヨーロッパでも唯一、世界的にも珍しい。そのせいもあるのか、ラトビア人と日本人は、どこか感覚的に相通じるところがある。日本人には、とても親しみやすい国だ。」皇學館大学生駒田竣太曰く「ラトビア神道は日本の神道と似ている。例えば、歌があったり、冠婚葬祭の行事があったり、神社の社の形や神社に入るときの手水など作法にも共通点がある。私がラトビア神道で特に良い考えだと思ったのが、動物や人、物、自然などすべてが平等な存在であるという考え方だ。地球に存在する全てのものに対し差別せず、大切に扱う。この考え方はラトビア神道だけでなく、世界中に広がれば良い考えだと思う。」

²万有内在神論(*panentheism, theocpanism*)とは、全てのもの(万有)に神が宿るが、

巨木や巨礫がその原始的聖地、㊶国民主義に促進され神話や民謡を含む民俗に基づき太陽崇拜と祖霊崇拜を併せ持ち十九世紀後半から廿世紀前半にかけて制度化、㊷包括宗教法人が廿世紀、ラトビアで一九二九年、日本で一九四六年に設立、㊸外来宗教と接触しながら発展し言語的孤立主義を維持、㊹相対的楽観主義、集団的功利主義、栄辱二元論に基づく道德観、㊺先天的神徒観と性善説、㊻愛国心を以て共同体帰属意識と国民意識を維持、㊼再文脈化した伝統が不均質社会の統一基盤、㊽祖国を神国、国民を神聖な共同体として、神道を「宗教」と見做さない。

世界各地の文化の個性を均質化していくグローバル化、消費主義及び普遍宗教の蔓延にも関わらず、アイデンティティの保持を心がける共同体が今なお存続している。異文化間交流で民族の独自性を保持する主要因として顕現する霊性が表面化することと、ラトビア神道と日本神道にこそ類似点が多様な分野の人から指摘されていることは、「ラトビア神道と日本神道という二つの土着宗教における神聖さの顕現の類似性の根底にある関連要因は何か」という疑問点を提起する。研究目的は、ラトビア神道と日本神道という二つの土着宗教の諸祭式、その神聖空間と詞章の比較研究をすることである。研究課題は㊶両方の専門用語集と類型を構造化すること、㊷その歴史的経緯と象徴言語の共通点を識別すること、㊸祭式の神聖空間とその経緯と部位の共通点を識別すること、㊹祭式の詞章の構造と用法を比較すること、以上の四項である。

方法論。従来の研究が殆どエティック的な視点によるものであるのに対し、本研究は第一にラトビア神道と日本神道の其々に属する者のエミク的な視点で各現象を解釈し、その後エティック的な視点から両方を比較していく。民族学研究のため、㊶現代のラトビア神道と日本神道の祭式の質的参与観察（修士課程で研究を開始した二〇一五年以来ラトビア神道と日本神道の活動に参加）、㊷専門家としての齋主の質的半構造化深層インタビューとフォーカスグループディスカッション（エミク的な視点が重視されるため、学術情報源の傍ら主観的又は非学術的見解を持つ実践家も取材対象）及び、㊸公文書館、図書館、個人蔵の史料、記

神は個物を越えて全てを包括統一するものでもある。交替神教(*kathenotheism*)とは、たくさんの神が認められる中、祭祀の時と所に応じて主神が変わる多神教である。

事、祭式の詞章・映像・写真・音響資料処理上の経験的データの質的内容分析という質的調査法を採用する。

理論的基礎。全ての文化や文明の中核にその宗教がある。故に、人間の人生を一般的に、そして特定の文化と歴史において理解したければ、エミール・デュルケーム曰く「社会に不可欠なものを全て生み出した」という宗教とその役割を理解することが極めて重要である。宗教的経験の普遍的な核となる「聖なるもの」から道徳的要素と合理的部分を除いたヌーメンは定義も構想も不可能だが、象徴的で類推的な記述で聖なるものの経験を読者に起こし、先験的な意識構造の一部として覚醒させ、内在的ヌミノース感覚で認識することができる。ルドルフ・オットーは宗教的経験において、自律的宗教的現象がそのヌミノース局面により識別でき、特定の宗教的顕現が整理・分析できる普遍的な現象学的構造を定義している。そうするには、解釈では主知主義や理性主義の一方的な偏見と、宗教現象を単独の言語学的分析、人類学、社会学、心理学又は歴史学の解釈枠まで還元させることから離脱すべきである。本博士論文では宗教現象学を理論的枠組みとし、神聖空間の比較分析ではミルチャ・エリアーデの聖俗二元論とノルベルトス・ヴェーリユスの神聖空間論、祭式の分析ではヤニーナ・クルスィーテの数の記号論、エルザ・スィリニャの祭式舞踊振付論とアルノルト・ファン・ヘネップの通過儀礼論、祭式詞章の分析ではルディス・ベールズインシュとヤニーナ・クルスィーテの口承定型句論、そして金子善光と稲村真里の祝詞作文を採用する。

経験的基礎。国内包括宗教法人「ラトビア神道本庁」(*Latvijas Dievturu sadraudze*、一九二九年設立)と北米に拠点を置く「在外ラトビア神道庁」(*Latvju dievturu sadraudze*、一九七一年設立)により認定された民俗全集、祭式とその詞章、記述、刊行物での記録、公文書館、図書館、個人蔵での未刊資料、そして二〇一五年から二〇二一年半ばにかけてラトビアと米国におけるフィールドワークの参与観察とインタビューで取得した現況調査用データである。日本神道の神職の多くは世界で神道学を専攻できる二校しかない高等教育施設たる東京の國學院大學又は伊勢の皇學館大学を卒業し、神社本庁(一九四六年設立)包括下の七八八三三社の神社に奉職するが、祭式とその祝詞の参考書等の認定特別文献が両校の

図書館の書庫での閲読、東京の神社本庁及び神社新報社の書店での購入以外には入手し難いので、前述の四ヶ所を選定し数回の滞日時にアーカイブへのアクセス、参与観察、祭式記録と神職のインタビューを経て一般入手困難な情報を取得している。資料の入手困難と祭式言語の独自性を踏まえ、祝詞研究は殆ど日本人の間で実施され、公開データベースで検索可能な外国人による、祝詞を翻訳し又は間接的に祝詞に触れた論文等が希少な例外しかない。博士論文著者所蔵のフィールドワークからの祭式とインタビューの録音データは場所と年月日を明記した上で保管され、一部の話者に略名又は仮名が付与されている。多様な祭式の中で比較研究対象³としているのは、家族の人数が増減する通過儀礼となる命名式、結婚式と神葬祭、そして祭式の一般例としての神事、特に祖先崇拜の現れとしての祖霊祭と新嘗祭という冠婚葬祭の四つである。研究対象となるラトビア神道と日本神道の現代祭式における関連情報源は殆ど民族運動や国民主義が高揚するに連れ、第一ラトビア民族覚醒（一八五六年）と明治維新（一八六八年）以降に制度化されている。

研究の新規性、価値と貢献。ラトビア学界ではラトビアと日本の文化要素が比較研究されているが、両方の言語中心的な土着宗教、即ちラトビア神道と日本神道の比較研究は注目されていない。日本でのラトビア語学習と同様にラトビアでの日本語学習の可能性が限られて、現象の研究に不可欠な両言語の詳しい知識は幅広い分野の研究者に入手困難である。博士論文著者は和良翻訳・通訳業務に二〇〇七年以来の実務経験、最高級なる日本語能力試験N1認定（二〇一五年）及び数回に亘る日本滞在経験を有する。国民的土着宗教はディアスポラにおいてアイデンティティを保持し、移住によりルーツと絆の強化は改めて話題になる。ラトビア神道と日本神道の研究は、両方の発展と現代実践の比較的概要を通じて、相互補完的な象徴をも、持続可能な開発に重要にして、特に友好国の関係強化が各国の最優先事項となるグローバル化時

---

³ラトビア神道の中興の祖エルネスツ・ブラスティンシュ曰く「ラトビアらしきラトビアのため、ラトビア民族を連帯させる祭典や、通過儀礼の命名式、結婚式、葬式と祖霊祭…それらは皆ラトビアらしくせねばならぬ。」日本人の通過儀礼と祖先崇拜は、斎藤美奈子が指摘するように、熟語「冠婚葬祭」で表現されている。

代の激化していくハイブリッド戦時中に日良国交の更なる発展に寄与する、異文化間能力に貢献する結論をも、明らかにする。修士論文の基盤を博士論文へ補完展開してラトビアにおいて入手困難な日本神道の神典とその用語の原語からのラトビア語訳は、今後の日本学研究に貢献する。

博士論文の構造はラトビア語、日本語と英語の要旨、凡例一覧、序章（研究業績、概念的枠組み、研究デザインと方法論を含む）、三章と十九節⁴、結論、謝辞、参考文献一覧（千四百三十四点）、附録（十九表と四百一図）を以て百三十頁（附録を含めて三百三十五頁）からなる。博士審査に関するラトビア文化アカデミーの内規で指定された本文量を超えないように研究資料の一部を附録に記載し、本文では其々の参照すべき頁番号を括弧内に提示している。読者の便宜上、附録の最後にラトビアと日本の歴史年表を記載している。

概念的枠組み

エドワード・ホールが日本人を例に提唱した高文脈文化の概念は、言語中心的性格と長期的被植民地状況下で洗練された符牒と言語的孤立主義を踏まえてラトビア人にも適用できる。リチャード・ルイスによる三種類の文化のマップで、マルチアクティブ文化としてのロシア人とは対照的に、リニアアクティブ文化とリアクティブ文化の間の同じ軸上にラトビア人と日本人が配置されていることは、ラトビアにおける（良露の棲み分け型）二共同体社会をも、ラトビア人と日本人の間に観察できる一見不可解な親和性をも実証する。日本神道家とラトビア神道家は、啓典宗教に寡占化された用語「宗教」（*religion*、語源：*re- + ligō, ligāre* 絆の再接続）

---

⁴第一章「歴史的経緯、原理と象徴言語」ではバルト文化圏と日本における外来宗教と接触していく土着宗教史、ラトビア神道と日本神道における特徴的構想・数学・暦法・方位・時空観・宗教的象徴、第二章「神聖空間」では理論的発見、神聖空間の結界としての闕、バルト文化圏の遺産とラーマワ社の造営、欧州の土着宗教の現代聖地、ラトビア神道の神社、日本神道の神聖空間の発展と特徴、日本神道の神社、私的空間の聖化と加護、第三章「祭式とその詞章」では祭式・詞章・言葉遣いに関する理論的発見、ラトビア神道と日本神道の祭式における身振り手振り、楽器と音楽的要素、神事、そして先祖崇拜の現れ（祖霊祭と新嘗祭）と通過儀礼の命名式・結婚式・葬式（神葬祭）の比較研究を行う。

の自己適用を忌避し、代わりに伝統文化の精神性、靈性（スピリチュアリティ）や *dzīvesziņas dievestība*（人生知の神観念、神道）などの名称を好んで採用することで、政教分離上の懸念を議論の余地なく解消する。

用語について。基本的な社会的行為及び聖なるものとの接触としての祭式(*ritual*)とは、教訓によって確立された一連の崇拜行為である。民俗主義又は民俗転用(*folklorism*)とは、残存要素が新形成の傍ら話題になって動的構造で新義を獲得しうる、民族、地域、又は国家の文化の象徴としての民俗の意図的な使用である。伝統(*tradition*)とは、知覚できずに文化を保存する枠組にして、歴代の人、世代と個別の実演による再創造の動的過程である。カレン・アン・スマイヤーズ、堀井光俊、黒田俊雄並びにガティス・ウアズアリンシュとアギタ・ミサーネが、日本神道とラトビア神道を、百五十年前に独立した宗教として存在せず国民主義の高揚につれ出現し、その正真正銘の確実な基盤即ち民俗を創造的に再解釈していく「創られた伝統」(*invented tradition*)と見做している。

文化内受肉(*inculturation*)とは、現地固有の宗教的概念にキリスト教的解釈を押し付けてキリスト教を目的文化へ土着化させる戦略である。その一種はトロールス・クリステンセンが定義づける非キリスト教の神像に対する暴力で、様々な対象物の物質的完全性に対する異なる「不」可逆的な影響として表現される「キリスト教徒の応答」と「破壊」、そして否定的な文化再定義を含む冒涇である。宗教的迫害⁵に対する抵抗が暗号宗教的実践(*crypto-religious practices*)即ち様々な棄教の弾圧に直面して独自の宗教を維持するための苦闘を展開させる。しばしばそれはキリスト教と異文化の伝統との接触の既定の結果になる。しかもキリスト教が伝統的な本質を覆い隠せても破壊せずに単なる外観に過ぎない。マ

---

⁵ 宗教的迫害(*religious persecution*)には宗教的慣習、職業又は帰属のために耐えられたほぼ全ての困難、身体的虐待及び殉教が含まれる。それは身体的、心理的（精神的又は感情的）、又は社会的（及び政治的）に敵対的な非行（殴打、拷問、隔離、投獄、追放等）の広い範囲で個人の基本的ニーズを脅かして発生するもののみならず、嘲笑、制限、嫌がらせ及び差別を含み、被害者の視点から様々なレベルの危害と見做されるもの全般である。(Grim & Finke 2007; Tieszen 2008) キリスト教徒に対する迫害の研究が多くあるのに対し、土着宗教への迫害に対する注目は今まで不釣り合いに希少であった。

ウルス・ラインコウスキー曰く、国家で支配的な地位を占めるあらゆる宗教の観点から、暗号宗教グループは不都合で忌まわしいことさえある。最初から強制される改宗が迎合(*adhesion*)に軽減されうるとはいえ、不利な状況によって強制された仲間の信者達は、覚醒まで身を潜めることを余儀なくされる。ベアトリス・カズーとエライザ・ケントが指摘するように、公の崇拜の禁止は異教崇拜の私有化(*privatization*)に繋がったが、良心の自由も奪われたときの解決策は、よそ者の詮索好きな目から遮断された家庭内で続けられる秘密の慣行を選ぶことであった。

バルト文化圏は水名の分布域に相当する。後発のインド・イラン文化の形成へのバルト諸民族の参与は、ジョン・コッホが指摘するように、シンタシュタ文化个体群の遺伝的構成に検出された北東ヨーロッパ中期新石器時代農耕民系統の約廿四%混合で提唱される。なおヴェーダ文化圏を横断したモンゴロイド系は後に日本で農耕社会への移行を促進し、又ヴェーダ文化圏で形成した仏教は六世紀に日本に渡来して日本神道の発展をも影響させた。キリスト教に影響されたラトビア神道も仏教にも影響された日本神道も原始的な民族宗教から民俗に基づく国民的宗教への継続であり、ラトビアと日本の地で自然発生し洗練されて、文化的で言語的にラトビア人と日本人のアイデンティティの特徴的な現象にしてラトビアと日本の不可分の文化遺産として定義づけられる「ラトビア人らしさ」と「日本人らしさ」、そして国内外問わず人のこの根源と聖なる共同体である民への帰属を培っている。排外的（ラトビア人の）民族性から包括的（ラトビア的な）土着性へ、及び原始的「民族宗教」からその継続となる「国民的宗教」へ、というパラダイムシフトは見られ、日本人だけの範囲を超えて伝播していく日本神道にも波及している。

研究デザインと方法論

研究対象グループ⁶が瑣末、不慣れ、大違い、又は要人の力を借りてアクセスを取得すべき場合と、文化グループを記述しその

⁶日本神道の神職は日本の人口の〇・〇一七%、ラトビア神道本庁の成員ラトビア神道家はラトビアの人口の〇・〇三六%であり、祭式文献がアクセスし難い。

特徴的課題を識別し参与観察・インタビュー・視聴覚的手法を以て多様なデータを収集し整理し分析してデータの一般的解釈を提供すべき場合には、質的研究デザインとしてエスノグラフィーが選ばれる。アニタ・ピペレが指摘するように、民族誌学者は研究環境に参加し内側から経験に注目し道具として彼等の文化の一部になり、データの収集と分析を並行する。問題を探查していく研究は、成員自身に起因するものを含む、イベントにありえる意味を全て網羅している、クリフォード・ギアツ曰く多層で詳細で文脈濃厚な記述を作成する。ガティス・ウアズアリンシュによると、観察されるグループが理論と民族学的な疑似文（問題、事実、出来事に関する公式意見）を作成し、それが真のハビタス（習慣行動）として視覚化されるが、その儀式、意見、洞察、詞章、象徴性が演劇であると仮定すると、「我々は観察可能なものだけでなく研究テーマへの信頼を失い、それ以降周りに学術的な懐疑論を築き上げてしまう。（・・）ハビタスの論理が研究者の理論的分析よりも現実的であるのは、それが実践されているからである。」

ケネス・リー・バイクの、文化的に特定し同時に一つの文化に適用できるとされるエミック的な視点と、比較的すべての文化を同時に取り扱うとされるエティック的な視点を文献学から人類学に導入したマーヴィン・ハリスにとって前者は行動の適切性に対するネイティブな判断を生成するプログラム構造の説明を目指す。ウォード・グディナフによると、エミック的記述は、組織的に比較されるエティック的構想資源に貢献する。外国又は過去の社会や文化における内部構造と意味を学ぶためには参加者が現実や生活を説明し解釈する概念、範疇、規範や価値観に精通すべきだとジャック・ワールデンブルクは考えている。これらの解釈は研究の対象となるからである。一部の研究者は、宗教の比較研究は宗教現象学に最も関連する内部の観点からのみ可能であるとしている一方、他者は内部（記述）と外部（説明）の両方の観点から対象を見る再帰的アプローチを好む。マーヴィン・ハリスにとって、比較宗教学の目標は対象者がすることをなぜするのか、考えることをなぜ考えるかの理由の説明を見極めることである。ジョン・コップの補完的な多元主義への変革的アプローチは関係する伝統の変化を奨励し、誰もが互いから学ぶことがあるという理解に基

づき、内部の信念体系が、エミックの観点から、又は宗教間対話を通じて両宗教で二重エミックの観点を並行して採用することによってのみ、正確かつ完全に理解できる。しかし、先住民の文化の多くでは、豊かになったり変容したりするよりも、継承された知恵を、影響を受けずに、保存するための文化と伝統の存続が主な焦点であるが故に、分離を維持されている。

エトムント・フッサールによって提唱された現象学の特徴的手法は、特定の現象に関する一連の情報を集めてから、その本質的な不変の意味の中核を検索し、可変故に非本質的な部分を破棄することである。ミルチャ・エリアーデによると、人間と神聖なものとの間の仲介者としての様々な普遍的な象徴において宗教的経験の本質があるとし、それらを通じて、人類は有限の世界と時間を超越し、神聖な世界を体験することができる。ルドルフ・オットーは、定義も概念化もできないが、象徴的で類推的な記述を通して再覚醒させることができるヌーメン、即ち聖なるものからその道徳的及び合理的な局面を差し引いたものを、宗教的経験の普遍的な本質として識別している。一方的な主知的及び合理的なバイアスを拒否する上、普遍的な現象学的構造では、自律的な宗教的現象を区別し、特定の宗教的表現を整理して分析することができる。マルティン・ハイデッガーは、主観的な経験の濃厚記述を使用して、それらの構造を既存世界の文脈の中に位置づけることを強調している。エリアーデ他は、以前の仮定を括弧に入れておき、完全に共感的なアプローチを採用し、類型を識別し、宗教は体系的に研究され、生きられる自足的な範疇であると主張している。アメデオとバルブロー・ジオルジの手法では、最初に経験の記述を取得して、経験の心理的視点を取り入れながら、現象学的還元に進んで、生データを比較し分析してきたものを別のレベルで（共通の構造に注目しながら個々の記述から抽象化して）慎重に再記述し基本的な構造に要約する。結果は、ネイティブが固有の解釈がなくても認識できるほど元に近いものでなければならない。ジョージ・クリサイディスは特徴のみを研究せずにパラダイムモデルを使用してそれらを相互に関連付けるべきだと指摘している。

宗教現象学は、反還元主義、エポケー、感情移入の強調、共感的な理解及び宗教的献身を特徴づける、比較的、体系的、経験的、

歴史的、記述的な分野です。宗教的現象の多様性を表現する大規模データの比較は、アイデアの基本構造とその意味への洞察を提供する。伝統で育った内部者は、宗教が信者に楽々と教えられる象徴を認識するので、儀式と伝統についてより良い知識を持っている。対照的に、部外者の洞察力の欠如は、分析の客観性の誇張に起因する恐れがあり、自身のライバルである宗教の時期尚早な判断又は誤解を招きかねない。さらに、民族志向の神典に深く根ざした宗教の言語の無知は、研究の質を低下させる要因となる恐れがある。オットー、エリアーデ他によると、現象学者は、データに反映されている元の宗教的志向性を尊重すべきである。宗教間研究では、エミッタのアプローチが感情や行動と共に内部者による記述に可能な限り近い宗教概念を記述する傾向がある一方、エティックのアプローチは、研究者の開発された概念枠組みの用語でデータを整理し比較する。

翻訳では、フリードリヒ・シュライマハーは、翻訳者が「作者をそっとしておいて読者を作者に近づける」方法と「読者をそっとしておいて作者を読者に近づけて」、原語が理解できたら得たのと同じ印象を伝えるべく読者の原語能力の不足を補おうとする方法の二つを区別する。ユージン・ナイダは異化ではなく同化（帰化）を支持し、言葉が機能している所定の文化の中でのみ意味を成すが故に、真に成功する翻訳には訳者の二言語性よりも二文化性(*biculturalism*)が重要であると考えている。様々なアプローチが使用されている宗教研究では、トルステン・ブルムクヴィストが研究中の文化の宗教的実践を指定するために分析的概念の代わりに先住民の概念を適用している。イタマル・エヴェン＝ゾハールによると、強い文学的多元体系(*polysystem*)では表面的な流暢さの特徴とする翻訳を作成するために同化方略が使用される一方、弱い文化では異化方略又は抵抗式翻訳が普及している。クリスティアーネ・ノードにとって「翻訳とは文化を比較することを意味し」比較に中立的な立場がないため、自分自身の文化的概念が相違性認識の試金石になり、類似性が期待されていたところの異なる現象、又は相違性が期待されていたところの自文化と似た現象に注意が集中する傾向がある。宗教詞章の翻訳では、二文化性も強調され、原文の情報性(*informativity*)を高め、原語の志

向性を維持しながら、隠された本義を伝えるために、脚注付きの同化が推薦されている。疎外された翻訳は読み慣れないどころか、理解すらできない場合がある。中国人が外国文化の異質な要素を受け入れたがるため、英中訳では同化を補足に異化する一方、逆はそうでないので、中英訳では（宗教文書では刺英訳でも）可能な限り同化を使用すべきである。これは文化変容(*acculturation*)の例としての日本人にも確立された慣習であるが故に、日本語からの翻訳では同化させ、日本語への翻訳では異化させるというこの方略を本論文でも採択している。なお文化固有の概念の借用語の場合に脚注を付けて、原文の情報性を高め、志向性を維持し、含有の意味を伝達する。日本神道の祭式詞章における古語法の文体は、訳語として目標言語に根ざした神話的古語の適用を決定する。

民族誌学的研究デザインにおいて理論的枠組みとした宗教現象学は、ジョン・コップの二重エミクスの方略を含む、エミクスの視点の重要性を示す。著者の修士論文の基礎、数回の滞日フィールドワーク、皇學館大学での神道学留学と祭式研究、一般入手困難な神職参考書等の特別文献からのデータ、両方の神道系大学の図書館書庫での作業、祭式の参与観察、そして神職の母国語での非仲介インタビューは、日本神道家のエミクスの視点を提供する。ラトビア神道家のエミクスの視点は、国内活動への参与、祭式の参与観察でのデータ取得、公文書館と個人蔵の公開及び未公開の資料の処理、斎主のインタビュー、在良及び滞米フィールドワークによって確保されている。本論文では、研究対象の各現象をラトビア神道家と日本神道家の観点から最初に解釈し、次にエティックの観点から比較していく。

第一章 歴史的経緯、原理と象徴言語

ラトビアと日本の土着宗教の比較分析の局面の一つは、歴史的経緯データに基づく。マイケル・ストルミスカが指摘するように、「歴史を通じて、バルト諸民族は、十二世紀と十三世紀のドイツの十字軍の植民地化を始め、十九世紀と廿世紀のツァーリ派、ナチス、ソビエトの支配にかけて、外部の脅威に対する自己保存に苦勞してきた。バルト各民族は、侵略、占領、抑圧について独自

の記憶を持っており、絶滅と同化という二つの脅威に対して文化的伝統を維持する必要があるという教訓を学んでいる。」リンゴルツ・バルアディスが強調するように、「十三世紀の十字軍侵攻後、ラトビア人は他国の文化的影響から孤立したが故に、印欧人の古来の特徴と諸地域のラトビア人の文化的特徴を維持することができた」ということは、孤立文化の発展を長い間地理的条件が保証してきた日本との比較において重要になる。レーンデル・クラネンボルグによれば、ラトビア神道はラトビアにおける古代バルト文化圏土着の民族宗教の継続であるため、(日本において同然である)日本神道とラトビア神道の時代区分は、両方の包括宗教法人の設立より遥かに早い先史時代から始めなければならない。

先住民は紀元前十一千年紀に現代ラトビアと日本の領土に到着し、暦法と宗教的概念は紀元前四千年紀の出土品で表現されており、紀元前十一世紀には穀物農業が主流になる。青銅器時代後期のラトビアの領土に権力の拠点としての砦丘という新型住居が出現し、同期の日本の神武天皇即位は後に建国記念の日と宣言される。荊木美行によると、四世紀後半に天照大神を祀る神宮が伊勢で創祀され、五二一年にはバルト文化圏の総本社としてラーマワ社が造営される。両国の生活様式を記述した旅行家の証言によれば、ブレーメンのアダムによる一〇七七年のラトビア西部クルゼメ州は、マルコ・ポーロによる十三世紀後半の日本を髣髴させる。十六世紀に始まった日本のキリスト教化は敗北し、その後二世紀以上に亘る禁止と共に鎖国時代が続いた。十九世紀の国学者の業績は一八六八年の明治維新で最高潮に達した神道の体系化に貢献している。一方、ラトビア人の地で十二世紀に始まったキリスト教化が十六世紀の宗教改革後に激化しても、宗教的迫害で殲滅すること⁷ができなかった土着宗教の遺産は、十九世紀後半の民族覚醒を機に集大成・編纂されて「*Dievturība*」として知られるラトビア神道の現代の継続の基礎を築いた。十六世紀と十七世紀の変

⁷キリスト教徒とユダヤ教徒が共通の聖典とする申命記第十二章の聖句「¹是は汝の先祖等の神エホバの汝に與へて獲させたまふところの地において汝らが世に生存ふる日の間常に守り行ふべき法度と律法となり²汝らが逐はらふ國々の民がその神々に事へし處は山にある者も岡にある者も青樹の下にある者もみな之を盡く毀ち³その壇を毀ちその柱を碎きそのアシラ像を火にて焼きまたその神々の雕像を斫倒して之が名をその處より絶去べし」は、異教徒への態度を明確にしている。

わり目に宗教改革後のキリスト教化と接触した日本人は二世紀以上に亘るキリスト教の全面禁止を成し遂げた結果、ラトビアとは異なる歴史の流れが展開した。自国における土着宗教故に国民的宗教である日本神道は、仏教の支配下に置かれても、今日までその地位を殆ど失っていない。廿世紀に日本神道の拝礼作法が制度化され、両国では、包括宗教法人のラトビア神道本庁（一九二九年）と日本の神社本庁（一九四六年）が設立された。戦後の占領当局は土着宗教に対する迫害を拡大していく一方、キリスト教が確立してきた地位を両国の独立回復後も維持しつつ、世界各地で土着宗教の聖地の破壊は後を絶たない。

其々の特徴的概念を比較すると、ラトビア神道と日本神道は、国民的宗教で体系化された万有内在交替神教である。歴史的に異なる状況の結果、日本神道では継承した又は階位授与による神職制度、ラトビア神道では当主（各一家の家長、斎主であるラトビア神道本庁の各氏子会の頭屋や大頭屋）の万人祭司制度が主流となっている。正井頌豫によれば、儒教に影響された神道の世界観では、人が身の他に、風火の気質をおびる魂と、水土の気質をおびる魄を授かり、陽にして幽陰を好む前者は室内の祖霊舎で、陰にして顕陽を好む後者は室外の墓で祀られる。ラトビア神道では、人は身(*augums*)と、天から授かる永遠の魂(*dvēsele*)、そして死後に身から分離して、物質界に属するが故に自然に還る、神と人の仲介者である〔祖〕霊(*velis*)で構成されており、全ての神々を等しく放つ単一神教的な神（聖なるもの、神聖さ）の傍ら、三貴神の天空神(*Dievs*)、地母神(*Māra*)と運命神(*Laima*)が精神的、物質的と運命に関連する時間的な三次元即ち天、地と太陽として相互作用している。新田均によって研究された神道非宗教論は、言論上の推論的な世俗化を通じて（連合軍占領下の弾圧を始め）宗教に課せられうる制限から神道を解放することになった。ラトビアでもラトビア神道を宗教と見做していない著者もいる。両方における死生観は現世利益に焦点を当て、勤勉さを培い、神の助けに感謝しながら喜びの源泉である仕事の美德を育てていく。道徳的規範では禁戒ではない励まし、罪の文化と異なる誉と恥の文化故に、意思決定では栄辱二元論が優先され、主流である。ラトビア神道は、家庭と国民（国家と民族範囲）の二つの補完的な次元で実践

されており、日本神道は、皇室、国家→神社、家庭等で実践されている。両方の思想では象徴的に最も重要な数は「三」と「四」及びその累乗の「八」と「九」である。紀年法を比較すると、ラトビアへの原住民流入（紀元前一〇五〇〇年～一〇〇四七年）と粗一致している、紀元前一万年に始まるラトビア神道のラトビア紀(*Latviskā ēra*)は一九三四年に、紀元前六六〇年二月十一日の神武天皇即位に始まる、日本神道の皇紀は一八七三年に制定された。ラトビア神道の祭式に相応しくない「空白時間」の正子と正午の頃は日本における「友引」の吉凶時間帯に対応し、聖俗空間原理にも一致が散見できる。例えば、在外ラトビア神道家が祭式で「神国ラトビアに向かって」拝むと同様、日本神道では遠くの直接アクセスできない対象（禁足地の神山、神宮、神道の最高神職の宮殿即ち皇居等）に向かって「遥拝」が実践されている。

ラトビア神道の宗教的象徴は遅くとも十一世紀からバルト文化圏で見られる水平の *krustu krusts*（角花久留子）である。それを日本の隠れキリシタンがその宗教帰属を偽装すべくラテン十字の代わりに採用していた。ラトビア神道本庁は十二世紀のスターメリエナ肩掛布からの分岐した卍も二〇一〇年に併用し始め、リトアニアのロムヴァと極東との親近性を示唆している。日本神道の象徴は鳥居であり、扉がなく笠木を葺いた門柱の一对という現形が八世紀に遡る。その例は九世紀以降のバルト文化圏でも散見できる。両宗教では、神々や祖霊の通り道と考えられる門（鳥居）や道路の正中を歩くことは一般的に避けられている。幻の門を持つ太陽神サウレの家屋敷での結婚式を日暈と幻日と関連付けるアンドレイス・ブロクスによれば、太陽と月の平行な現象の対称性が、双子と車馬や、天福神ヤーニスの門の太陽柱としての夏至祭の篝火伝統、喇叭と太鼓の象徴性の源であり、そして太陽門が、花嫁を太陽神の娘になぞらえ、神話の天の結婚式の幻の場面を活かして人生と自然の移ろいを調和させるラトビア神道結婚式と栄光の門を建てる伝統の起源でもあるかもしれない。日本神道では、藁で縄われた注連縄が神聖な境界を示し、その起源は太陽神話にも絡み合う蛇にも関連している。蛇の象徴性は日本人にもバルト諸民族にも同じく重要である。日本の新年において、吉野裕子が指摘するように、とぐろを巻く蛇の身（カガミ）を模った鏡餅と、

今日でもラトビア人の御祝で定番のクリンギェリス(*klīņģeris*)であった古代ラトガレ州で献饌された蛇パンを始め、魂が蛇の形をとり、鱗が金運を齎すという共通の信念があり、蛇の蛇行はリトアニアの鉄の尖塔装飾にも、ラトビアの国章の昇る太陽の光線（日本の旭日旗をも参照）の間にも描かれている。ラトビアの国花であるキク科の花(*Chrysanthemum leucanthemum*)が太陽とその女神を象徴し、八葉菊はラトビア文様(*latvju raksti*)やリーガ城の装飾で多用されており、天照大神の子孫である天皇の御紋、キク科の十六葉八重表菊は日本国章として使用されている。加護としての帯の象徴も共通である。偶然視されうる諸表現の外観的類似性は、縄と帯、蛇（広義の有鱗類）と太陽や、両民族の宗教的観念に根ざした周期的更新を象徴する、それらの波状又は螺旋状の運動の象徴性に基づいている必然的な結果であると結論付けられる。

第二章 神聖空間

ミルチャ・エリアーデは、神聖な空間とそれを取り巻く不確定な空間を対比させている。それは、最も宇宙化されて最も安全で最も生命に優しいものとしての中心と、生命を脅かす混沌との境界としての端とを併せ持つ。此の世の道は直進すれば、彼の世の道は一周し、とある見えぬ結界を越えると、戻ってくることはない。生命に北は最も不利で、南は最も有利な側面である。バルト諸民族にも日本人にも、聖地の殆どは水域のすぐ近く、河川の凸岸又は合流点にあり、境界としての水に部分的又は完全に囲まれている。民俗におけるバルト諸民族の空間構成を分析したヤニーナ・クルスィーテによると、本来天空神が杜（神聖な森）又は自作の円錐型の竪穴住居に住まうが、後の丸太組工法が普及していくと、その住居も長方形の建物に変わり、天空神、地母神、太陽神が順次に巡行する三つの門のある幻の家屋敷は、時空の周期的な性質（誕生・死・再生）を表現している。ラトビア人の宗教的概念では、自家を建てて住む神々が時々人家を訪れる一方、祖霊に起因した屋敷神は常に人家の中又は近くに住まう。宮崎興二は、陽・天・円・東・右・縦・奇数を男性に、そして陰・地・方・西・左・横・偶数を女性に関連付けて、円規と定規を持つ中国の

祖先神夫婦の伏羲と女媧を神道の神聖空間の幾何学の起源とする。

古代バルト諸民族の神聖空間では、ノルベルトス・ヴェーリュスが東部、西部と中央部の地域的相違点を識別している。子供が生まれると、伝統的に庭に植えられて同期の仲間になる性別に適した樹木は、埋葬場所で育った樹木とそれから削られた弦楽器クアクレと同様、子孫に先祖との個人的な絆を確保するが故に聖化していく。神社の最古種としての杜は本来墳墓であり、祖霊崇拜の場所を経て、後に神々崇拜の場所になる。ラトビア人にとって伐採が死と関連し、女性を象徴する冬菩提樹の梢を折ることは一族からの妹の略奪とその兄弟の監護からの解放と連想されている。従って、耕地で点在して育っている柏や樹叢の保全において決定的要素は、単なる生物多様性を促進するエコ思考よりも、深美意識で呪術的思考の動機である可能性がある。五二一年創始のラーマワ社はバルト文化圏の神聖空間の構築における杜と社殿造営の間の過渡的段階である。闕を踏まずに跨ぐ、今日でも色褪せない伝統は、死産（又は胞衣）を闕の下に埋める習慣と、満たされていない人生の可能性が、魂が家族内で生まれ変わって又は屋敷神に変わって、実現するという考えとに基づいている。宿され、身籠られ、生まれる場所として神聖な子宮と同一視された住居の床下の屈葬は、奥都城の屋根付き墓標の発展に影響を与えた。故人が遺族を怖がらせに家に来ないように、葬式帰りのラトビア人は、十字樹 (*krusta koki*)等岩木に封印の十字や×印を刻んで結界を張る一方、日本人は故人が使っていた茶碗を割って境界線を引く。

欧州の土着宗教の現代聖地には、杜、カーピツシェ (*капище*)、石垣、環状列石、雨宿り、堂（単室建物）、家（複室建物）、希臘神殿 (*naos*)、部屋の数種類が識別できる。殆どが過去世年間に創建されているが、一部の所有者は、地元のキリスト教徒による破壊行為等の脅威を防止するために、その場所を開示していない。多くは木や杜と隣接し、雨宿りが地元の伝統的建築、考古学的証拠又は両方に基づいた堂や家に発展し、都市部ではしばしば部屋が設備され借りられる。二ヶ所はソ連占領から亡命した在外共同体によって米国で創建され、現在も維持されている。タルスイ市のゾィンタリ神社、米国のスカンダワ神社、（サラスピルス市の氏子会神垣とリーガ市ザキュサラ中洲の国民神社の計画を含み）、

ヤルガワ市のスヴェーテ神社とクリンタイネ郡ダウガワ川の島のルアクステネ神社というラトビア神道の神社の特徴は *krustu krusts* を始め、神々を象徴するラトビア文様の活用、太陽柱や千木等の伝統的木造建築の原理の遵守、自然と神木の隣接、東西方向の長軸、そしてラトビアらしさの具現化を追求していることである。

日本神道の神聖空間は、氏子達の近くの、伐採を禁じられた杜の山頂や巨木の梢から発展し、後に鏡、刀、勾玉等も神々が宿れる対象物になり、神饌を供えられる一時的な神籬が祭式のない時に片付けられ、聖俗結界としての注連縄で囲まれている。神幸祭に近くの人々の幸福を祈願すべく氏子域を巡行して担がれる神輿の傍ら、仏寺建設の隆盛期を受け、日本の神々にも常設の家を建てるべきだという機運が高まり、社殿建築が高床式倉庫から発展した。神社によって特定の神々が崇拜される。東部の伊勢を太陽神の天照大神、西部の出雲を幽世の大国主を崇拜する拠点に、海に囲まれた最東端と最西端の結界は、皇国を加護する精神的な象徴性を獲得する。神社参拝は、現世から常世の神域への旅の如く、清祓を経て再び清潔で現世に生まれ変わるような行為になる。山を神体とする大神神社は、原始的な聖地を体現している。神宮は、天照大神に日別朝夕の大御饌が用意される御饌殿と、持続可能な開発の見本として常若を体現する遷宮で有名である。出雲大社は、襲職儀礼の火継ぎ神事の伝統と、毎年十月の神在祭で有名である。全国各地の夥しい稲荷社の総本宮である伏見稲荷大社は、豊穰と商売繁盛等の守り神を崇拜している。各地の護国神社と共に殉国英霊を合祀している靖国神社は、近隣諸国の人々による損壊行為で冒瀆される事件が相次ぐ。日本神道の外地神社は米国やオランダ等でも運営されている。

両方の土着宗教では、私的空間の神聖化と加護を重要視し、かつて埋められた地鎮具が徐々に神符や守札に取って代わられる。ラトビア神道家の私的空間に設けられる「神の隅」では、民族アイデンティティの標等の物体が聖像化して、新種の神聖さを創出する。ラトビア神道的図像体系は、リーガ城の大使信任状捧呈式の間を始め諸応接間にも現れ、一九二〇年代や一九三〇年代のラトビアらしき内装に関する提案は在外共同体に反映し続けている。住居の神聖な中心は、プズリやキスツという藁製吊飾り、ラトビ

ア文様の活用、木製燭台、ラトビア神道の神像や神典のラトビア民謡(*Latvju Dainas*)集の数巻の特別な置き場所によって示される。各自の護符はリエルワールデ帯を活用する「守り神決めの儀」で織り込まれたラトビア文様から感受される。日本神道の神聖空間を住居で構成するのが神棚、出張神事では祭具を備えた一時的な神籬であり、祭式場所即ち神聖空間の結界は、大枝又はその門（ラトビア神道では白樺又は（葬式に）常緑樹の欧州唐檜、神道では斎竹又は（葬式に）常緑樹の榊）で示される。清祓にも木の枝が使用されている。ラトビア神道では杜松の枝、束ねた小箒（春分祭に猫柳の枝、蒸風呂で白樺の箒を以て身をはたく）を振ったり燻したりすれば、日本神道では、榊の枝に麻と紙垂を付けた大麻と清め塩又は切麻や塩湯によって行われる。かつてのラトビア人の供物として柏の枝が登場する一方、日本神道では榊の枝は今日でも欠かせない。護符のラトビア文様を身に着けると同様、日本神道家はあらゆる要望に応じた御守を選び、身に着けて日常的に持ち歩く。日本神道とラトビア神道の神聖な宇宙観の構想モデルは、八面体（プズリの元素）の形で表現できて、その構造要素は一致する。此の世と彼の世の対は現世（中つ国）と常世に対応し、共存する横断的次元として繋がっている。天、東、南が（強める）光即ち陽に、泉下、西、北が（弱める）闇即ち陰に関連し、その不安定な境界を北東～南西軸が示し、北東（鬼門）を始点として移動が時計回りに太陽軌道に沿って進む。

第三章 祭式とその詞章

両宗教の祭式分析において参照するに値するアルノルト・ファン・ヘネップの通過儀礼論によると、人生の閼を跨ぐ度に、分離の段階、移行の段階、統合の段階から成り立つ普遍的な三段階が識別しうる。遷移の連鎖は、天体の運動に連結しながら、人間の存在の段階を植物や動物の生涯の段階と大宇宙の律動に結び付けられる。古来のラトビア人の祈りが民俗において積極的な（梅花椿を髻髷させる）行動として鮮やかに反映されている。祖先崇拜弾圧下の祖霊饗の変容と神話詞章の世俗化に関するルータ・ムクトゥパーヴェラの「神聖な典型と神話が包み隠され、祭式が簡素

化されていく」という提唱を始め、パウル・エインホーン曰く「神々の特有の讃歌」(*peculiares hymnos Deorum*)であるラトビア民謡の古さと口承の持続可能性に関するヴォルフガングス・ダールズインシュ、イエワ・ピーグアズネとベルナール・セルジャンの提唱、アルファベット普及に抵抗しながら、よそ者に不可解なラトビア結縄文字を活用して歌の糸玉に知識を保存していた証拠、そして他の諸国における祭司階級発展の類比、上述の全ては仮設の原始的祭司階級の内部で本来保管されてきた知識が、方略的な常民への分散を機に、宗教的迫害の数世紀に亘る民俗の伝承で維持され、国民主義の高揚と共に中興して再び集大成され、現代の継続に再聖化されてきたという、歴史的経緯を間接的に解明する。

最古たる古事記(七二二年)を含む日本神道の神典は、本居宣長を始め国学者による解読後の十九世紀に広く一般公開になった。ラトビア神道の神典であるラトビア民謡は主に十九世紀に筆記されているが、その詞章には十三世紀～十八世紀のみならず、鉄器時代・青銅器時代・石器時代の其々に限定した概念や現象に言及した内容も確実に保存されている。ルディス・ベールズインシュによると、ラトビア民謡の特徴は、縮小辞による敬称、強調表現、隔語句反復、結句反復、画趣、自然の擬人化、並立法、そして要望を既成事実化させるような呪術に根ざした過去形の慣用である。ラトビア神道と日本神道の祭式の言葉遣いにおいて、発話された言葉の効果を意識した言霊思想によって、タブー語と外来語を故意に忌避する。日本神道の祝詞では、対象が神々や祖霊なので、必然的に古語法の活用が不可欠になり、威厳がある律動的に優雅な詞章には反復、並立法、隠喩、脚韻、類韻、子韻などが含まれ、厳粛で幽玄な抑揚と落ち着いた雰囲気全て、神聖さに満ちた祭式に自然的に融和していく。

ラトビア神道の祭式における「黄金の十字」(×)の切り方が日本の万歳の手振りと部分的に一致し、前者を刀で行う場合の軌道は封字(ㄨ)と完全一致して、空気を切る刀の振りは厄払いのための一般的な動作としても共通である。ㄨを含む「ライマの辻」の切り方の指の組み合わせはインドの印契(ムドラ)に似ている。日本神道の拝礼における「右手を少し下にずらし、両手を開き拍手を二回打ち、ずらした指先を元に戻す」動作は、通過儀礼

の三重動作と、宗教の「絆の再接続」という語源とを髣髴させる。アルノルツ・ストラズディンシュの研究と民俗資料が証明するように（手袋を嵌めていない）握手を、特によそ者と、することは、本来ラトビア人にとって不自然であり、その代わりに日本人と同様に挨拶と表敬にはお辞儀が一般的であった。ラトビア神道と日本神道の祭式作法の振付は、左右左の順、太陽軌道を反映した時計回り、又は時計回り・反時計回り・時計回りという三重の周行又は回転、そして三つ目を強調する三重動作を共有している。ザックス＝ホルンポステル分類での体鳴楽器・膜鳴楽器・弦鳴楽器・気鳴楽器の其々は、ラトビア神道の祭式でトリードクスニス (*trīdeksnis*) 又はエグリーテ (*eglīte*) とチャカンス (*čakans*)、[枹] 太鼓 (*[celma] bungas*)、クアクレ (*kokle*) と [袋] 笛即ちバグパイプか縦笛 (*[somas] stabules*)、日本神道の祭式で神楽鈴又は錫杖、和太鼓、箏と尺八・笙によって代表される。伝統的にはトリードクスニスと神楽鈴を女性だけが奏で、錫杖とチャカンスを男性だけが奏でる。ラトビア神道と日本神道の広範囲に亘る祭式から、通過儀礼となる命名式 (*Krustabas*)、結婚式 (*Vedības*) と葬式 (*Bedības*)、そして祭式の一般例である神事・讃え (*daudzīnājums*)、特に祖先崇拜の現れとしての祖霊祭 (*Dievainēs*) と新嘗祭が分析された。ラトビア神道の讃えには奉奠を伴う裸火（卓上の蠟燭、焚き火又は火壇）の点火、「老いも若きも鎮まれ」 (*Klusiet, jauni, klusiet, veci*) 奉唱（と開扉）を伴う降神の儀、御詞と民謡の奉唱、クアクレ等の奉奏、「神と集いて」 (*Ar Dieviņu sanācām*) 奉唱（と閉扉）を伴う昇進の儀が不可欠である。初独立期と在外共同体においては「神よ我が祖国に授け給え」 (*Dievs, dod mūsu tēvu zemei*) と「至高く鷓は鳴く」 (*Augstāk dzied cīrulītis*)、独立回復後には「ゆるゆると神は降りた」 (*Lēni, lēni Dieviņš brauca*) もしばしば歌われる。ルアクステネ神社の祭式では、手水や杜松燻しによる浄化を始め、時計回り・反時計回り・時計回りの周行、「父祖は道を拓く」 (*Tēvu tēvi laipas met*) と「森は全て燃え、道は閉ざされ、全て通り抜けよう、神の助けを以て」 (*Visi meži guniem pilni*) の奉唱は重要である。讃えは元の構造要素を保持しつつ、順序には僅かなズレが散見できる。二〇一〇年代半ば以降、状況に応じてラトビアで構造が微調整されても、在外共同体では従来の構造が維持されており、略一世紀に亘って持続可能な

伝統が続く。ラトビア神道家の中から「幸願い」(*Laiimes vēlējums* 別名：*Daudz baltu dienīņu, Laimiņa, dodī*)や「卓の歌」(*Galda dziesma*)と同様、日本では食前感謝「いただきます」と食後感謝「ごちそうさま」も、一九三〇年代から社会に広まった。日本神道の祭式⁸の祝詞は、「各^母各^母負持^都職業^爾勤美^勵美」、「家内安^久穩^爾身健^爾心正^志久」や「守^美幸^閑給^閑」等という神々への願い、隔詞反復、罪穢の清祓、神饌の言及を特徴としている。

通過儀礼ではない祖霊祭では祖先との絆が周期的に回復される。祖霊期(*Vēlu laiks*)にラトビア神道家は生者と死者の親戚を招待し、収穫を感謝し、将来の世話を頼む。最小限の神饌はパン、塩と水である。召喚後、生者退去中に祖霊が召し上がってから、生者も神饌台からの飲食(直会)をする。在外共同体では、祖霊が豚脂焼の赤豌豆煮、蜂蜜、パンとビールで饗され、手渡される蝋燭が灯され、ラトビアの祖先との絆はラトビア最高峰のガイズィンシュ山からの小石の手渡しによって象徴的に具現化される。祖霊の迎えと送りは祭式の境界を示しており、葬式のと重なる民謡も歌われ、後に陽気な謎解きや神遊び等が続く。スヴェーテ神社の祖霊祭では海から漂着した沈木の連鎖が先祖代々を象徴している。日本神道の祖霊祭では、修祓、警蹕を伴う祖霊舎の開扉、献饌(最小限はご飯、酒、塩、水)、祝詞奏上、誄歌、玉串奉奠、拝礼、撤饌、そして警蹕を伴う閉扉を行う。祝詞は喜びと感謝の気持ちを表し、祭が絶えずに一族が繁栄するように引き続きの加護を頼む。新嘗祭では、神々と祖先に捧げられた新穀が共食され、天皇は皇祖の太陽神を祀り、国民の繁栄のために豊作を祈願される。十一月に斎行される大嘗祭(即位初の新嘗祭)には、大嘗宮の悠紀殿と主基殿で一回ずつ、亀卜で点定された東西の斎田からの新穀の御膳・御酒を始め、柏葉で作った窪手、枚手や本柏等の食器から、天照大神と共食されることにより、日本の東西を統一する新天皇は、新田均が指摘するように、「天照大神と一体となり、天皇たる資格を身に付けられる」のであり、そして廿年毎の神宮の遷宮においても遷御に次ぐ神嘗祭は最も重要な部分である。

⁸ 出張神事の一例、地鎮祭の式次第は、修祓、警蹕を伴う降神の儀、献饌、祝詞奏上、四方祓(北東の角から時計周りに四隅の其々と中心の順)、地鎮の儀、玉串奉奠、撤饌、警蹕を伴う昇神の儀から成立する。

ラトビア神道の命名式で子が名と共に獲得するのは、両親を失った場合に世話をしてくれる保護者だが、古代には生きる権利も決められた。子は水に浸されて、名付親が育てるに値しないとした場合に二度と「日向へ掬われなかった」のである。生後九日目に行われ、子が早く歩き始めるように客を早飯で饗し、複数の候補から名付親が籤や子の反応等で名を選び告げることにより、子は親族、部族、民族に受け入れられ、親戚の贈呈と共に神々の祝福と加護、そして「子舞わせ」(*Pādes didišana*)で親戚から祝辞を受ける。伝統的に大切な親子の絆を表す臍帯が神棚に保管され、日本神道の命名式は七日目に行われる。献饌を以て祝詞奏上で斎主は、「平良加爾生礼出伝志波専良大神乃広俊厚俊恩頼爾依礼留事登奈母嬉美辱奉里氏」「今与里往先弥益益爾撫給比恵給比氏智慧深久身健爾若竹乃須久須久登生立知栄衣志米給閉」と祈願し、予め準備された命名用神籤筒の中から竹一本を取り出して、それに基づき命名用紙に名を記し、当事者の玉串奉奠と拝礼を経て、撤饌を行う。西日本の隠岐諸島の「舞い児」では一歳未満の子は巫女の手には抱かれ、反時計回り・時計回りの回転を含む三重動作の舞を以て「氏子をば神こそ守れ千歳まで丸なる岩の平をなるまで・悪魔は寄せじ平廻らせる」と祈願されて氏子入りする。

ラトビア神道の結婚式の最も重要な部分は婚配式(*Lidzināšana*)と戴帽式(*Mārtošana*)である。婚配式(直訳:添わせ)は誓石の前で裸火を灯す降神の儀で開式し、抱負を表明した後、婚約者同士が右手を握り合い石の上に右足を置いて誓ったことを斎主は「天空神、幸運神と地母神よ誓いの絆に結ばれるこの手を放し給え。天空神よ二人の魂を結び給え。運命神よ二人の定命を結び給え。地母神よ二人の身を結び給え。永久に。」と承認する。指輪交換後に(二人を着席させ肩掛布を羽織らせて)、戴帽式が行われる。花嫁は、乙女の被り物である冠を取り外され、妻の被り物である頭布を戴き、夫の親族への生まれ変わりを締め括って、客からの贈呈、饗宴と引出物配りが続く。周行と供物も行われ、婚配式の一環で手袋と子孫繁栄祈願の帯が贈呈される。花嫁とその親戚の東側配置は、神話上の結婚式での太陽神の娘になぞらえられることに基づいている。太陽軌道に沿った新夫婦の歩みは、二人を包囲し「*Visi meži guniem pilni*」を奉唱しながら周行する親戚姻戚に

よって活気づけられる。日本神道の結婚式で花嫁は、両親の娘の死を象徴する白無垢を、血と妻の誕生を象徴する赤い色打掛に着替える。式次第において、修祓、献饌、「千代万代^乃盃取交^{志永}仗契^乎結固^{米氏}」を含む祝詞奏上を始め、「盃の儀」で花嫁と花婿が三回の御酒拝戴をし⁹、誓詞を述べ玉串奉奠と礼拝をし、媒酌人の玉串奉奠と礼拝を経て、親戚姻戚が神酒拝戴と幸福祈願をする。祝詞のとおり、「互^爾心^乎結^毘力^乎合^{世氏}・父祖^乃教^乎守^里・身^乎修^米家^乎齊^開家業^爾勤^美励^美子孫^乎養^比育^{氏氏}・八千代^乎掛^介家門^久家名^高久^弥立^栄衣^志米^給開」と祈願されて二つの一族は結ばれる。

歴史的に棺が墓の周りに三回運ばれていたという、ラトビア神道の葬式の御詞では人生の短さ、神性を持つ魂の不滅、人生経験の成長の意義に言及し、故人の仕事を誇りに祖霊期での再会を思い起こさせる。悲しみに暮れる会葬者は、更に泣かされる代わりに、人生の苦しみを克服するように慰められ、激励される。祖霊母(*Vēlu māte*)に彼の世の親戚や英霊の世話を頼んで蜂蜜壺が副葬品として入れられる。次に、故人が不時に場違いの帰り道を見つけれられず、同じ場所を歩き続ける遺族は悲しまないように、会葬者一同による「跡踐祓」(*Pēdu izmīšana*)が行われ、饗宴が続く。在外共同体では通夜、出棺、埋葬の流れが更に発展し、その白木の棺と丸太組民家形の骨箱もラトビア神道の祭式開発の向上に貢献している。「命の讃え」(*Mūža daudzinājums*)は、降神の儀、人生と祖霊の熟考で開式し、火葬の場合に火の母への言及と蠟燭点火中の「くべにくべる火を」(*Kūru, kūru uguntiņu*)奉唱を含む。跡踐祓で喪主が骨箱を持ち、全員が手を繋いで斎場を歩き回りながら、「踐みに踐むよ父の足跡を、子供が泣きながら歩かないように」と奉唱しつつ、会葬者と故人との関係に応じて下線の単語を変えていく。ラトビアでは、蜂蜜壺を棺に入れ、斎主は出棺後、棺が置かれていた庭の地面に長い釘を打ち込む。棺が墓穴に降ろされると、土器が粉々に割られ、御詞「魂は天空神の許へ、身は地母神の許へ、祖霊は運命神の許へ、此の世にも彼の世にも」とその破片に続いて会葬者によって砂を一握りずつ投げ込まれる。墓穴が土で一杯になると、「祖霊川が溢れ岸を超えた、貴方は彼方に残り、我らは此方に残る」奉唱を経て、常緑樹の生命力を遺族の

⁹ラトビア神道の結婚式でも新夫婦が麦酒を同じ盃から拝戴する。

身に付けるための欧州唐檜の枝むちの儀と、饗宴が続く。

ラトビア神道とは異なり、遺体の触穢を回避すべく神社境内の外で行われる日本神道の葬式である神葬祭の根本思想は、『諸祭式要綱』によれば、「凡そ人の帰幽するや、その御霊は御祖の神々と共に、永く霊界に留まるものであって、遺体は之を墳墓に斂めてその霊を鎮め奉り、霊璽は之を家に留め、一家の守護神として祭る」ことにある。又「人生最終の重儀であるから、人の終わりを悲しみ、その徳を偲び、その霊の安鎮を祈り、誠敬を以て仕へねばならぬ。」神葬祭では三重動作と周行が散見できる。神棚に白紙を貼り、北首仰臥に殯室へ移された遺体の横に守刀を置き、燈火を点じ、湯灌・納棺をし、「帰ってきて食べる茶碗は無い」ように生前使っていた茶碗割りが慣習的に行われる。発柩まで柩前日供の儀を経て、修祓、産土神社に帰幽報告の儀が続く。地鎮祭で墓所を準備し、通夜祭における、神葬祭の最も重要な部分である遷霊祭では、御霊が故人の諡を書いた、喪明け後に祖霊舎に納める霊璽に遷される。斎主が霊璽の帊を徹しその表を柩前に向け、遷霊詞を白す間警蹕を行う室内の燈火を滅して、(遷霊詞が終って厳肅を極めるべく、神職や『神葬祭の栞』によれば、地域により、神依板を中啓で二度宛打つこと三回、鈴、笏拍子、火打石、琴師が菅搔を奏する、霊璽の表面を死者の口に当て、洗米切麻を撒く、笏頭で柩と霊璽の頭を叩くこと三回等が響き渡る)、霊璽の向を元に復し帊を覆い、霊璽を仮霊舎に奉遷し、室内の燈火を点じ、献饌・玉串奉奠・拝礼・撤饌をする。遷霊祭詞では、「此乃家乃千代乃守神登鎮坐志氏内族諸乎夜乃守日乃守爾守恵美幸給比子孫乃八十繼爾至留麻伝弥栄爾栄衣志米給閉」と祈願される。葬式帰りの会葬者は、死に纏わる穢れを清める塩を撒く。ラトビア人も日本人も古代より墓標に家紋を表しており、ラトビア神道家の墓標の場合は *krustu krusts* も描かれている。

結論

研究目的を達成するための課題の実行は非対称的に進捗してきた。それは事前に予測不可能な事情に影響されたからである。第一には、ラトビア神道の祭式分析の割合を均等化すべく、更なる

経験的データを直接取得するために二〇二〇年と二〇二一年に予定していた日本神道の命名式・結婚式・神葬祭・祖霊祭の参与観察用フィールドワークが、武漢病毒襲来による規制で、間接的に以前記録された祭式資料と神職専用文献の分析を以て補完を余儀なくされた。同じ要因はラトビアでもフィールドワークの可能性を激減させた。第二に、在外共同体で齋行されたラトビア神道の祭式の大部分が刊行物にも、コロナ禍以前に本研究のために個人的にラトビア民俗庫でデジタル化した L F K [2 2 3 3] コレクションにも多少反映されている。更に多くの資料が保管されている在外ラトビア神道庁の在米ディエヴセータの書庫で調査できたのは極めて貴重だが、他所では入手困難な資料を纏めるには初回の滞在が短すぎた。しかし、様々な障害にも関わらず、長時間に亘る文書調査作業では、ラトビア神道本庁蔵書や氏子個人蔵書を始め、國學院大學と皇學館大学の各図書館の書庫や神社新報社の書店から入手できた日本の神社本庁認定の書籍と神職専用文献、そしてコロナ禍中にラトビア国立デジタル図書館と国立国会図書館デジタルコレクションでも一部の文献が閲覧できたことは研究の進捗に貢献した。博士論文の本文量規制のため、豊富な関連資料を附録に掲載している。研究結果を纏めて今後の推進方向として、ラトビア神道と日本神道の年中神事及び神話的観念の研究と、ラトビアと日本のみならず、世界各地で様々な時代の土着宗教に対する迫害の理解を深め新しい知識を取得することが挙げられる。

日本人とラトビア人とは、ペーテリス・メックシュとグナールス・フレイマニス曰く「自らの古来の神観念、誰からも借りていない自らの宗教を擁する」民族同士であり、普遍宗教や消費主義の蔓延と激化していく現地の文化の多様性と個性の同化の危険性にも関わらず、アイデンティティの基礎たる「日本人らしさ」と「ラトビア人らしさ」の精神的核心として、それを培い時代に応じて補完している。ラトビア神道と日本神道の歴史的経緯、原理、象徴言語と神聖空間の比較分析では複数の顕著な一致とその発展要因を解明した。現代祭式とその詞章の分析では異文化間能力の涵養に貢献し、二つの土着宗教における三つの通過儀礼と先祖崇拜の神事の流れとそれらに込められた象徴性の理解を深める。従来の研究の多くとは違い、ラトビア神道と日本神道の内部関係者

の視点に立った上の本研究を通じて辿り着いた以下の結論と附録が今後のラトビア学、日本学、文化理論、宗教史などの分野の学術研究のみならず、ラトビア神道、日本神道やその他の土着宗教の実践家、そして両文化に関心を持つ方々に少しでも参考になれば望外の喜びである。

- 一 言語中心的性格と長期的被植民地状況下で洗練された符牒と言語的孤立主義のため、ラトビア人は高文脈文化である。
- 二 排外的民族性から包括的土着性へ、及び原始的民族宗教からその継続となる国民的宗教へ、というパラダイムシフトはグローバル化により表面化される。
- 三 国民的宗教は「宗教」という用語の自己適用を忌避することにより、政教分離違反の疑いを推論的に解消する。
- 四 ラトビア人と日本人はキリスト教化による文化内受肉、宗教的迫害と現地の神聖冒瀆の経験を共有する。また、日本人の場合、宗教的支配は長期的な仏教優勢と関連している。
- 五 宗教的迫害は潜伏宗教的、又は暗号宗教的实践の発展を特に各家庭内で促進する。ラトビア人の場合、布教手段のアルファベット普及への抵抗を含め、長期に亘り二十世紀にかけて口頭伝承も、歌の毛糸玉での結縄文字もウチの人に解り易いと同時によそ者に不可解で排他的な記録方法として残る。
- 六 仮説の原始的祭司階級の内部で保管されてきた知識が、方略的な常民への分散により世俗化されるものの、被植民地状況下のラトビア人の各家庭内で（当主の万人祭司により）伝承されてきた民謡等の民俗は、民族覚醒の一環で再び集大成され現代の継続となるラトビア神道として再聖化されている。
- 七 欧州最後の異教徒となるバルト諸民族は、原始印欧人の宗教的遺産を保持し、北欧から逆流しシンタシュタ文化を經由して以後のヴェーダ文化をも共創する。ヴェーダ文化圏を通過したモンゴロイド系が農耕社会への移行を促進し、同地で発祥した仏教は、のちに日本の神道の発展をも影響させる。
- 八 先住民の渡来、宗教的観念、農耕社会への移行、政治と宗教の拠点の確立、宗教改革後のキリスト教化、第一民族覚醒と明治維新、土着宗教の制度化、戦後の占領という各段階の同

- 期性はラトビア神道と日本神道の発展的類似性の要因である。
- 九 日本神道では継承した又は階位授与による神職制度、ラトビア神道では分散した万人祭司制度が主流である。祭式は公共でも家庭内でも齋行でき、遙拝を共通点とする。
- 一〇ラトビア神道と日本神道は現世利益に集中し、神々の助けと共に勤勉さを培い、道徳規範では栄辱（誉と恥）と、禁戒ならぬ励ましが主流である。
- 一一神聖な結界としての門（鳥居）と敷居、太陽の周期運動、蛇型パンとしてのラトビアの御祝クリンギェリスと日本のかがみもちの象徴性は全て、周行（回転）、左右左の順、三つ目を強調する三重動作、類似した祭式作法の振付に展開する。
- 一二通過儀礼の三段階のような三重動作を経て日本神道の拝礼時には、神と人とが一体になる。
- 一三（手袋を嵌めていない）握手を、特によそ者と、することは、本来ラトビア人にとって不自然であり、その代わりに日本人と同様に挨拶と表敬にはお辞儀が一般的であった。
- 一四参拝が象徴的な生まれ変わりを髣髴させる聖地は、水の近く、川の凸岸又は合流点に位置し、（泉下の）結界としての水に部分的に又は完全に包囲される。
- 一五人間の相対物としての樹木が神聖化し、巨木と神聖な森林は墓地から祖霊と神霊を祀る場所に変化し、後に社殿建築が発展する。日本神道でもラトビア神道でも柏が（男性的）神木として定着し、木の枝が修祓と供物の道具に使用されている。
- 一六聖地としての祭式場所の結界は大枝又はその門（ラトビア神道では白樺又は常緑樹の欧州唐檜、日本神道では斎竹又は常緑樹の榊）で示される。
- 一七社殿における伝統的木造建築の採用は神々に人間性を与える。
- 一八ラトビア神道と日本神道の色彩言語で女性的紅と男性的白の結び合わせは、糸、縄、帯等で紅白の一体になり、豊饒とめでたい配色である。
- 一九バルト文化圏と日本の神聖空間の地域的特徴は一致し、東部で太陽崇拝、西部で泉下崇拝、中部で豊作神崇拝が主流である。神聖な宇宙観は正八面体で構想できる。この世とあの世は共存する横断的次元として繋がっている。天、東と南が陽

と、泉下、西と北が陰と関連し、運動は北東（鬼門）を始点として時計回りに太陽軌道に沿って進む。

二〇ほぼ百年持続する伝統としてのラトビア神道と日本神道の祭式構造は①降神の儀（「老いも若きも鎮まれ」、開扉、警蹕）、②御詞と民謡の奉唱／祝詞、③奉奠、献撤饌、④クアクレ、トリーデクスニス又はチャカンス／箏、神楽鈴又は錫杖の奉奏、⑤昇神の儀（「神と集いて」、閉扉、警蹕）を含む。

二一ラトビア神道と日本神道の祖霊祭と新嘗祭で（最小限パン／米、塩、水、蜂蜜麦酒／日本酒を饗して）生者と死者とが共食して代々の先祖との神聖な絆が周期的に復活し強化される。

二二命名式では子が氏子達により親族、部族、民族（国民）へ受け入れられる。ラトビア神道の子舞わせも、それに相当する日本神道の舞い児も周行（回転）を活用する。

二三結婚式では嫁が親の娘として亡くなり、夫の妻として生まれ変わる。ラトビア神道で過渡期は、乙女の冠を妻の頭布に取り替える戴帽式、日本神道では白無垢を色打掛に着替える時である。ラトビア神道で親族が結ばれるのは、婚配式と親戚による周行、日本神道では盃の儀の時である。なおラトビア神道の結婚式でも新夫婦が麦酒を同じ盃から拝戴する。

二四神葬祭では故人が親族の生者を守る代々の祖霊に加わるが故にこの通過儀礼が昇格と見做される。日本神道で移行の段階は遷霊祭、境界線を引くのは茶碗割りであり、ラトビア神道では土器割りである。なお遺族の悲しみが跡踐祓で癒される。

二五研究対象のラトビア神道と日本神道の祭式は全て、親族、部族、民族の先祖代々の絆を周期的に復活させ強化させる。

PATEICĪBAS / ACKNOWLEDGEMENTS / 謝辭

Vispirms, vislielākais paldies maniem vecākiem — Baibai un Aivaram — un senču paaudžu pulkam! Vēlos izmantot izdevību, lai šeit pateiktos labvēļiem, bez kuru atbalsta šo darbu nebūtu iespējams paveikt — Inesim Kārlim Ansonam, Natālijai Burišīnai, Georgijam Dunajevam, Lienai Eidonei, Jolantai Feldmanei, Gunāram Grabinskim, Jānim Jātniekam, Andrim Kapustam, Kasparam Kļaviņam, Aīdai Krūzei, Janīnai Kursītei-Pakulei, Ivaram Loginam, Pēterim Mekšam, Andrim Mičūlim, Agītai Misānei, Valdim Muktupāvelam, Ievai Pigoznei, Oļegam Piščikovam, Aīdai Rancānei, Kārlim Tomariņam; *Latviešu folkloras krātuvei*, īpaši Ritai Grīnvaldei (Treijai) un Gintai Pērlei-Sīlei; Rakstniecības un mūzikas muzejam; Talsu novada muzejam; *Latvijas Dievturu sadraudzei*, īpaši Andai Ābelei, Muntim Aunam, Antrai un Dzintaram Baložiem, Andrejam Brokam, Valdim Celmam, Guntai (Saulē) Dombrovskai, Ausmai Dzintarei, Ingridai Kažei, Viesturam Kurmim, Jānim Kušķim, Uldim Punkstiņam un Andrim Žukovskim Latvijā;

Daiņum Razauskam (*Dainius Razauskas*), Rokam Sinkevičam (*Rokas Sinkevičius*) un Inijai Trinkūnienei (*Inija Trinkūnienė*) Lietuvā; Zofjai Kužavinskaī (*Zofia Kurzawińska*) un Gdaņskas Universitātes Bibliotēkai (*Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego*), īpaši Mirosław Supel, Polijā; Ahto Kaasik Igaunijā; Irēnei Balkai, Ilzei Kļaviņai, Dacei Ķezberei, Mārai Mednei, Elgai Ponei, Andai Prātiņai, Daigai un Andrim Rūtiņiem, Lilitai un Ričam Spuriem, Maijai Stumbrei, Pēterim Špelam, Maijai Zaeskaī un Latvju dievturu sadraudzei ASV; Marutai Voitkus-Lūkinai, Dacei Veinbergai, Anitai un Guntim Liepiņiem Kanādā; Alesam Mikum (*Александр Микус*) Baltkrievijā; Aleksandraī Elbakjanaī (*Александра Элбакян*) Kazahstānā; Anželikai Smirnovaī (安澤) Ķīnā;

關西日本ラトビア協会 *Kansai Japānas-Latvijas biedrībaī*, īpaši 溝口明子 Mizoguci Akiko, 上野慶三 Ueno Keizō, 岡林昌弘 Okabajaši Masahiro un Jošiko; 山中フローリアン Jamanaka Florian Wiltschko un Rie, 串田百花 Kusida Momoka, 鈴木玉樹 Suzuki Tamaki, 田頭寛 Tagasira Hiroši, しばやん Šibajan; 堀須美子 Hori Sumiko; 日本図学会 *Japānas Grafiskās zinātnes asociācijai*, īpaši 鈴木広隆 Suzuki Hirotaka un 宮崎興二 Mijazaki Kōdži; 長岡市立科学博物館 Nagaokas Zinātnes muzejam, īpaši 小熊博史 Oguma Hiroši; 島根県立古代出雲歴史博物館 Šimanes novada Senās Izumo vēstures muzejam; 國學院大學 *Kokugakuin Universitātei*, īpaši 森紀道 Mori Norimiči, 國學院大學博物館 universitātes muzeja un bibliotēkas darbiniekiem; 伊勢市 Ises pilsētas tūrisma nodaļai, īpaši 立花健太 Tačibana Kenta; 皇學館大学 *Kōgakkan Universitātei*, īpaši 新田均 Nitta Hitoši, 佐野真人 Sano Masato, 玉田功 Tamada Isao, 瓜田理子 Urita Mičiko, kā arī 祭教室 Rituālu klasei, īpaši 石井世津子 Išii Secuko, 皇學館大学 佐川記念 神道博物館 Šintō muzeja un universitātes bibliotēkas darbiniekiem; Japānas galvenās šintō svētnīcas — *Džingū* — priesterim un 神宮文庫 *Džingū rakstu krātuves* torizejam direktoram 吉川竜実 Jošikava Tacumi; 神宮司庁 *Džingū* pārvaldei; 神社本庁 *Svētnīcu sadraudzei*, īpaši 日置春彦 Hioki Haruhiko; Latvijas Republikas vēstniecībaī Tokijā, īpaši Egijai Eglītei, Harijam Batragam un Dacei Treijai-Masī; un Audrjum Sabūnam (*Audrius Sabūnas*) Japānā;

kā arī citiem izpalīdzīgajiem ļaudīm, Latvijas Kultūras akadēmijas Kultūras teorijas un vēstures katedras docētājiem, kursabiedriem, promocijas padomei, īpaši priekšsēdētājam Ingai Pērkonei-Redovičai, sekretārei Luīzei Dakšai, recenzentiem Elitai Saliņai, Zanei Šiliņai, Anglikai Juško-Štekelei, Gatim Ozoliņam, Ievai Pigoznei, atzinumu sniegušajam *Kōgakkan Universitātes* prof. Nitta Hitoši, un promocijas darba vadītājam Rūtai Muktupāvelai.

PIELIKUMS / APPENDIX / 附錄

Glosārijs / Glossary / 用語集

<i>Latviski</i>	<i>English</i>	<i>日本語</i>	<i>Japāņu valodas izruna</i>	<i>Jēdziena skaidrojums, piebildes</i>
ābele	apple tree	林檎の樹	<i>ringo-no-ki</i>	
<i>agarikamači</i>	<i>agarikamachi</i>	上符櫃	<i>agarikamači</i>	jp. paaugstināts sliekšanās japāņu priekšnamā
aizsargzīme	talisman, charm	護符	<i>gofu</i>	lv.
aizsaule	afterworld	来世	<i>raise</i>	
[med]alus	mead, beer	[蜂蜜]麦酒	[<i>hačimicu</i>] <i>bīru</i>	
amulets	amulet, talisman	御守, 守札	<i>omamori, mamorifuda</i>	pārņēsājamā aizsargzīme
amulettaklāne	household talisman	御神札	<i>ofuda</i>	jp. aizsargzīme lietošanai mājās
anastiloze	anastylosis	遺跡修復	<i>iseki-šūfuku</i>	esošo detaļu savienošana restaurācijā
apdziedāšanās	song battle	歌垣, 歌合戦	<i>utagaki, utagassen</i>	dziesmu kara veids godos
Apslēptā pasaule	Concealed Realm	幽世	<i>kakurijo</i>	jp. aizsaule, viņsaule
atrelģiskošana	dereligionization	非宗教化	<i>hišūkjōka</i>	jp. sākotnēji reliģiskas izpausmes padarīšana par nereliģisku, sekularizēšana
atskārst;	to be aware of;	気付く;	<i>kidzuku,</i>	iegūt priekšstatu, izprast, apjaust,
atskārtā, atskārsme	awareness	気付き	<i>kidzuki</i>	noskārst; spēja atskārst un tās rezultāts
atšķirības	weaning	離乳	<i>riņū</i>	svētki, atšķirot bērnu no mātes krūts
attīrīšana, -ās	purification	清め	<i>kijome</i>	
atzare	branch shrine	末社, 摂社	<i>mašša, sešša</i>	jp. svētnīcas filiāle uz citas svētnīcas zemes
aube,	cap, mutch, bonnet	帽子, 頭巾,	<i>bōši, zukin, tōfu</i>	lv.
sievass galvas auts		頭布		
augums	stature	身, 肉体	<i>mi, ņikutai</i>	lv.
baļka kāpnes	log stairs	刻御階	<i>kizamigokai</i>	
bārenis, sērdienis	orphan	孤児	<i>minašigo, kodži</i>	lv.
bedības	funeral, burial	神葬祭	<i>šinšōsai</i>	
blūka vilkšana	log dragging	丸太曳き	<i>maruta-biki</i>	
blūka zārks	split-log coffin, tree-trunk coffin	割竹形木棺	<i>varitake-gata mokkan</i>	
būvmija	<i>nav ekvivalenta</i>	遷宮	<i>sengū</i>	jp.
būvupuris,	building-offering,	地鎮具	<i>džičingu</i>	
būves upuris	foundation-offering			
daudzīnājums	exaltation	讚え	<i>tatae</i>	lv.
debess jumš	vault of heaven	天穹	<i>tenkjū</i>	lv.
Augsto Debesu	High Heaven's Plain	高天原	<i>takamagahara</i>	jp. dīzenājo <i>kami</i> mājieta
līdzenums				
Debesu un Zemes	Opening up of Heaven	天地開闢	<i>tenči kaibjaku</i>	jp.
atdarīšana	and Earth			
dievainies	Samhain	招霊祭	<i>šōreisei</i>	
dievājs	divine	神~, 神性	<i>kami-, šinsei</i>	
dievājs pavēnis	divine forest	神奈備	<i>kamunabi</i>	
Dieviņš, Dievs	Deargod	天空神, 神	<i>tenkūšin, kami</i>	lv.
dievība, <i>kami</i>	deity, <i>kami</i>	神	<i>kami</i>	
dievplaukts	household altar	神棚	<i>kamidana</i>	jp. ziedoklis mājās
dievsēta	shrine	神垣	<i>kamigaki</i>	svētnīcas daiļvārds
Dievzemle, -īte	divine land, Land of the Gods	神国	<i>šinkoku</i>	
draugs	friend	友	<i>tomo</i>	lv. dievturu draudzēs piederīgais
duravas	door [of the shrine]	御扉	<i>mitobira</i>	dievplaukta vai svētnīcas iekšējās svētdurvis
dvēsele	soul	魂	<i>tamaši, kon</i>	
Dzimtais smilts	tutelary deity of one's	産土神	<i>ubusunagami,</i>	jp. dzimtais zemes, vietas aizbildnis – <i>kami</i> ,
<i>kami</i>	birthplace		<i>ubusuna-no-kami</i>	kas gādā par tur dzimušo savieti viņa dzīves
dzīvesziņa	life-wisdom	人生知	<i>džinseiči</i>	garumā; godos to godina svētnīcā
gadskārta	(recurring) annual rite	年間神事	<i>nenkan šindži</i>	lv.
galda gals	seat of honor	上座	<i>kamiža</i>	dziesmu tekstos 'sēd galda galiņā'
gara ietvars	spirit holder	靈止	<i>hito</i>	jp. tas, kas garu pietur, uzkavē pie sevis;
garā pupa	beanstalk	豆の木	<i>mame-no-ki</i>	homonīms ar <i>hito</i> 人 – cilvēks
godināšanas etiķete	manner of worship	拝礼作法	<i>haitrei-sahō</i>	lv.
godinātava	worship hall	拜殿	<i>haiden</i>	jp. svētnīcas kompleksa daļa
godi	rites of passage	通過儀礼	<i>cūka girei</i>	pārejas rituāli
iedzimtais	shrine parishioner	産子	<i>ubuko</i>	jp. indivīds, par ko gādā dzimtais smilts <i>kami</i>
iedzimtā labdabība	innate goodness	性善説	<i>seižensecu</i>	
iesvētības	confirmation	初宮詣	<i>hacumijamōde</i>	jp. pirmās svētnīcas apmeklējums;
<i>imi</i>	<i>imi</i>	忌	<i>imi</i>	jp. īslaicīga norobežošanās no sabiedrības un
<i>išō</i>	<i>išō</i>	称唯	<i>išō</i>	atturēšanās no svētnīcas apmeklēšanas
				jp. aizsēdzojot muti, rēgaini nogaudojot garu <i>ōō</i>
				kā brīdinājumu svētuma klātbūnei; – <i>kehicu</i>

¹⁰ Ja piebilžu slejā norādīts "lv.", dotajā rindā minētais pirmatnēji ir latviešu jēdziens, ja "jp." — pirmatnēji japāņu jēdziens, bet ja nedz "lv.", nedz "jp." norādes nav, tad jēdziens ir sastopams abu reliģiju — gan šintō, gan dievturības — terminoloģijā.

<i>Larviski</i> izsmiegtava	<i>English</i> amulet reception	日本語 授与所	<i>Japāņu valodas izruna</i> dzujošo	<i>Jēdziena skaidrojums, piebildes</i> jp. vieta svētnīcā, kur pret ziedojamu izsniedz svētietas
jods jumta āzi, jumta gaīli, jumta zirgi kalpotāja-jumprava kalpotājs-mācekļis <i>kami</i> <i>kami/gara</i> acošana <i>kami/gara</i> pumpurs	demon gable cross, forked roof finials divineress apprentice, novice <i>kami</i> , deity ceremonial transfer of a divided tutelary deity division of a shrine's tutelary deity	魔 千木, 馬 巫女 出仕 神 勸請 分霊	<i>ma</i> <i>čigi</i> , <i>uma</i> <i>miko</i> <i>šuši</i> <i>kami</i> <i>kandzō</i> <i>vakemitama</i>	slīpi krusteniski rotājumi jumta kores galos; Kioto, Narā un Hirošimā "zirgi" jp. jp. jp. dievbābs, dieviņi, aizbilstošie senču gari jp. jp.
katenoteisms kāvi <i>keihicu</i>	kathenotheism spirits of war dead <i>keihitsu</i>	交替神教 英霊 警蹕	<i>kōtaišinkjō</i> <i>eirei</i> <i>keihicu</i>	[par Tēvijū] kritušo karavīru veļi jp. neaizsedzot mūti, rēgaini nogaudot garu <i>ōō</i> kā brīdinājumu svētuma klātbūnei; balsi no klusā, zema toņa kāpina skaļā, augstā tonī, pēcāk pakāpeniski to atkal klusinot un pazeminot; parasti izpilda 1 vai 3 reizes; svarīgi to veikt mierīgi, uzmanoties, lai intonācija nelodzītos un neiesākt ar augstu toni. (沼部 内茂木 2011:100)– <i>isō</i> jp. lv.
ķīnzīme krīvs, vadonis krīvu krīvs, dīzvadonis krīvulis (zizlis) krīvule (sapulce) krustabās, kūmības kūma, dižā kūma labietis	Chinese character high priest supreme priest staff, rod, wand summit meeting namesgiving namesgiver man of honor	漢字 頭屋 大頭屋 權杖 權杖会 名付祝 名付親 紳士, 貴紳	<i>kandzi</i> <i>tōja</i> <i>ōtōja</i> <i>kendzō</i> <i>kendzō-kai</i> <i>nadzuke-ivai</i> <i>nadzuke-oja</i> <i>šinši, kišin</i>	lv. lv. lv. lv. vārda došanas gods krustvecāks garīgo vērtību turētājs, balts iekšēji, ar labu uzvedību, klients attiecībā pret citiem un pret sevi (Račevska 1999:3622)
labvēlis Laima laist lauma, laume līdzināšana liepa valodizolacionisms	benefactor Goddess of Destiny emit, release, unleash <i>fae</i> allying, matching linden linguistic isolationism	寄進者 運命神 放つ 妖精 婚配式 冬菩提樹 言語の孤立 主義	<i>kišinša</i> <i>ummeišin</i> <i>hanacu</i> <i>jōsei</i> <i>kompai-šiki</i> <i>fuju-bodaidzū</i> <i>gengoteki-koricušugi</i>	lv. lv. lv. lv. vainaga nomaipa pret sievas galvas autu
Māra mārtošana mazgāšanās medus mērzielis mielasts	Mother Earth Goddess capping ritual abluion honey ritual baton feast	地母神 戴帽式 蜜 笏 御食, 神饌, 饗, 直会 御饗殿	<i>čibošin</i> <i>taibō-šiki</i> <i>misogi</i> <i>hačimicu</i> <i>šaku</i> <i>mike, šinsen,</i> <i>ae, naorai</i>	jp. jp. jp. jp. ziedošanai paredzēts grādīgs dzēriens jp. <i>kami</i> šķirsts, nestuves; pārnesājama svētnīciņa
mielotava Miera valstība miestīņš → sakē <i>mikoši</i>	food offering hall Land of Peace sacred sake portable shrine	靖国, 安国 御酒, 神酒 神輿	<i>jasukuņi</i> <i>miki</i> <i>mikoši</i>	lv. lv. vainaga nomaipa pret sievas galvas autu
mūžamāja(s)	last home	奥津城, 奥都城	<i>okucuki</i>	
mūžam jauns	everlasting youth	常若	<i>tokovaka</i>	jp. šintō renovācijas koncepts: allaž možs, mundrs, spirts
Mūžības pasaule Niedrāja vidūzeme	Everlasting realm Middle Land of Reed Plains	常世 葦原中国	<i>tokojo</i> <i>ašihara-no nakacukuņi</i>	jp. aizsaule, viņsaule šintō mitoloģijā jp. šī saule šintō mitoloģijā
<i>norito</i> ozols pāde pādes dīdīšana	liturgy, prayer oak child-to-be-named jig for the child-to-be- named	祝詞 柏, 欧州檜 名付子 舞い兒, 子舞わせ	<i>norito</i> <i>kašiva, ošū-nara</i> <i>nadzuke-ko</i> <i>maiko</i> , <i>ko-mavase</i> <i>tenka</i> <i>ikjō</i> , <i>kjūikjō</i> <i>čūikjō</i> <i>šinikjō</i> <i>honden</i> <i>šimpu šinseki</i> <i>banjū[nai]zaišinron</i> <i>banjūmaizai-</i> <i>kōtaišinkjō</i> <i>sueko</i> <i>ašiato-fumi-harai</i> <i>sikeiša</i>	jp. liturgija, lūgšana lv. bezvārdis; bērns, kam jādod vārds jp. <i>maiko</i> 'bērna dancināšana' šintō svētnīcā lv. rituāls dievturu krustabās jp.
Padebess paganisms, paleopaganisms, mezopaganisms, neopaganisms pamatsvētnīca panāsnieki panenteisms panekatenoteisms	all under the sky paganism, paleopaganism, mesopaganism, neopaganism main shrine bride's relatives panentheism panenkathenotheism	天下 異教, 旧異教 中異教 新異教 本殿 新婦親戚 万有在神論 万有内在交 替神教 末子 跡踐祓 崇敬者		jp. svētnīcas kompleksa daļa
pastaris pēdu izmīšana pielūdzējs	youngest child retracing [his] steps worshipper	末子 跡踐祓 崇敬者	<i>sueko</i> <i>ašiato-fumi-harai</i> <i>sikeiša</i>	relīģijas tips, kas vispilnīgāk raksturo dievturību, gan šintō jaunākais bērns lv. rituāls dievturu bedrībās

<i>Larviski</i> pirnā vārpa	<i>English</i> the first ears of rice	日本語 初穂	<i>Japānu valodas izruna</i> hacuo	<i>Jēdziena skaidrojums, piebildes</i> jp. pirmauglis, ziedojuma daiļvārds; velēts bijībā un pateicībā <i>kami</i> , pirms novāc ražu
pirtīzas priesteris priestera palīgs virspriesteris virspriestera palīgs puduris pūra lāde rāgana ramdīt raudzības rits, rituāls	the first bath priest priest assistant head priest deputy head priest cluster dowry chest witch, hag appease, calm visiting a newborn rite, ritual	産湯 禰宜 権禰宜 宮司 権宮司 叢 長持 魔女 鎮める 産見舞 祭式、 儀式、祭祀	<i>ubuju</i> <i>negi</i> <i>gonnegi</i> <i>gūdži</i> <i>gongūdži</i> <i>kusamura, sō</i> <i>nagamochi</i> <i>madžo</i> <i>šizumeru</i> <i>ubumimai</i> <i>saišiki</i> , <i>gi[-šiki], saiši</i> <i>sain</i> <i>šimekazari</i> <i>šimebašira</i> <i>šimenava</i>	jp. jp. jp. jp. lv. savieši vienojas puduros, puduri – saimēs
rituāla biedrs robežrota robežstabi robežvirve	<i>nav ekvivalenta</i> warding decoration warding pillars warding rope	祭員 注連飾り 注連柱 注連縄 七五三繩	<i>temizuja</i> <i>kami-asobi</i> <i>raimugi-pan</i> <i>udžiko-dži</i> , <i>udžiko-kai</i> <i>geši, iōdži</i>	mierināt, remdēt; arī apbedīt, [ap]glabāt
roku aplacītava rotāja rudzu maize saime, draudze	ablution pavilion rite-game rye bread kindred	手水舎 神遊び ライ麦パン 氏子中, 氏子会 冬至, 冬至 九日週 兄弟(姉妹) 氏子 氏子城	<i>udžiko-iri</i>	attiecīgajos priekšrakstos noteikts kulta darbību kopums, ieraža, ceremonija
saustājvi savāte savēni savietis saviešu apkaime	solstice nine-day week siblings fellow, kith shrine's parish district	水舎 氏子中, 氏子会 冬至, 冬至 九日週 兄弟(姉妹) 氏子 氏子城	<i>udžiko-iki</i>	jp. no <i>Kodziki</i> 尻久米繩 <i>širikumenava</i> "neatkāpšanās virve" (本居 1920.b:481–85) jp. svētnīcas kompleksa daļa rotāja svētku, daudzīnājumu u.c. rituālos
saviēšu uzņemšana	admission of fellow(s) or shrine parishioner(s) impurity	氏子入り	<i>kegare, cumi</i> <i>amacu-cumi</i> , <i>kuņicu-cumi</i> <i>taru</i> <i>taijōnen</i> <i>taijōcū</i> <i>jomi-no-kuņi</i>	vasaras un ziemas saulgrieži lv. hindu <i>sangawara</i> , romiešu <i>mundine</i> brāļu un māsu kopnosaukums (LAB 2013)
sārņi Debesu sārņi, Zemes sārņi sāts saules gads saulotais stabs Sēravotu valstība	heavenly violation, landly violation satiety solar year solar pillar Land of Darkness	穢れ, 罪 天津罪, 国津罪 足, 足る 太陽年 太陽柱 黄泉國	<i>činja-suru</i> <i>ivakura</i> <i>nōen, sono</i> <i>cizu</i> <i>tasogare-doki</i>	jp. tās ietvaros dzimušie un dzīvojošie pieskaitāmi tajā esošās svētnīcas saviešiem
sērst sērstuve sēta siers sirmā stunda, krēslas stunda ši saule šķīstīšana, atvairīšana šķīstīšanas <i>kami</i>	be situated, enshrined seating, seat homestead cheese twilight, dusk this world purification <i>kami</i> of purification	鎮座する 磐座 農園, 苑 チーズ 黄昏時 現世 祓え, 修祓 祓戸の大神	<i>gense, ucušijo</i> <i>harae, šuhacu, šubacu</i> <i>haraedo-no ōkami</i>	jp. jp. lv. lv. aizsaule, viņsaule, veļu mājvieta; Tumsas valstība <i>kami</i> / dievbāim / veļiem īslaicīgi iemājot
sliednis spēlmanis svētais koks, svētkoks, dievkoks svētbirze	threshold musician, player sacred tree sacred grove	敷居, 闕 伶人 神木 (鎮守の)社, 社叢	<i>šikii</i> <i>reidžin</i> <i>šimboku</i> <i>[čindžu-no-]mori,</i> <i>šasō</i> <i>macuru</i>	lv. jp. Seoricuhime, Hajaakuhime, Ibukidonuši un Hajasasurahime, 4 <i>kami</i> kopnosaukums
svētīt	solemnize, celebrate, officiate at celebration	祓居, 闕 伶人 神木 (鎮守の)社, 社叢 祭る	<i>macuri</i> <i>šinōku, saiši</i> <i>džindža, jaširo</i> <i>miko</i> <i>hokora</i> <i>džindža hončō</i>	muzikants svētrūpēs koks, kur dievbāim nolaisties, pasērst, iemājot
svētki svētnieks svētnīca svētnīcas jumprava svētnīcina Svētnīcu sadraudze	celebrant, priest shrine shrine maiden, ^{divineness} miniature shrine Association of Shintō Shrines Shintō Shrine Agency	祭 神職, 祭司 神社, 社 巫女 祠 神社本庁	<i>džindžačō</i> <i>šindži</i> <i>nakaima</i> <i>ucušijo</i> <i>minjō</i> <i>minva</i>	svinēt svētkus
Svētnīcu draudze	Shintō Shrine Agency	神社庁	<i>šimva</i> <i>šimva</i> <i>kō</i>	garīdznieks
svētrūpe, svētdarbība tagadnes piepildījums Tagadnīgā pasaule tautasdziesma teika	[shintō] ritual being fully present in the now Present Realm folk-song folk-tale	神事 中今 現世 民謡 民話	<i>šimva</i> <i>šimva</i> <i>šimva</i> <i>šimva</i>	jp. neprecēta, parasti 10–25 g.v. kalpotāja jp. šintō galvenā reliģiskā savienība Japānā
teiksmā	myth-tale, myth	神話	<i>šimva</i>	jp. Svētnīcu sadraudzes pārzīnā esoša organizācija katrā no Japānas 47 novadiem izturēšanās veids pret Dievu, dievbāim un svētnīcēm – svīnīgas darbības, zintīšana jp. dzīvošana piepildīti, apzīnīgi un klātesoši tagadnē jp. šī saule (td., Daina vēstītājas folkloras sacerējums, kur apvienots reālais ar fantastisko; piemīt izziņas raksturs sens tautas daiļdarbs par leģendārajiem varoņiem, dieviem, dabas parādībām; mīts jp. bijība pret saviem vecākiem (ne tikai tēvu))
tēv/bijība, senč-	filial piety	孝	<i>kō</i>	

<i>Larviski</i> ticējums fikums trejādas saules tupeles Tveramā pasaule vaināgs vāķšana valstsmačība vārdošana vārpa vedēji vedējpāris vedības velis veļa pārnese veļa zīmogs veļu svētnīca veļu upe velns vidū gaisa; vidū jūras; vidū lauka vieda vienādības vieplis	<i>English</i> belief virtue threefold world logs on the roof per- pendicular to the ridge Apparent Realm [flower] crown wake National Studies namesgiving cereal ear groom's relatives matchmaking couple wedding shade, ancestral spirit <small>[ancestral]</small> spirit transfer ancestral spirit vessel ancestral shrine ancestral spirits' river demon, troll, fiend in the midst of the sky; – of the sea; – of the field wisdom equinox mask	日本語 俗信 徳 三世 鯉木 顕世 [花]冠 通夜祭 國學 命名式 穂 新郎親戚 媒酌人夫婦 結婚式 祖霊 祖霊社 祖霊川 鬼 空中; 海中; 地中, 野中 地知 春分, 秋分 面 地縁 齋主 司 前 世 地鎮祭 護国神社 神籬 幣殿 珠冠 幣 姿勢 坐体 正坐 跪居 立体 直立 蹲踞 又手 祇候 坐礼 指尖礼 双手礼 合手礼 立礼 会礼 敬礼 最敬礼 笏法 持笏 置笏 把笏 懐笏 正笏 扇法 持扇 置扇 把扇 懐扇 正扇 起居 進む起座 退く起座 進む着座 退く着座 進退 歩行 進行	<i>Japānu valodas izruna</i> zokušin toku sanze kacuogi ucušijo, kense [hana-]kammuri cujasai kokuḡaku meimeišiki ho šinrō šinseki baišakunin fūfu kekkošiki sorei, [mi]tama, haku mitama-ucuši reidži soreiša sorei-kava oni kūcū/soranaka; kaičū/uminaka; čičū/nonaka eiči šumbun, šubun omote čien saišu/vainuši cukasadoru zense džičinsai gokoku džindža himorogi heiden džukan nusa šisei zatai seiza kikjo rūtai čokuricu sonkjo sašu šikō zarei šikenrei sōšurei gaššurei rūrui ešaku keirei saiketrei šakuhō džišaku čišaku hašaku kaišaku šōšaku džišen čisen hasen kaisen šōsen kikjo susumu kiza širizoku kiza susumu čakuza širizoku čakuza šintai hokō šinkō	<i>Jēdziena skaidrojums, piebildes</i> jumta korē sarindotas, lai vējš to neizjauc jp. šī saule lv. jp. jp. jp. jp. to godināšanai atveiški no pamatsvētnīcas lv. lv. pavasara un rudens saulgrieži uzliktnis (sejai) ar galvas attēlu un izgrieztiem acu caurumiem, kas ievērojami pārveido seju jp. nodibināt, uzturēt saikni ar vietu, vietējiem tas, kas vada, notur ritālu vadīt, noturēt ritālu lv. jp. zemes sagatavošanas rituāls būvniecībai jp. ziedošanas vai upurēšanas vieta, bieži paaugstinājuma veidā; altāris jp. svētnīcas kompleksa daļa lv. jp. (沼部 茂木 2011:20-136) taisnu muguru pārlikt plaukstu virs plaukstas uz pavēdēres 神様の脇に控えること būt līdzās (gatavībā) sēdus pieliekies tā, ka pirkstgali skar grīdu sēdus pieliekies tā, ka abas rokas skar grīdu sēdus pieliekies, priekšā saliekot rokas kopā iebāzt azotē iebāzt azotē celties, virzoties uz priekšu celties, virzoties atpakaļ sēsties, virzoties uz priekšu sēsties, virzoties atpakaļ
---	---	--	---	---

<i>Larviski</i>	<i>English</i>	日本語	<i>Japāņu valodas izruna</i>	<i>Jēdziena skaidrojums, piebildes</i>
atvirzīties	retrogression	逆行	<i>gekikō</i>	
iet pieliecies	walk with a stoop	屈行	<i>kukkō</i>	
virzīties uz priekšu	move forward	前行	<i>zenkō</i>	
vadīt uz priekšu	lead forward	前導	<i>zendō</i>	
ierindoties	rank among	併奉	<i>gubu</i>	iestāties rindā
sēsties no priekšas	sit down from front	座前	<i>zazen čakuza</i>	
sēsties no pakāļas	sit down from behind	座後	<i>zago čakuza</i>	
ierindoties no priek.	rank from front	列前	<i>recuzen čakurecu</i>	
ierindoties no pak.	rank from behind	列後	<i>recugo čakurecu</i>	
sēžamrinķis	round straw mat	円座	<i>enza</i>	apaļš paklājs sēdēšanai
paklājs	knee mat	膝座	<i>hizacuki</i>	sarullējams paklājs sēdēšanai uz ceļgaliem
sēsties uz paklāja	sit down on the mat	着賦	<i>čakušoku</i>	
celties no paklāja	stand up from the mat	起賦	<i>kišoku</i>	
ķebelis	stool	胡床	<i>košō</i>	krusteniski salokāms, ar auduma sēdvietu
sēsties uz ķebļa	sit down on the stool	着床	<i>čakušō</i>	
celties no ķebļa	stand up from the stool	起床	<i>kišō</i>	
uzkāpt, nokāpt	ascend, descend the stairs	階の昇降	<i>kai-no šōkō</i>	pa kāpnēm
liekties kreisup	bend leftwards	左折	<i>sasecu</i>	
liekties labup	bend rightwards	右折	<i>usecu</i>	
apgriezties kreisup	turn leftwards	左回轉	<i>hidari-kaiten</i>	
apgriezties labup	turn rightwards	右回轉	<i>migi-kaiten</i>	
mazliet paklanīties	slight bow	小揖	<i>šōjū</i>	
dziļi paklanīties	deep bow	深揖	<i>šinjū</i>	
godināt sēdus	seated worship	居拜	<i>kjohai</i>	
godināt stāvus	upright worship	立拜	<i>rippai</i>	
godināt pieceloties	rising worship	起拜	<i>kihai</i>	
sisist plaukostas	handclap	拍手	<i>hakušu, kašivade</i>	
sisist plaukostas	handclap all together	合拍手	<i>avase-hakušu</i>	
sisist plaukostas 1x	handclap once	礼手	<i>raišu</i>	kā pateicība pirms un pēc ēdienreizes
savirzīt plaukostas	converge palms	忍手	<i>šinobite</i>	sisist plaukostas bez skaņas
noliekties sēdot	seated bow	平伏	<i>heifuku</i>	<i>norito</i> , durvju vēršanas, <i>kami</i> sauksmes laikā
noliekties stāvot	upright bow	警折	<i>keisecu</i>	acu piemiegšana kā pateicība rituāla biedram
pateicība ar acīm	gratitude with eyes	目折	<i>mokurei</i>	t.sk. pārvietojot <i>mikoši</i> ; arī cieņas izrādīšana, pieceloties no krēsla, paklanoties, dodot vietu
vietas došana	give way, give up one's seat	動座	<i>dōza</i>	stiepti, rēgaini nogaudot zemu, ilgu <i>ōō</i> skaņu 'svētnieku, svētnieju vārdi'
nogaudot	<i>keihitsu</i>	警鐸	<i>keihicu</i>	dievplaukta vai svētnīcas iekšējās svētdurvis
lūgšana, <i>norito</i>	prayer	祝詞	<i>norito</i>	
duravas	door [of the shrine]	御扉	<i>mitobira</i>	
atslēdzīpa	key	御鑰	<i>mikagi</i>	atslēdzīpas palīgriķis durvju atdarīšanai
karofīte	spoon	御匙	<i>mihī</i>	
slēdzenīte	lock	御錠	<i>midžō</i>	šķīstīšanas zizlis
dižkaņepe	purification wand	大麻	<i>ōnusa</i>	uzvārtis jūras sālsūdens šķīstīšanai
sālsūdens	brine	塩湯	<i>entō</i>	rotāts svētkoka zars kā velte priekš <i>kami</i>
veļa iesms, zizlis	<i>tamagushi</i>	玉串	<i>tamaguši</i>	
trejpusis, <i>sampō</i>	<i>sampō</i>	三方	<i>sampō</i>	zems tainsstūra paliktnis
paliktnis	servicing tray	折敷	<i>ošiki</i>	augsts apaļš paliktnis
augstā pabode	servicing table	高坏	<i>takacuki</i>	augsts tainsstūra paliktnis
dižstūris	servicing tray with feet	大角	<i>daikaku</i>	ziedojumu novietošanai
galds	table	案	<i>an</i>	sarullējams paklājs, uz kā novieto galdu
paklājs galdam	woven straw mat	蔦	<i>komo</i>	piederumi, kas iedvē cieņu
ciemblietas	<i>nav ekvivalenta</i>	威儀物	<i>igimono</i>	
zobens	sword	太刀	<i>tači</i>	
loks	bow	弓	<i>jumi</i>	
bulta	arrow	矢	<i>ja</i>	
šķēps	spear	矛	<i>hoko</i>	
vairogs	shield	盾	<i>tate</i>	
vāks	lid	蓋	<i>futa, gai</i>	
aizsegvēdekļis	face-concealing fan	翳	<i>sašiha</i>	imperatora seju aizsedzošs vēdekļis garā kātā
zīda žogs	silks fence	絹垣	<i>kingai, kimugaki; kōšō</i>	pārnēsājams balts zīda aizkars ap svētnīcām
lāpa	torch	松明	<i>taimacu</i>	

Latviešu, lietuviešu, igauņu un japāņu svētku dienas atbilstoši Gregora kalendāra datumiem

Dates of Latvian, Lithuanian, Estonian, and Japanese Celebrations in the Gregorian Calendar

グレゴリオ暦におけるラトビア、リトアニア、エストニアと日本の祭日¹

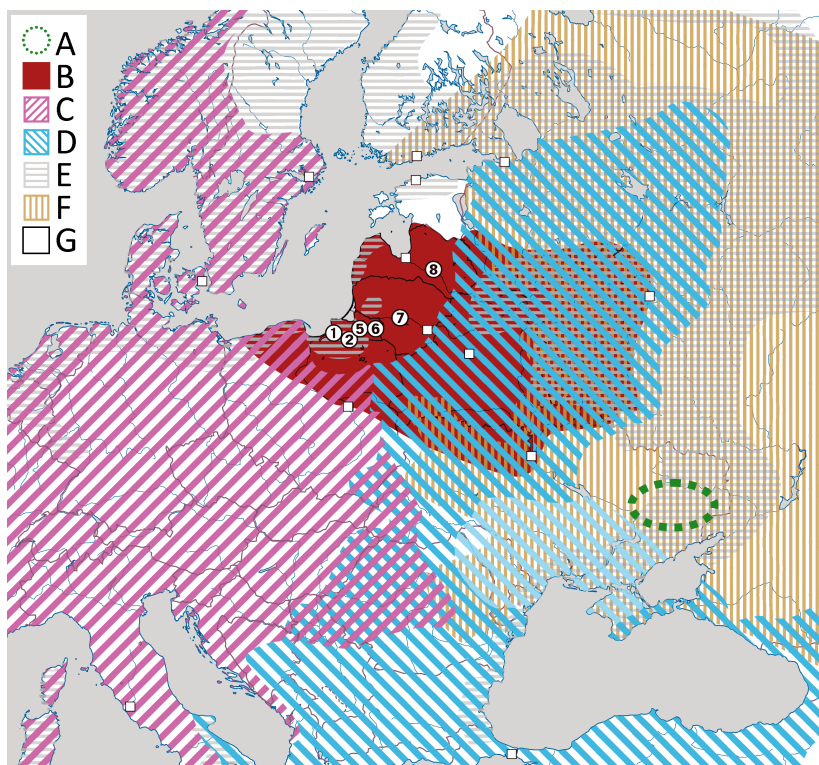
m. d. svētki / celebration / 祭

- 1 1 *Saitan-sai* 歳旦祭¹, Zvaigznes diena^A, Jaungada diena^V
- 1 3 *Genši-sai* 元始祭¹
- 1 10 *Teņi*^A
- 1 13 *Baški*^A
- 1 14 *Talihar*^M
- 1 17 *Jōluemapāev*^M
- 1 25 *Pusiaužiemis*^R
- 2 2 *Perkūno diena*^R, *Pudrupāev*^M
- 2 3 *Secubun* 節分^J
- 2 4
- 2 5 *Meteni*^{LF}, *Gabijos diena*^R
- 2 6 *Meteni*^{GS}
- 2 7 *Meteni*^S, *Pelnu diena*^G
- 2 8 *Meteni*^{S(Ģ.g.)}, *Meteni*^R, *Svecaine*^A
- 2 11 *Kenkoku-kinen-sai* 建国記念祭¹
- 2 12 *Agates*^A
- 2 17 *Kinen-sai* 祈年祭¹
- 2 25 *Kihlakud*^M
- 2 26 *Kihlakud*^M
- 2 28 *Metenis*^A
- 2 29 *Pelnu diena*^A
- 3 3 *Hina-macuri* 雛祭^J
- 3 4 *Matiši*^A
- 3 9 *Pūpolnica*^A, *Sirgupāev*^M
- 3 17 *Gērdas*^A
- 3 18 *Eidpāev*^M
- 3 20 *Lieldienas*^S, *Lielā diena*^A, *Kevadine pōōripāev*^M
- 3 21 *Lieldienas*^S, *Pavasario hygiadienis*^R, *Bendiks*^A, *Lieldienas*^(Ģ.g.), *Sumbun* 春分^J
- 3 22 *Lieldienas*^{(Ģ.g.)LFS}, *Māras*^A, *Lielā diena*^{G(Ģ.g.)}
- 3 23 *Lieldienas*^{(Ģ.g.)L}, *Lielā diena*^G
- 3 24 *Lielā diena*^G
- 3 25 *Lieldienas*^E, *Lielā diena*^G, *Marijapunāev*^M
- 3 26 *Mēness* — Saules gada sākums
- 4 5 *Urbpāev*^M
- 4 8 *Pavasara Māra*^A
- 4 12 *Munapyha*^M
- 4 14 *Kynnipāev*^M
- 4 23 *Karjalaskepāev*^M
- 4 29 *Jurgi*^A
- 4 *Jore*^R — pēdējā nedēļas nogalē, *Velykos*^R — kristiešu Lieldienas, *Lielā Piektdiena*^V, *Pirmās Lieldienas*^A, otrā Lieldienu diena^V
- 5 1 Latvijas Republikas Satversmes sapulces sasaukšanas diena^V
- 5 4 Latvijas Republikas Neatkarības atjaunošanas diena^V
- 5 5 *Tango-no-sekku* 端午節^J
- 5 6 *Ūsni*^(Ģ.g.)
- 5 7 *Ūsni*^{LFS}
- 5 8 *Ūsni*^S
- 5 9 *Ūsni*^{S(Ģ.g.)EG}, *Ligupāev*^M
- 5 *Mātes diena*^V — maija otrajā svētdienā
- 5 13 *Mīldos diena*^R
- 5 14 *Kazahinomi-sai* 風日祈祭¹, *Kammiso-sai* 神御衣祭¹
- 5 21 *Maahingaus*^M
- 5 28 *Ūsni*^A
- 5 31 *Suviste*^M
- 5/6 *Vasarassvētki*^V
- 6 6 *Vasarassvētki*^A
- 6 15 *Cuknami-sai* 月次祭¹ (–6/17)
- 6 16 *Vītus diena*^A
- 6 20 *Jāņi*^S, *Zāļu diena*^A, *Jāņu vakars*^{L(Ģ.g.)}
- 6 21 *Jāņi*^S, *Jāņu vakars*^S, *Suured pāevad*^M, *Jāņi*^{L(Ģ.g.)}
- 6 22 *Jāņi*^{LFS}, *Geši* 夏至^J, *Suured pāevad*^M
- 6 23 *Jāņi*^{S(Ģ.g.)EG}, *Rasos*^A, *Suured pāevad*^M, *Līgo diena*^V
- 6 24 *Pēteri*^G, *Leedopāev*^M, *Jāņu diena*^V
- 6 25 *Pēterdiena*^S
- 6 27 *Pēteri*^A
- 6 30 *Ōharae* 大祓^J

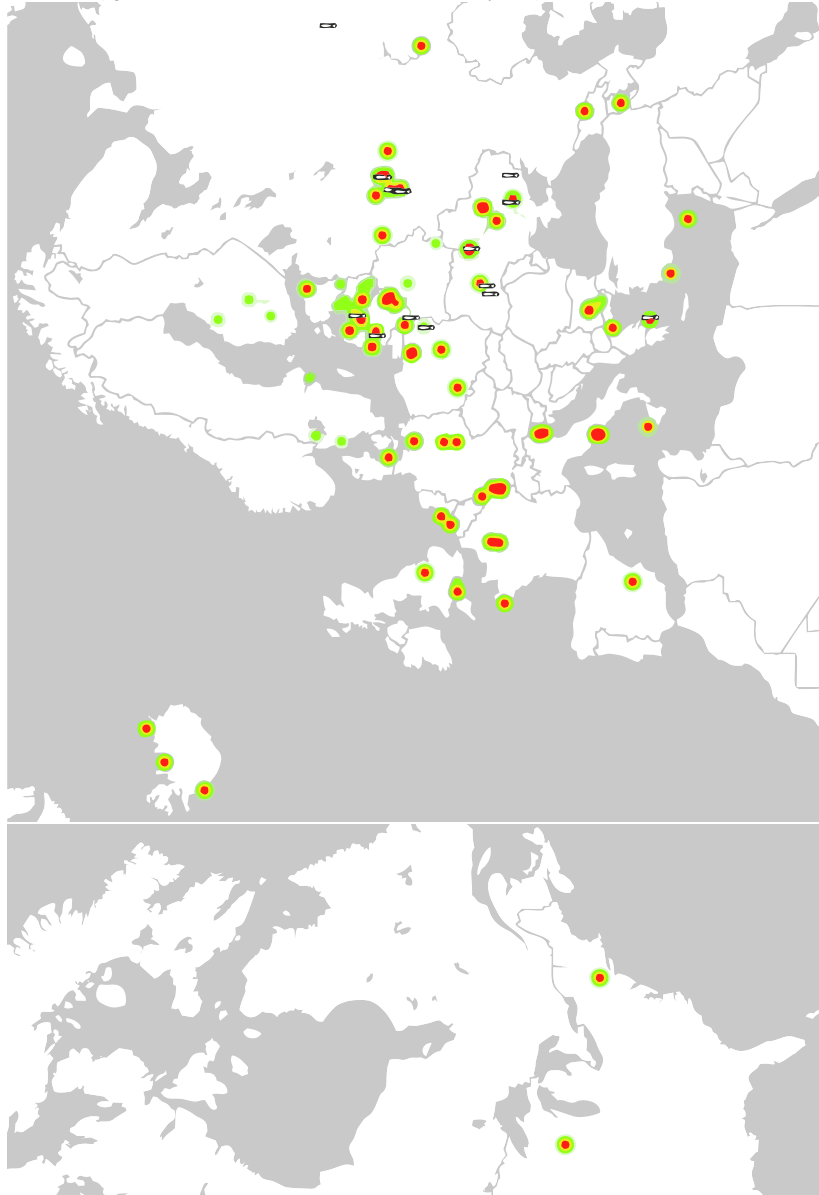
m. d. svētki / celebration / 祭

- 7 *Vispārējo latviešu Dziesmu un deju svētku noslēguma diena*^V
- 7 2 *Laidene*^G, *Heinaleedo*^M
- 7 6 *Laidene*^A
- 7 7 *Laimos diena*^R, *Tanabata-macuri* 七夕祭^J
- 7 13 *Karusepāev*^M
- 7 14 *Jēkabi*^A
- 7 15 *Annas*^A
- 7 24 *Labrencis*^A
- 7 29 *Jēkabi*^G, *Jakepāev*^M
- 7 30 *Laidene*^S
- 8 4 *Kazahinomi-sai* 風日祈祭¹, *Lielā Māra*^A
- 8 5 *Māras*^{L(Ģ.g.)}
- 8 6 *Māras*^L
- 8 7 *Māras*^{EG}, *Jumji*^S
- 8 8 *Māras*^F, *Jumji*^S
- 8 9 *Jumji*^{S(Ģ.g.)}
- 8 10 *Esimene rukiema pāev*^M
- 8 15 *Lielās Māras diena*^S, *Žolīnēs*^R, *Suur rukiema pāev*^M
- 8 24 *Vīimane rukiema pāev*^M
- 8 25 *Bērtuļi*^A
- 9 3 *Mazā Māra*^A
- 9 8 *Ūssi urgunimemise pāev*^M
- 9 19 *Apjumības*^{L(Ģ.g.)}
- 9 20 *Apjumības*^L, *Apjumības*^{L(Ģ.g.)}
- 9 21 *Apjumības*^S, *Mikeli*^G, *Rudens hygiadienis*^R
- 9 22 *Apjumības*^S, *Mikeli*^G, *Dievaines*^K, *Baltu vienības diena*^{LR}, *Rudenāji*^A, *Sygisene pōōripāev*^M
- 9 23 *Mikeli*^F, *Dieva diena*^G, *Jumja tirgus*^S, *Sūbun* 秋分^J
- 9 29 *Kasupāev*^M
- 10 1 *Mikeli*^A
- 10 2 *Rudens Māra*^A
- 10 14 *Kammiso-sai* 神御衣祭¹, *Simūdis*^A, *Kolletamispāev*^M
- 10 15 *Kanname-sai* 神嘗祭¹ (–10/17)
- 10 19 *Krivio diena*^R
- 10 21 *Mārtini*^A
- 10 31 *Katrīnas*^A
- 10 *Hingedaeag*^M
- Velu laiks** (no Apjumībām līdz Mārtiņiem)
- 11 1 *Ilgēs*^R, *Vēlīnēs*^R
- 11 2 *Ilgēs*^R, *Vēlīnēs*^R, *Hingepāev*^M, *Baltu senču piemiņas diena*^{LR}
- 11 4 *Apkūlības*^G, **Mārtini**^{L(Ģ.g.)}
- 11 5 **Mārtini**^{LEG}, *Mārteni*^S
- 11 6 *Mārteni*^S
- 11 7 *Mārtini*^F, *Mārteni*^{S(Ģ.g.)}
- 11 12 *Madripāev*^M
- 11 18 Latvijas Republikas proklamēšanas diena^V
- 11 20 *Andreji*^A
- 11 21 *Barbaras*^A
- 11 23 *Niname-sai* 新嘗祭¹
- 11 25 *Niklāvi*^A, *Lambapāevale*^M
- 12 7 *Tōnnipāev*^M
- 12 15 *Cukinami-sai* 月次祭¹ (–12/17), *Lūcijās*^A
- 12 19 **Ziemassvētku vakars**^M
- 12 20 **Ziemassvētki**^{L(Ģ.g.)R}, **Ziemassvētku vakars**^L, *Blūka vakars*^A
- 12 21 **Ziemassvētki**^L, *Saulegrīzē*^R
- 12 22 **Ziemassvētki**^L, *FC, *Budēji*^R, *Jōlud*^M, *Tōdē* 冬至^J*
- 12 23 *Ziemassvētki*^{GS}, *Jōlud*^M
- 12 24 *Vecgada vakars*^S, *Kūčios*^R, *Jōlud*^M, *Ziemassvētki*^V
- 12 25 *Kalēdos*^S, *Ajastaja pāev*^M, *Ziemassvētki*^{S(Ģ.g.)V}
- 12 26 *Ziemassvētki*^V
- 12 31 *Ōharae* 大祓^J, *Vecgada diena*^V

Eiropaspēdējo pagānunistūris — baltukultūrtelpa. The Last Pagans of Europe — the Baltic Cultural Sphere
欧州最後の異教の地たるバルト文化圏ⁱⁱ

Eiropiešu etnisko reliģiju jaunuzceltās svētvietas un citas aktīvās kulta vietas. Newbuilt holy places and other active cult sites of the European ethnic religions. 欧州の民族宗教の新築聖地等の現役の祭祀場
! Svētvietu apgānīšana/vandalisms. Desecration/vandalism of holy places. 聖地の冒瀆又は損壊事件

APROBĀCIJA / APPROBATION / 研究業績

Akadēmiskas publikācijas / Academic publications / 学術論文

1. Nastevičs, Uģis. 2016. The Knot Script — the Lost Writing System of the Latvian Language. *Education Reform in Comprehensive School: Education Content Research and Implementation Problems*. Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija. 77.–90.lpp. (indeksēts daru bāzēs *CrossRef, EBSCO, Google Scholar, OpenAire, WorldCat*; <https://doi.org/10.17770/ercs2016.2178>)
2. Nastevičs, Uģis. 2018. Reliģiskā identitāte un tikumi: aktualitāte audzināšanā Latvijā. *Latvijas Universitātes Raksti, 816. sējums. Pedagoģija un skolotāju izglītība*. Rīga: Latvijas Universitāte. 142.–150.lpp. (<https://doi.org/10.22364/ped.luraksti.816.10>)
3. Nastevičs, Uģis. 2018. Latvian Religion — Dievturība? *Reliģiski-filozofiski raksti, XXIV*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts. 82.–104.lpp. (indeksēts datu bāzēs *CEEOL, EBSCO, Google Scholar, Scopus*; <https://doi.org/10.22364/rfr.24>)
4. Nastevičs, Uģis. 2018. Modern holy places of European autochthonous religions: The sacred space of Latvians and Dievturība. *Culture Crossroads, vol.12*. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija. 85.–105.lpp. (indeksēts datu bāzēs *CEEOL, EBSCO, ERIH PLUS, ULRICH'S*; <http://www.culturecrossroads.lv/pdf/248/en>)
5. Nastevičius, Uģis. 2019. Ar latvių religija — dievturība? *Būdas Nr. 4*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis kultūros centras. 51.–60.lpp. (indeksēts datu bāzē *EBSCO*; <http://www.lnkc.lt/go.php/lit/2019/134851>)
6. ナステビッチ, ウギス. 2019. ラトビアのかたちと文化 (*Latviskā forma un kultūra*). *図学研究 (Journal of Graphic Science of Japan) 第162号*. 東京: 日本図学会 (Tōkyō: Japan Society for Graphic Science). 24.–27.lpp. (indeksēts datu bāzē *CiNii (National Institute of Informatics, Japan)*; https://www.graphicscience.jp/journal_data/files/161_file.pdf)

Dalība konferencēs / Conferences / 学会発表

1. *Mezglu raksti — zudusī latviešu valodas rakstības sistēma* referāts 2016/04/23 konferencē *Personība, Laiks, Komunikācija* Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijā, Rēzeknē.
2. *The Knot Script — the Lost Writing System of the Latvian Language* referāts 2016/05/17 Latvijas Universitātes konferencē Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē, Rīgā.
3. *Reliģiskā identitāte un tikumi: aktualitāte audzināšanā Latvijā* referāts 2016/04/20 un 2017/02/02 Latvijas Universitātes konferencē Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē, Rīgā.
4. *Sakrālā telpa latviešu un japāņu autohtono reliģiju (atjaunotņu) tradicionālajās rituālajās praksēs* referāts 2017/11/02 konferencē *Kultūras Krustpunkti XI* Latvijas Kultūras akadēmijā, Rīgā.
5. *Transcription into Japanese: the Words of Latvian Origin* referāts 2018/01/25 konferencē *XXVIII Scientific Readings* Daugavpils Universitātē, Daugavpilī.
6. *Latviešu reliģijas redzējums Latvijai simtgadē* referāts 2018/02/02 Latvijas Universitātes 76. konferences folkloristikas sekcijā Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē, Rīgā.

7. *Latviešu reliģija — dievturība?* referāts 2018/02/13 Latvijas Universitātes 76. konferences teoloģijas un reliģijpētniecības sekcijā Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātē, Rīgā.
8. *Norito: Liturgy in Shrine Shintō as the Japanese National Religion* referāts 2018/04/14 *3rd Conference of the Baltic Alliance for Asian Studies "Dynamic Asia"* konferencē Latvijas Universitātē, Rīgā.
9. ラトビアと日本のかたちと文化 (*Latviskā un japāniskā forma un kultūra*) simpozijis 2019/05/11 日本図学会 *Japan Society for Graphic Science* pavasara konferencē 神戸大学 Kōbes Universitātē, Kōbē.
10. *Latviešu un japāņu autohtono reliģiju vēsture: Saskarsme ar kristietību no Reformācijas līdz 20. gs. 50. gadiem* referāts 2021/05/21 LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta Humanitāro zinātņu konferencē, Rīgā.
11. *Romanization of Japanese in Latvian and Transcription of Latvian in Japanese* referāts 2021/10/15 Latvijas Universitātes konferencē *XIII Starptautiskais baltistu kongress* Rīgā.

Vieslekcijas, referāti u. c. akadēmiskas uzstāšanās / Guest lectures and other academic presentations / 招聘講演等

1. キリスト教とラトビア神道の共存 (*Kristietības un dievturības līdzāspastāvēšana*) vieslekcija 2015/06/15 関西学院大学 Kansei Gakuin Universitātē, Nišinomijā, Japānā.
2. ラトビア文様の成り立ちとデザイン性について (*Par latvju rakstu veidošanos un dizainu*) vieslekcija 2015/06/17 花園大学 Hanazono Universitātē, Kjoto, Japānā.
3. ラトビア神道と伝統文化について (*Par dievturību un tradicionālo kultūru*) vieslekcija 2015/06/26 Latvijas Republikas vēstniecībā, Tokijā, Japānā.
4. *Tikumū audzināšanas sistēma japāņu un latviešu dievestības tekstos* maģistra darba aizstāvēšana 2017/06/05 Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē, Rīgā.
5. *Japāņu dievestība šintō latvieša acīm* vieslekcija 2017/12/19 un 2018/11/27 Latvijas Nacionālajā bibliotēkā, Rīgā.
6. *Latviešu un japāņu etniskās reliģijas salīdzinošie aspekti* referāts 2018/05/16 Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātes un Humanitāro zinātņu fakultātes seminārā *Mainīga reliģija mainīgā pasaulē*, Rīgā.
7. *Mezglu raksti — zudusī latviešu valodas rakstības sistēma* referāts 2018/08/19 Amerikas Latviešu apvienībā, Rokvilā, ASV.
8. *Revival of the Baltic Religion* vieslekcija kursa *Regional and local cultures in the Baltics* viesstudentiem 2018/09/13 Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē, Rīgā.
9. ラトビア文様の中の幾何学 (*Geometrija latvju rakstos*) vieslekcija 2018/09/28 神戸大学 Kōbes Universitātē, Kōbē, Japānā.
10. 日本とラトビアの神道、その神聖空間 (*Japāņu šintō un latviešu dievturība, to sakrālā telpa*) referāts 2019/03/07 *Ise and Japan Study Program 2019* 皇學館大学 Kōgakkan Universitātē, Isē, Japānā.
11. *Japāņu dievestība un Ise* lekcija 2019/04/16 Rīgas centrālās bibliotēkas filiālbibliotēkā "Vidzeme", Rīgā.
12. *Mezglu raksti — zudusī latviešu valodas rakstības sistēma* referāts 2019/05/06 Rīgas Latviešu biedrības Latviešu valodas attīstības kopā, Rīgā.

13. ラトビアと神道 (*Latvija un dievestība*) referāts 2019/11/02 歴史に憩う 橿原市博物館 Kašiharas pilsētas vēstures muzejā, Kašiharā, Japānā.
14. ラトビア神道って何? — 欧州最後の”異郷の地”から — (*Kas ir dievturība? No Eiropas pēdējo pagānu zemes*) vieslekcija 2019/11/07 皇學館大学 Kōgakkan Universitātē, Isē, Japānā.
15. ラトビア神道の古今 — 啓典宗教に囲まれた欧州最後の”異郷の地”にて — (*Dievturība senatnē un tagad: Eiropas pēdējo pagānu zemē, Abramisko reliģiju ielenkumā*) vieslekcija 2019/11/13 神奈川大学 Kanagavas Universitātē, Jokohamā, Japānā.
16. *Telpa, tērps un tēls: Šintō un dievturība. Autohtonais redzējums* vieslekcija 2020/04/16 LNMM Mākslas muzejā Rīgas Birža, Rīgā.
17. 「ラトビア神道」について (*Par dievturību*) Zoom lekcija 2020/07/08 *Plenustour Japan*, Japānā.
18. ラトビア民謡に籠められた叡知 (*Gudriba Latvju Dainās*) Zoom lekcija 2020/07/22 *Plenustour Japan*, Japānā.
19. ラトビア文様の幾何学 (*Latvju rakstu ģeometrija*) Zoom lekcija 2020/07/29 *Plenustour Japan*, Japānā.
20. ラトビア神道を始め欧州の土着宗教の現代聖地 (*Dievturības u. c. Eiropas autohtono reliģiju mūsdienu svētvietas*) Zoom lekcija 2021/03/11 *Plenustour Japan*, Japānā.
21. *Uģis Nastevičs in rappresentanza del gruppo etnico Dievturība, dalla Lettonia* referāts 2021/04/24 starptautiskā konferencē *Roma e le religioni etniche: Conferenza internazionale, Associazione Tradizionale Pietas*, Romā, Itālijā.
22. *Talk on Dievturība — the Latvian Ethnic Religion* referāts 2021/06/26 seminārā, *Center for Civilisational Studies*, Deli, Indijā.
23. *Tradition of Latvian Knot Records and the Sacred Scriptures of Dievturība — Dainas* referāts 2021/10/02 seminārā, *Center for Civilisational Studies*, Deli, Indijā.

Intervijas / Interviews / インタビュー

1. Krauze, Valters. 2013. "Latvija japāņu skatījumā — Daiki Horiguči un Uģis Nastevičs". *Kā labāk dzīvot*, 1. martā.
2. 河添恵子. 2017. "世界の教育 106 回ラトビア共和国: 修士論文はラトビア神道と日本神道の比較研究". *BAN* 11(222):70–71.
3. 河添恵子. 2018. "日本のために精一杯生きているかを自問自答する靖國神社". やすくに, 1. februārī, 6–7.
4. 河添恵子. 2018. "日本とラトビアをむすぶ「神道」". *新潮* 453(431):110–17.
5. Sedlenieks, Andis. 2019. "Lellīte ar iekrāsotu aci". *Sestdiena*, 25. janvārī, 24–29.
6. 皇學館学園報. 2019. "体験・交流を通じて伊勢の魅力を世界へ発信: 第六回「伊勢」と日本スタディプログラムを開催". *皇學館学園報* 79(165):7.
7. Sedlenieks, Andis. 2020. "Mezgli kā kultūras mantojums". *Sestdiena*, 13. martā, 32–36.
8. Kavaliauskaitė, Živilė. 2020. "Išsaugojimo unikalų raštą". *Šiaulių kraštas*, 29. septembri, 5.
9. Zeltīts, Raivis. 2021. "Jāņi". *Pārbaudes laiks*, 20. jūnijā.

ⁱA: Aīdas Rancānes metoniskā cikla lunisolārais kalendārs. Metonic cycle lunisolar calendar by Aīda Rancāne. Aīda Rancāne のメトン周期太陰太陽暦 (2020). E: Ernests Brastiņš (1934.b:74). F: Uldis Trapencieris (2014:1). G: Mārgers un Māra Grīni (1987:33–39). K: Kārlis Bregžis (1931.b:22). L: *Latvijas Dievturu sadraudze* (treknrakstā, bold, 太字). S: Irēna Saprovska (2013). I: Ises svētnīcas, Ise shrines, 神宮; J: citas svētnīcas Japānā, other shrines in Japan, 日本の他の神社 (神宮司庁 2018:33, 2019.a). R: *Romuva* (Trinkūnas 2011:39). M: *Maausk* (Kaasik et. al. 2020, Maavalla Koda 2004.b). (g.g.): garajā gadā, in leap year, 閏年の場合. V: datumi likumā *Par svētku, atceres un atzīmējamām dienām*, dates designated by law in Latvia, ラトビアの法定祭日 (Saeima 1990). Pasvītroti gada 8 astronomisko mirkļu datumi Latvijā pēc *teikihō* 定気法 (jaunās) metodes — t. i. gadu skaitot no pavasara vienādībām, kad saules ekliptiskais garums ir 0°, un sadalot ik pa 15°, posmu ilgumi sanāk nevienmērīgi —, savukārt treknrakstā pasvītroti pēc *heikihō* 平気法 (vēsturiskās) metodes — t. i. gadu skaitot no ziemas saulstāvjiem un sadalot vienmērīgi 24 (atbilstoši šai metodei dievturi — 8) reizes, ik pēc 15,22 dienām; ja iekrīt naktī, tad iezīmēti abi blakus datumi. Dates of 8 astronomical moments in Latvia are underlined according to the seasonal divisions by *teikihō* (equal ecliptic longitude intervals of 15°, the new method), and underlined in bold — by *heikihō* (equal time intervals of 15.22 days, the old method); if the moment is in night, both neighboring dates are indicated. ラトビアにおける八節の日付は定気法によるものを下線で、平気法によるものを太字下線で、夜間の場合に前後両日を以て示されている。

ⁱⁱA: Protoindoeiropiešu pirmdzimtene Jamnaja Pontijas-Kaspijas stepē. Urheimat of Proto-Indo-Europeans in Yamnaya, Pontic-Caspian steppe. ポントス・カスピ海草原のヤムナ文化に位置する原始印欧人の原郷。 (Koch 2019). B: Baltu kultūrtelpa atbilstoši baltu hidronīmu izplatībai. Baltic cultural sphere according to the distribution of Baltic hydronyms. バルト系水名分布に基づくバルト文化圏。 (Vanagas 1987:50; Jovaiša 2012:20). C/D: *Romas katoļu baznīcas un Austrumu pareizticīgās baznīcas izplatība Lielās šizmas laikā* (1054). Extent of the Roman Catholic Church and Eastern Orthodox Church during the Great Schism (1054). 東西教会の分裂 (1054 年) 当時のローマ・カトリック教会と東方正教会の分布。 (Zygiel 2019). E: Skandināvu apmetnes (t.sk. Grobiņa, Dienvidkurzemē 9. un Ziemeļkurzemē 11. gs.), kolonijas un vikingu sirojumu vietas bez apmetnēm 8.–11. gs. Scandinavian settlements (including Grobiņa, South Kurzeme in the 9th and North Kurzeme in the 11th century), colonies and areas of Viking raids without settlements in the 8–11th century. ヴァイキングの居住地 (九世紀のグルアピニャ、南クルゼメと十一世紀の北クルゼメを含む)、植民地と八世紀～十一世紀の侵略地。 (Naylor un Asmodim 2018). F: Mongoļu impērijas, Zelta ordas un tās pakļautībā esošās krievu kņazistes teritorijas to maksimālajos apmēros 13. gs. beigās. Mongol Empire, Golden Horde, and its subordinate Kievan Rus' territories at its peak extent in the late 13th century. モンゴル帝国、ジョチ・ウルスとその支配下のルーシの十三世紀末の最盛期の領土。 (Davidson 2011:102–4; Горский 2014:512). G: Valstu galvaspilsētas. Capital cities. 各国の首都。 Skaitļi apļos no 1–7: kādreizējās *Rāmavas* atrašanās vietas (Vaitkevičius 2003.b) un 8: *Latvijas Dievturu sadraudzes* mūsdienīgu *Lokstenes svētnīcas* atrašanās vieta. Encircled numbers 1–7: the former locations of *Rāmava*, and 8: the present location of the *Lokstene shrine* of the *Latvijas Dievturu sadraudze*. 丸付き数字の 1～7 はラーマワ社の遷座地、8 はラトビア神道本庁のルアクステネ神社の現在鎮座地。

ISBN 978-9934-9067-2-5

9 789934 906725 >